

XII. évfolyam, 133. szám

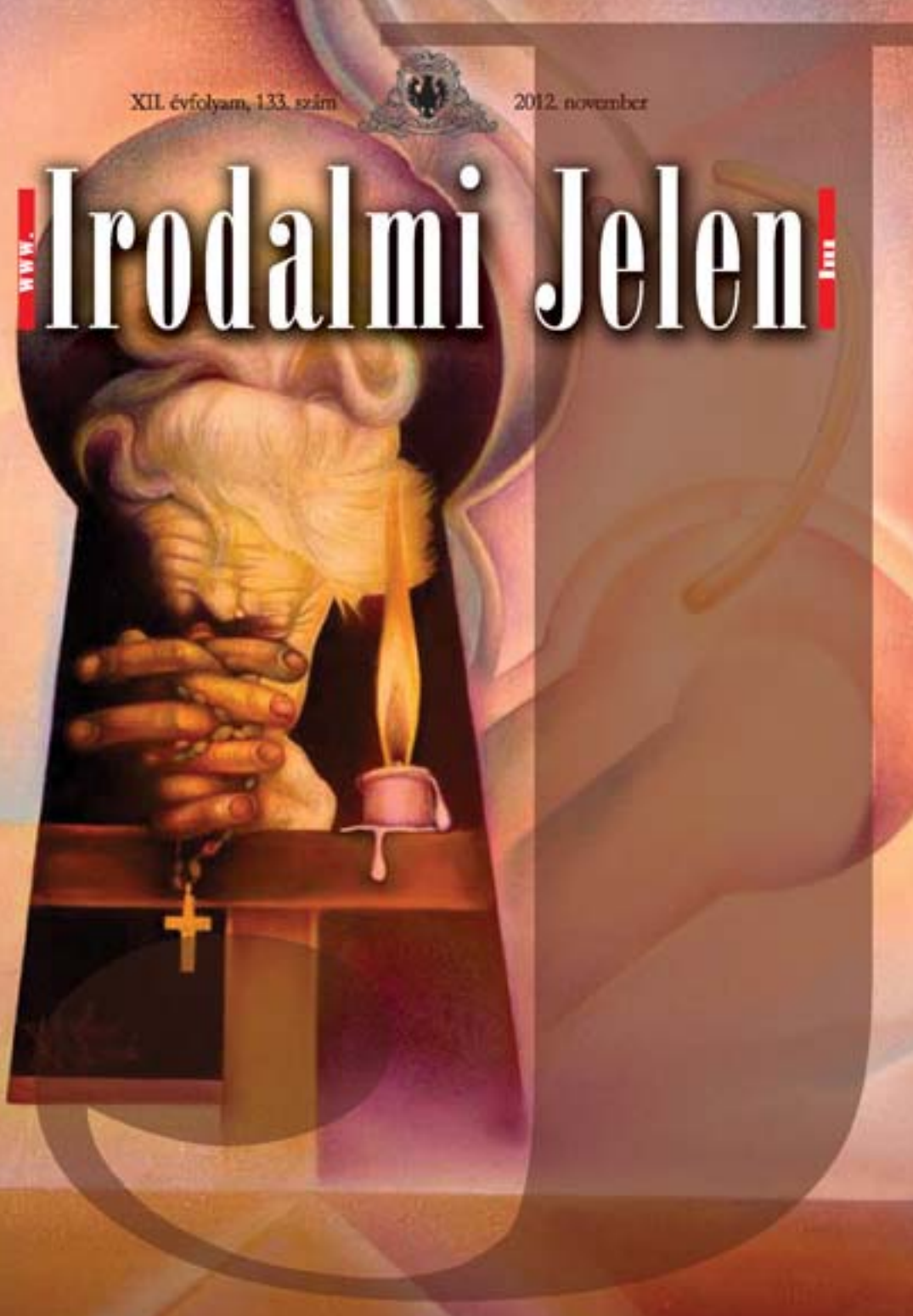
2012. november

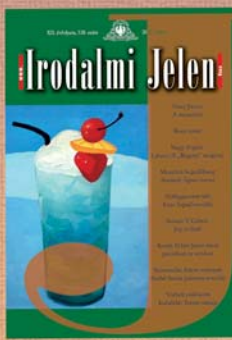
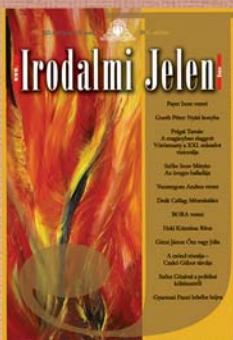
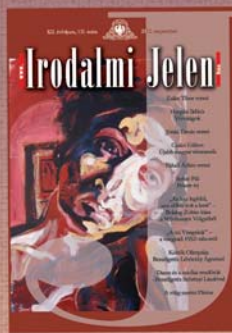

Irodalmi Jelen

www.

hu

Előfizetés az Irodalmi Jelen folyóiratra

Előfizetési díjak:

6 hónap: 3500 Ft
40 RON

12 hónap: 6000 Ft
72 RON

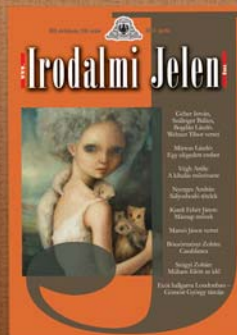
A feltüntetett árak tartalmazzák a postai költséget!

Elő lehet fizetni a:

0040257280751 (128 belső),
0040727223071 telefonszámokon;

on-line:

<http://shop.irodalmijelen.hu>

BÖSZÖRMÉNYI ZOLTÁN

FÉNYSZILÁNK

Felröppen a pillehad.
Lélegzetnyi pillanat.

A visszatérő sémák. Lehet a bűn.
Áttetsző faltjain dereng, kiüt a láz.
Hártyája nyálkás, és olvad, mint a tüll.
Fénylő reggelre tapad az illatos máz.

Semmi tréfa vagy kelleetlen vallomás. Nincs határ.
A némaság, az izgalom ezernyi vájat,
Nincs, ki veled bejárja. Vézna ágon pötty madár.
Tátog a csőre, szeme fénysziklánk. Hova szállhat?

Leül a hetyke század
És befogja a szádat.

JÁTÉK

Villámot vet a bizalom.
Hagyom.
Játszik a gond a falakon.
Csacsog,
Kit vad láz régen éget,
Vacog,
Hegy mélye tárja garatját.
Rabol.
Ár emel fel a magasba.
Haboz.
Édes a sorsom, hazugság.
Tarot.

KILENC OKTÁV

Jónás Tamásnak

Parázsló szavak a lélek rongyain,
Unt utakon unt mágiák a sorhad,
A valóság vézna vásznán kokain.
Szél ölében ezer vitorla korhad,
A képzeletnek tüzes imadombján
Gyötrő látomás rítusa lobban.
Felhevül a gondolat, sűrű lombján
Fények gyúlnak, az akarat szeánsza.
A partitúra mélyén kilenc oktáv.
Nincs menekvés, aki lázadt, halott ma.
Marék porát széthordják vad telek,
Vissza nem jó, ki a mának adózna.
A szeretet lankáin pőre hegyek,
Leselkedjen, ki álmot állít eléd
A szórványban, a védtelen végeken.
Matat a száj a szó után, eget ér,
Mának Krózosát feledés borítja,
Ma nem értik azt, mit a holnap ért.
Új tüzet szikráz a fagy, égig szítja.
Új Prométeuszt ünnepel a nép,
Jajszavát az idő bőrére írja.
Reszket a lég, lángok martaléka
Lesz a minden, és fogva tartja a szót,
Kibe egykor belemart a láz: Héra.
Hegyre mutat, Istent idézi, a jót,
És szeretné a mindent újraélni,
Vízre bocsátani egy új hajót.
Egy új hajót, s egyszer újra vélni,
Mít az évezredek láncá egybe fűz,
És az idő méhéből elvetélni
Nem lehet. És azt sem, ami egyre űz,
Mi erők erejével megkísértett,
Ősi címert selymes zászlajára tűz.

Sejtelmek sűrű ködéből kísértet
Bontja ki magát, ez a rend igéje.
A félelem ősz pásztor, ide téved.
A lázadozó fantazmák hit-éle,
És benned a konok ég földi mása.
A varázs, a desztillált nyár lidérce,
A szőke parton felejtett szél társa,
Kit visszahozni lehetetlen immár,
Az emléket magában mélyre ássa.
Képes szükségét teremteni itt már,
És késsel, szavakkal támad a voltra,
A szédítő látomásban is holt ág.
Átragyog a napfény, ölelni ott vár.
Repülne, gyöngédség csillog tollain,
Mélyből sebzetten felbukkan, és mit lát?
Parázsló szavak a lélek rongyain,
Unt utakon unt mágiák a sorhad,
A valóság vézna vásznán kokain.

LÉTEM PORA

Zalán Tibornak

Hiányérzetem nagy dolgokra késztet,
Lettem ádáz igének varjúfészke.
Gyöngeségben az erő teljessége.
Torpan. Az alkotásban újra éled.
A hiány termékeny. Láttam kihunyni
Tüzet, vulkán láváját hason csúszni.
Éhes a fény, lángfű, bálvány, istenség.
A láthatatlan hűség is szellem-én.
Üresség a minden, engem felnevelt,
Szkíta idő ül fáradt térdemen.
A tékozló nemlét szeme rám ragyog,
Siker és bukás, oszló felhő vagyok.
A semmi erős keze vigyáz reám.
Létem porát széthordja az óceán.

PIROS, ZÖLD, FEKETE

ADORJÁNI PANNA novellái

Azt álmodtam, hogy meg tetszett halni

Azt álmodtam, hogy meg tetszett halni, mondta Dorka a szomszéd Lajos bácsinak, akinek magas, sűrű falécekkel berakott kerítése volt, hogy ne lehessen belátni az udvarra, mert hogy mikor verem a feleségem, az egyedül az én dolgom, mondta mogorván, amikor Dorka egyszer meg merészelte kérdezni, azóta is visszhangzik benne ez a mondat, és látja maga előtt Lajos bácsit, ahogy szőrös szemöldökét összerántja, és azóta mindig eszébe jut, hogy Lajos bácsi biztos bottal veri a feleségét, a szegény Nina nénit, aki persze román, de nagyon kedves, és mindig süt valami finomat, és olyankor mindig behívja Dorkát a konyhába, tudja, hogy a Dorka kedvence a fantás süti, stăi să-i mai dau, știu că-i place, da?, Nina néni szomorú halványkék szeme mindig vizes, szegény Nina néni, biztos szomorú élete van egy magyar mellett, állapította meg Dorka, de anya rászólt, hogy ilyet nem lehet mondani, kicsiszívem, Nina néni nem azért szomorú, mert rossz lenne neki Lajos bácsi mellett, de hát akkor miért?, kérdezte Dorka, mert biztos volt benne, hogy neki van igaza, hiszen anya alig jár Lajos bácsiékhoz, de ő szinte mindennap ott van, mert Lajos bácsi fizet neki, ha segít összeseperni a kertben vagy gyomlál vagy leszedi a málnát, úgyhogy Dorka mindig átmegy, ott koslat a kapu előtt, a magas, sűrű falécekkel berakott kerítés kapuja előtt, és Lajos bácsi mindig meghallja, még a leghátsó szobából is meghallja, ha valaki koslat a kapu előtt, és kijön, és azonnal elküldi Dorkát, mi vagy te, cigány, hogy itt koldulj a házam előtt?, Lajos bácsi mindig ilyen csúnyákat mond, de aztán mindig be is rángatja a kislányt, és ad neki munkát, és ad neki pénzt, jól van, fiam, most sipirc haza, mit fog szólni apád, mert az titok, hogy Dorka átjár, mindig azt mondja, hogy sétálni megy, de közben mindig csak szemközt van Lajos bácsiéknál, és dolgozik, és a pénzből édességet, ajakírt, füzetet, hajbavalót vesz, és anyáéknak mindig azt mondja, ha rákérdeznek, hogy a nagyfi adta vagy a keresztmama, és anyáék mindig elhiszik, és Dorka azt tervezte, hogy meg fogja vásárolni a csatos piros pénztárcát, amit hetek óta néz az üzletben, már az elárusítónők is tudják, hogy kell neki, úgy nézi

mindennap iskola után, simogatja, és elképzeli, ahogy be fogja tenni majd a táskájába, ahogy majd ott fog lapulni a kabátzsebében, meg ahogy majd véletlenül előkerül szünetben és az egész osztály megcsodálja, és majd mondják, hogy biztos apukádtól kaptad, és ő majd megmondja, hogy ő aputól egyáltalán nem kap csatos piros pénztárcát, ezt a saját pénzéből vette, és a pénzt nem az apujától kapta, sem az anyujától, sem a nagytól, sem a keresztmamájától, hanem egyes egyedül Lajos bácsitól, mégpedig munkáért, így álldogált minden nap a csatos piros pénztárca előtt, kis egyszerű tarsoly volt ez a pénztárca gyönyörű pattintós aranyozott csattal, Dorkának nagyon tetszett, és mindennap meglátogatta, és az elárúsítónők megmosolyogták, bine ai venit, demult nu te-am văzut pe aici, de Dorka jó volt románból, és bár nehezen beszélt, értette, hogy mit mondanak a fiatal elárúsítónénik, és nem válaszolt, csak egyenesen odament a piros csatos pénztárcához, és odasúgta neki, hogy már nem kell sokáig itt lennie, a csúnya hosszú lila karmú elárúsítónénik között, az enyém lesz, és én mindig nagyon büszke leszek rád, és mindig szeretlek majd, és mindig teliraklak pénzzel, amit Lajos bácsinál keresek, neked soha nem kell Lajos bácsinál ribizlit meg szőlőt szedned, meglátod, nagyon jó lesz, és álmodott is a pénztárcával, és az álmában a pénztárca teli volt vastag lejekkel, és ebben az álomban halt meg Lajos bácsi, de mielőtt még meghalt volna, ráhagyta Dorkára az összes egylejesét, az összeset, ami volt neki, és Dorka soha többet nem kellett dolgozzon, mert annyi egylejese volt, hogy abból akár százezer csatos piros pénztárcát lehetett volna venni, és még úgyis maradt volna, és Dorka valahogy nem is sajnálta, hogy meghalt Lajos bácsi, reggel pedig alig várta, hogy végre átmehessen, kicsodát álmodtál?, képedt el Lajos bácsi, amikor Dorka nagy lelkesen elújságolta a jóhírt neki, és Lajos bácsi arca elhalványult, a kezében megremegett az egylejes köteg, hát szabad ilyen álmodni, te disznó?, szakadt ki belőle a harag, Dorka megszépenve álldogált az egylejes köteg előtt, érezte a pénz illatát és Lajos bácsi illatát, aki hirtelen elkezdett izzadni, a homloka verejtékezett, gyors iramban csorogtak le az izzadságcseppek a nyakán, a feje kivörösödött, és Dorkának úgy tűnt, hogy mindjárt ki is pukkan, és akkor tényleg meghal, Lajos bácsi olyan erősen szuszogott, hogy az orrában a szőrszálak táncot jártak, Dorka bámult bele nagy csodálkozva, de hát Lajos bácsi amúgyis olyan öreg, akarta mondani, de hirtelen eszébe jutott a nagyi, és az, hogy a nagyi is öreg, de mégsem lenne jó, ha meghalna, úgyhogy inkább nem mondott semmit, csak eliramlott, ki a sűrű falécekkel berakott kerítési kapuján, át az utcán, haza, ahol anya már főzte a vacsorát, hát te hol koslattál eddig, kérdezte, és Dorka megvonta a vállát, voltam szerencsét próbálni, mondta, s hát szerencsével jártál-e, mosolygott anya a fazék mögül, és arra gondolt, hogy Dorka biztos megint elkódorgott, ahogy mindig el szokott, nem, nem jártam szerencsével, mondta Dorka csendesen, és megérezte a

paradicsomleves illatát, hirtelen nagyon éhes lett, és arra gondolt, hogy most még a csatos piros pénztárcát is odaadná egy tányér meleg piros paradicsomlevesért.

Ananász, alma, banán, zöld olajbogyó

Ananász, alma, banán, zöld olajbogyó, tejszínhab, pirítós kenyér, kávé, diétás keksz, víz, sajt, saláta, lazac, barnarizs, csirkemell, arab kenyér, müzli, húsleves, uborka, csokis süti, mogyoró, dió, fahéj, kókusz, tej, joghurt, barna kenyér, cipó, torma, sushi, spenót, paradicsom, így fogok élni, ha majd lesz pénzem, ha majd igazi felnőtt leszek, és mindenfélét kitalálok majd, fehér falakra fekete könyvespolcokat, kicsi lakásba tágas szobát, benne az életemet, a saját bejáratú életemet. És végignézett magán, ahogy ott álldogált egy szál alsóneműben a tetőtől talpig-tükör előtt, egy kicsit, csak egy kicsit kellene soványabbnak lenni, ez a has, ezek a combok, ezek a vádlik, minden csak egy kicsivel nagyobb a pont jónál, csak egy kicsivel, csak pár kilóval, minden egy icipicivel kellene kisebb legyen, kivéve a melleket. Mert ezek a férfiak, ezek mindenevők, mindent megesznek, egyszerre a levest a másodikkal, a másodikat a desszerttel, a desszertet a sörrel, a sört a tökmaggal, a tökmagot a tízóraival, a tízórait a kávéval, a kávéval a cigivel, a cigit a nővel, a nőt a ruháival, a nőt a ruhái nélkül, az ágy alatt, a smink felett, az utcán, a moziban, a jobboldalon, a baloldalon, elöl, hátul, a Facebookon, a Twitteren, a képernyővédőn, jó nő vagy, mit akarsz állandóan lefogyni, hajtogatják minduntalan, mert ők bezzeg minden típusú nőt el bírnak fogyasztani, az iskolában a barna szemű barnákat, az egyetemen rövid ideig a zöldszeműeket, esténként csak szókéket, holtomiglan-holtodiglanokkal pedig a kék szemű hollófeketéket, így csalogatják őket, hattyúnyak, darázsderék, őzláb, almamell, selyemhaj, tejbőr, mandulaszem, rózsaesség. Forgolódik bizonytalanul a tetőtől talpig-tükör előtt egy szál alsóneműben, ha csak egy kicsivel is vékonyabb lehetnék, például mint egy szál virág, mint akit mindjárt elfúj a szél, mint akit egy acélos kar csak felkap, felkapja őt, akinek a teste súlytalan, akinek a lenge ruhája fényből van szabva, pont úgy, mintha éppen valami puha érintésű szövetet felejtettek volna a törekeny testén, ami persze igazából izmos meg erős. Ámulnak is a férfiak, ezek a boldog teremtmények, akik meg egyébként csupa erőből vannak összerakosgatva, akik kívül-belül verhetetlenek, akik nyugodt bizonyossággal állnak a helyzet magaslátán, és csak úgy pattannak le róluk a mindenféle bajok,

félkézzel intézik el az ilyen pitiáner ügyeket, hogy telefonszámla, vacsora, egyetem, karrier, kocsi, medence, gyerekek, szeretők, nyaralás a tengerparton, karácsony a hegyekben. És ő, ő majd mindig ott vibrál mellette, egy angyali jelenés, a buja és bölcs *nő*, az anya, a méhkirálynő, és mindenkire mosolyog majd, és egyből vált barbibabából guminőre, guminőből családanyára, családanyából feministára, feministából mosónőre, mosónőből szupermodellre, szupermodellből szinglire, és ez, ez a multifunkcionális nő topog esténként a tetőtőltalpig-tükör előtt egy szál alsóneműben, húzogatja a bőrt a karján, arcán, combján, fenekén, hogy egy kicsit, csak egy kicsit kellene soványabbnak lenni.

NAGY ZOPÁN

TÉKOZLÓ MÁMOR

Szentkuthy Miklós nyomán

A TÉMA ÉRLELÉSE – ERJESZTÉSE

elő-játék

A hullámzó test minden alkotóeleme =
az emésztődés, a zsilipezett vér, a hormonok intrikái, a napfény,
az eső, a szél bőrön-áthatolása, a pólusok (Isten felé) vibrálása,
a szeszélyes közérzet (Isten-tagadó) hangulat-áradása,
az emberiben hívő tudat tervei – és bűn-képzetei,
a félrebeszélés-program esetlegességei,
a visszafogott szerelmi intrikák, a túlzásba-vitt látszat-
szenvedélyek,
a világi-túlvilági ellenérvek,
az intellektuális mis-más logikák,
a biológiai-teológiai paradoxonok (és ismét a hormonok)...
Ez mind-mind *(csak)* egyetlen „téma”: mert „nincs más”,
hiszen az irodalom, mint irodalom (az irodalom számára is)
teljesen idegen...

A lelkesedés-építmény az emberi szervezetről =
csupa-csupa homogén gúny;
árnyalat-ingadozás;
asszociáció-aromák nemi hangjegyei;
poétikus (varrott/javított/újrahasznált) meztelenség;
hátat fordító fantázia...:
akár az onanizáló vőlegény (esküvője reggelén),
miközben öreg, szenilis dajkája
(a gyermeki szüzet látó) fűrösztli
egy láthatatlannak hitt park tavában...
A hátat (kinek) fordító (téma-ellenes) fantázia lázadása
pedig „olybá tűnik”, mint János (Szent) véres feje a tálban:
mert hívatlanul is (f)el- és (f)elmerülnek a metaforikus képek...
A téma függ tőlünk: a témától függünk...
A téma forrása: talán független („eredet”)...
Az analízis pedig: talán a semmit-sem-látás helyettesítése...

kérdő-játék

Kérdés-árnyék, kérdés-falétra,
kérdés-ágyék, kérdés-hetéra,
kérdés-mélyedés, kérdés-féltés,
kérdés-émelygés, kérdés-kérdés...

*

A szeretet: bambán éhezik – gyomra korog
(témára – és formára)...

A szerelem: ismeretelméleti Titok
(végtelen vég szolgálja)...

A virágok álmukban (is) álom-tagadók?

A hajnal, az ismétlődés: paradoxonok?

(Ha valaki virraszt vagy legalábbis
nagyon korán kel fel: az térbe ébred,
szinte az egész világteret hozza magával
hozományul... – Sz. M.)

Az ön-szerelmeskedés (is) értékes kín?

Küzdés, nyavalyatörés benyomásai...

A test-kompozíció egyesítése...

Onanizálás a jelen-vég lét-ölné?

(Fejlődésnek és leépülésnek lépte
egyazon lábnyom-formát présel a létbe:
a létbe egyazon lábnyom-formát présel
lépte leépülésnek és fejlődésnek... – N. Z.)

A „téma”: tű-vékony toll,

fa-erezet, kéreg – karc – meztelenség – véset,

és néha: porcig hatol –

csak a félre-ütés oldja fel az egészet...

A szeretett virágok egyre szomjasabbak;

vibráló vidám(nak tűnő) park színészkedik;

kérdés-kerek mélyednek merülő Napba;

a „téma”, a téma: immár megnevezetik...

kijelentő-játék

Fölszakított hát. Égés-vályú,

a test izzó cipzár-forradása,

a forma szöveg-korpusz hús-ágya:

fél-feslett Húsvét-hasonmású...

(Tű-hegyesedő, lassan mindenén átférő

halálom: nincs amiben helyet foglalhatna... –

Nincs árnyék(világ), mely
„szívesen” befogadná... – Így:
még lassabban, a meg – nem – halás
állhatatlan állapotától kell tartanom, vagyis-hogy:
mindenen – a Minden összes mikronján is –
„készségesen” átesem...)
Bibircsók-gyűrűtől kifakadó pecsét;
a tömény flört váratlan-profán halála;
illetlen nászban – vérmocsok dallamára –
rozsdabarna virág, szemölcs-szemalátét...
Mű-grimasz ifjúság tolakodó múzsái...
Harisnyám fölszalad (mint Párkákra pókok):
mászik a gondolat – az újszülött gnómok
gennyes-szemű, kibuggyanó Lét miazmái...
(A logika éleit késsel kivágni!
A probléma körei hatványozódnak... –
A káromkodást is zsenializálni!
A halált Hádésznak, a mókát Manóknak...)
– Ravatal-improvizáció (ó-ó): rutinos...
– A szent-bolondság (nálam) ritkán eunuch...
– Az őrjöngés (szerencsére) aránytalan...
– Rím nélkül nem evez a tuti (ti-ti): tutajos...
(A cifra viccek oktanul barokknak
tűnnek: gőzölgő tálból színes polipok –
s bővültek tetszik az én, telnek, dagadnak,
töltődnek-csúsznak a tútláplált „mobilok”...)
Nagyképű rítussá túl-maszkírozni a
tragikus léhaságot... – Érintsd, s leszakad:
a bizonytalan ördög sánta pillanat... –
Tékozló mámorban (már) nincs agónia...

FALUDI ÁDÁM

BUGYBORÉK, A TYÚKNYÚL

A szomszéd kertből tangóharmonika szó hallatszott át a nyárvégi vasárnap délutánon. Egyszer U Thant és Hamarksjöld urak is megálltak a patak mentén, hogy behallgassanak Kukuda József muzsikálásába. Az egyik diófának támaszkodva én is így tettem számtalanszor. A patakban hínár, borsmentához hasonlatos vízinvények lebegtek és hullámoztak. A patak ott imádkozott az életéért a kertek végében. Vékony volt, mint egy tizenhat éves fiúgyerek, amikor kinyújtózik, hogy segédeszköz nélkül próbálja leszedni a felső polcra a cseresznyebefőttet.

Cassius Clayre gondolunk ilyenkor, és nézzük a régi moziban Muhammad Alit. Hátha mégis történik valami a patakzóna kívül is. A patakok elvisznek magukkal, alig találsz a helyeden valamit, amikor feltápáskodnál a fűről, és megcsúszik a lábad, főleg a bal, valami nagylevelű, helyi honos növényen. A patak meg bukducsol odalent botladozás nélkül.

Kukuda József az egész heti munka után muzsikaszóval tisztelte meg a vasárnapot, a pihenés napját, amikor is semmiféle munkát nem végzett. Pihent a vasárnapal együtt itt a szomszédban. Szelíd vendégeket fogadott a körtefa alatt, ahová karosszékét kivitte. A feledékeny író, aki a saját könyvét vásárolta meg, mert megtetszett neki, amikor belelapozott, és csak akkor jött rá, hogy ő írta, amikor félig elolvasta, rendszeresen elidőzött nála. Sosem emlékezett arra, hogy már ácsorgott a karosszék közelében, a tangóharmonika hangja mindig az újdonság erejével hatott rá. Úgyszólván megbabonázták a belőle kilélegzett, kilibegő hangok.

Fock Jenő, mielőtt 1972. július 1-jén Mongóliába utazott volna, hozott egy kosárka japán dinnyét azzal a tájékoztatással, hogy a japán dinnye száz évig megőrzi a férfiaságot. Ez tény, a japán kutatók nem tévednek. A Népszava egy akkor elfelejtett számában olvashatta ezt bármely írástudó.

Kukuda József ezen a vasárnapon, elsősorban a nyuláról mesélt minden vendégének. Az öreg Rosztropovicsnak annyira tetszett a történet, hogy hanyatt vágta magát a fűvön és hangosan hahotázott,

bele egyenesen a kék égbe, ahol három báránnyel felhő hempergett vele átellenben ráérősen, hirdelve egy korábbi napra a svájci Cumulus zenekar koncertjét a közeli park szabadtéri színpadára. Túlzásokba esvén kerültünk késésbe! Misztyiszláv! Húzzad azt a vonót keresztül-kasul váratlan helyein a hangoknak! Ezt hagyták üzenetül maguk után az égen.

Kukuda József a Madách Imre utcában lakott, amely utca nevét a városka számtalan helyén csé betűvel írták céhá helyett, beleértve az egyetlen könyvesbolt kedves pénztáros kisasszonyát is. Milyen ember tragédiája az ilyen?

A fa és a szőlősorok közötti gazosban tyúkok és egy tarka nyúl kapirgált. Fura jószág ez a nyúl. Fehér alapon fekete foltok, ebből sem lesz nyúlászorkalap.

A nyúlnak Kukuda József Palugyai Gyula, hajdani szikvízgyáros (Komárom) tiszteletére a Bugyborék nevet adta. Bugyborék együtt érkezett a házhoz az akkor még csibe korú baromfiakkal. Kezdő nyúl volt még maga is, lévén igen fiatal. De már akkoriban is fehér alapon fekete foltokkal a bundájában utánozta az egyik leendő kendermagost. Hibákkal ugyan, de eléggé meggyőzően.

Bugyborék ugyanis fajtársat életében egyetlen egyszer sem látva, átvette egykori csibe, majd tyúktársai életvitelének jellegzetességeit, azaz baromfi módra viselkedett.

Kapirgált a semmirekellő gazmaradványok között, kavicsokat csipített fel, baromfitápot csemegézett, olykor igyekezett mindenféle csőrrel elkövethető mutatványokat végrehajtani. Ez ugyan nem mindig ment neki, lógatta is az orrát. Szárny alatti és püspökfalat környéki dolgok ezek, de fizikai adottságok hiányában nem megvalósítható mutatványok. Undorral fordult el a sárgarépatól és a káposztától, tojni azonban nem tudott, ezen kísérletei általában szerencsétlenül végződtek.

A tyúkok elfogadták, bár tollászkodni sem bírt, akárhogyan is igyekezett. A Kati egyszer akkorát röhögött rajta, hogy húslevesként végezte.

Kati tyúkként valójában egy fark volt. Megérdemeltük, hogy vasárnapi levesként fejezze be életét. Bugyborék azonban kameleon szemüvegben leskelt minden irányt azonos figyelemben részesítve. Ő is egy fark volt. Ez egy ilyen világ. Ezt mondta Kati, és nem kevéssel utána Bugyborék is. Együtt nézték, hogyan süllyed el szegényében a hajó, a raktér, a harmadosztály, másodosztály, meg a luxus. Akár egy pénzhegynek ütközött állam a bankok tengerén.

Jó kis hajó volt. A raktér tele fonnyadttal. Zeller, petrezselyem, szerelem, minden. Kati és Bugyborék nézésből jelesre vizsgázott, de aztán hiába kínálgatták a diplomájukat.

Sebaj, most vasárnap van. Józsi bácsi mutogatja épp Karajannak ezt a tojásképtelen nyulat, Karajan beint egy ciklámenszínűt a pálcával

(tényleg egy másodperc alatt legalább hatvanvalahány villám ilyesmi színben), a zenekar hisz neki, a körtefa bólogat, és én meg csak a nyulat lesem. Most ilyenkor széttárjam a karod?

Karajan is szeretett ide járni, mások hasonlóan, legtöbbször a zene követeiként vagy követőiként. Ez eldöntetlen maradt szerencsére.

Benéz Mobutu és Csombe, hátul Kaszavubu, de kihajtjuk őket a sütőlapáttal. Szép lapát ez, valaki régi Ludas Matyi újságokat dobál át a kerítésen. Egykoron úgy hívták, hogy Kongó. Azt az országot hívták így, ahol a hírekben megölték Lumumbát, savval töltött olajos hordóba rakták a testét. Ez a három túlélő intézte így, talán azért, mert hordós Lumumbával ellentétben ők nem végeztek jeles nyugati egyetemen. Mobutu, Kaszavubu és Csombe. A hordót lehegesztették és feladták egy Tiranába induló gépre. Valószínű, hogy azóta is ott van. Ma talán máshogyan hívják Kongót, de ha nem, majd akkor később igen, a lapát azonban régi és fából faragott, nincs lebomlási ideje. Lehet, hogy nem hívják majd másképp, de itt a Madách utcában ezt kevesen kérik számon.

Józsi bácsi felmászik a körtefára, hogy legyen alul elég hely. Vasárnap van, Dylan kifújja a délutánt (hohner), és kezd jól festeni. Józsi bácsi pedig az ég felé tekintve ábrándosan tanganyikázik, hogy szellemeket idézzen. Jó szellemeket.

Mongólia rendben. A nyúl meg a tyúkokkal hál, de nehezen tartja magát az ülőn. Néha leesik a telerondított szalmára éjszakánként és ilyenkor az anyád kifejezést használná legszívesebben, ha lenne hozzá elég szókészlete. De nincs neki. Ő csak egy tyúknyúl, és ennyi értelme van. A tangóharmónika dallamfodrain vasárnapozva Kukuda József énekelni kezdi az *Én már nem tudnék meghalni semmiért* kezdetű dalt, emiatt menten meghal odafent a körtefán, és az ég is nagyon szép. Meg a dal is, szép lehet tanganyika is, ha nem most, akkor egykoron. Erről azonban már nem tudunk. Boltba kéne menni, venni valamit a nyúlnak, venni valamit a tyúkoknak. De nem megyünk.

FARKAS WELLMANN ÉVA

Túlhajszolt lelkek balladája

Mint kinek végül mégsem végtelen kell,
s levetkőzött megannyi benti mázat,
egy szerelvényben értesíti lelke:
ez a vonat lesz mindörökre házad,
s a ritmus, melyet már csak gépi váz ad,
jaj, azt ne mondd, utadhoz mind kevés így.
Mert erre tart, ki érti ezt, s ha lázad –
az örök száguldásba érkezésig.

Csuklón szorít vagy gyomron bármi zaj, dal,
szolgáltatás-biztosított sebesség,
a félelmet viszed tovább magaddal,
arcodra ír – éppen csak meg ne lessék,
míg faltjait mázolja rá a festék
(a ráncokat kiszáradt karmok vésik).
Pihenni nem kell már, csak erre tessék,
az örök száguldásba érkezésig.

Otthonra itt lel mind, ki nem köt békét,
barátságot; s eleddig bűnnek hátalt,
lassítani nincs erő, vészfékre végképp,
célok között a cél, csak egyre vágat
veled hazád (pedig suhanni láttad),
a megnyugvás befut, bár egyre késik,
csak tarts felé, ő nem tudod, hová tart,
az örök száguldásba érkezésig.

Ajánlás

Herceg, mondom, házat ne lakj e földön.
Utad csak út, sok végpont közt levésig,
hajszold lelked – mielőtt újraköltöm:
az örök száguldásba érkezésig.

SZÁVAI ATTILA

NEM KELL SOK NEKI

Na, jöjjön ide a startkőre. Üljön le, mondok valamit. Maga okos embernek néz ki, mint akiben elültek a hullámok. Nem hiába karbantartó itt az uszodában. Mondjuk, én sem vagyok hiába úszómester. Fel kell nőni ehhez a feladathoz is. Láttam én már egy-két dolgot, elhiheti. Tudja, nem értek valamit. Tegye csak le oda azt a svédfogót, úgy, kell idő a medencényi víz leengedéséhez. Maga szerint miért van az, hogy egyes felnőttek, ha meglátnak egy helyen száz liternél több vizet, heveny késztetést éreznek beleugrani?

Tudja, nagyon szeretem elnézni a vizet, főleg estéknként. Ahogy elülnek napközben a hullámok. Ilyenkor bennem is elülnek. Az élet, ugye, hullámai. Amibe az asszony seggest ugrott húsz éve, hogy bosszantson, főleg, hogy nem tud úszni. Csak kapálódzik, veri szét a vizet maga körül. Nem tud viselkedni. Tudja, ha otthon vagyok a feleségemmel, olyan az életem, mint egy medence, amibe beleborult egy ukrán kombájn.

Főleg ősszel szép ez az egész. Képzelve, elcsendesedik a csarnok, a medencében lenyugszik mind a nyolc sáv. Néha rikkantani szoktam, csak úgy, ötletszerűen és hallgatni, ahogy elül a hang. Azt vettem észre, hogy minden sávnak saját karaktere van. Nem megyek bele. Tegyük fel, hogy oké, minden sáv külön karakter, de végül mégiscsak egy az egész. Na, ez már sokkal izgalmasabb. Úszol a hetesen, de végül is a kettesben is úszol, mert ugyanaz a víz van ott is. És ezt már majdnem végig gondoltam a vallásokra is, az emberekre, Istenre, csak közben végigtertem a négyesen és lefejeltem a medence falát. Ugye. Csak mondom. Látom, feszkelődik. Hát, nem is fenékhez van tervezve a startkő. Ezen is gondolkodtam már. Hogy nem ilyen hangjelzős indítás lenne, hanem elektromos. Ráköttni szépen ipari áramra a startköveket. A jelzés után a medence harmadáig ugornának. Lehetne közben pontozni a repülési mozdulatokat is. Aerokoreográfia.

Jól van, csak hülyülök, maradjon még, hol van még a vége. A kulcsok meg ugye nálam vannak. Hova is menne ebben a sötét uszodában? Én találtam ki, hogy amíg leengedjük a vizet, nem kell a nagyvillany. Minek? A víznek nem kell világítani, letalál az így is. Az csak az emberrel van, hogy csak akkor találja a helyét, ha ipari reflektorral világítják neki az utat. Pedig csak az ösztöneire kellene hallgatnia, a

megérzéseire, ahogy a víz is... és átadni magát a mögöttes iránymutatásnak. Csak lenni annak, aminek. És folyni, folyni, mindig a legjobb irányba. De szerintem érti ezt maga. Gondolom. Okos embernek néz ki.

Esténként, hogy hasznosabban teljen az idő, új úszásmódokat találok ki. Van egy füzetem, abba rajzolom. Nézze. Csak úgy mutatom. Itt, például, ez. De nem is, inkább ez itt utána, figyeljen. Ez a pillangóúszás továbbfejlesztett változata. De, most mondja meg, nem volt egy szadista, aki kitalálta a pillangóúszást? Na, én meg továbbgondoltam. Ennél lábbal előre hajtja magát és a fejét is hajtásra használja. Vannak még finomhangolásra váró mozdulatai az új úszásnemnek, de nagy reményeket fűzök hozzá. Majd meglátja. Vagy éppen a mellúszás háton. Ezt lapockaúszásnak kereszteltem. De van még a víz alatti gyaloglás is. Vagy éppen gátfutás. Egyszer kipróbáltam a hatoson, mikor mindenki elment. Lemerültem és onnan néztem a kinti őszei levélhullást. A víz alól. Az uszodából. Az életemből.

De innen se rossz. Ülni a startkövön, mint valami görnyedt, szomorú szobor. Nézni odakint a nedves járdát, hallgatni a város morajlását, a kabátos embereket, ahogy behúzott nyakkal gyalognak. Ahogy az sárgás utcafény tükröződik a medence vizén. Van ebben valami. A csendben ott van valami hiánya. Egy öltözőben hagyott törülköző magánya. Tavasszal megfulladt a lányom. Itt, ebben a medencében. Ne mondjon semmit. Mindenki másképp dolgoz fel egy ilyet. Főleg, ha úszómester. És nincs más lehetőség. Mindenki másképp. Ahogy nincs két egyforma hullám se. Na, nézze, már örvénylik, nem kell sok neki. Leengedjük, aztán feltöltjük újra, másik vízzel.

KINDE ANNAMÁRIA

FORRÓ NYÁR VÉGÉN

A város elrejtí magát.
Ami volt, az már nem lehet.
Sokáig álcázta magát,
és persze hát reménykedett,
túléli és jön újabb év,
amikor minden jobb lehet.

S elfelejtette azt kört:
mely mindig ugyanoda visz.
Ugyanúgy mint a pokol:
míg meg nem oldasz helyzetet,
egyre csak ismételteted.

Nem aranykor következik.
Egyelőre hűvös, hideg.
Mégis egyformák az idők.
S a kísérlet, a kezelés
most semmi jóra nem vezet.

*Történelem ismétlésétől
félünk. Már nem tagadható.*

*S a humort hol találjuk?
Valami messzi tájon?*

*Itt éppen mostanában
nem is elérhető.*

Valami hideg lett.
Valami elegáns.
Valami történik.
Valami lerázta,
s most valahonnan
már jól betört.

A másik valahová
messzire távozott.
Nem volt jó neki.
S valahol messzebb,
ki tudja milyen?

Talán otthonos.
Mert itt most
csak esik az eső.

Nem talált bizalmat,
Maga választotta,
hogyan egyedül él.

Neki nem lett,
neki sem született
gyermeke.

S ha meghal,
vége a családnak.
Mindennek vége.

Mintha az utolsó
őrizője volna
azoknak a családi

hagyományoknak,
tapasztalatoknak,
túlélési tudásnak.

S döntése bizonyítja,
hogy az élet nem jó.
A világ nem éri meg.

S akik megmenekültek,
anyja, apja mégsem,
mert élő rettegése

mutatja ezt, amikor
kiderül, mert leplezni
sincsen ereje már,

hogy őt nem tanították
mégsem arra meg,
hogy mi az érdemes.

Mert nem volt érdemes.
Úgy látták már,
hogy mégsem.

Így kellett látniuk.

A másik másként választott,
szemben az elődökkel,
akiknek túlélési tapasztalatait
sem értékelte túl.

S tőlük csak akkor félt,
amikor a halál elvitte
közülük azt, amelyik élni akart,
legalábbis ezt mondta hangosan.

Mert életében nem tolongtak
az örömök, csak a feladatok
annak a meghalónak és amikor
kevesebb lett a munka,
elvitte ebből a világból
az a valami, ami meg közben
ellenállásra tanította szívét
mikor nevelte, szembeszállásra,
csakazértis, élni mindenképpen,
a fáradtsággal és a halállal szemben
ez nem volt elég mégsem.

S az utóda vitte az értelmetlenséget
magával s azzal áltatta magát, hogy
nem abban a világban pocsékolja
energiáit mint az egykori szembenállók.

S félt már attól is néha,
hogy az értéket mind tisztábban látta.
Más nem lehet a vége.

S elment, mert viselte a változást.

*Hová bújtál? Én elhiszem neked.
Hogy ez a klíma nem tetszik.
Nem kedvez ez a hideg sem.
És elképzelhető, hogy milyen
milyen volna a klíma,
milyen lehetne északon?
Valami munkát kellene találni.
Már értelme nem is nagyon lehet.
Nem is nagyon lehetne.*

Lány messze van,
út, utazás messze van.

Hideg van és eső,
szárazságot gyógyító.

Változás, kiszámíthatatlan
és váratlan változás.

*Utazzunk, utazzunk
tán ott nem ér utol.
Bezárjuk a kaput,
leoltjuk a villanyt,
bezárjuk a repülőteret,
nem jön utánunk ez az átok,
a vége a világnak.*

*Ott majd örökké élünk.
Boldogan.*

*Mert akarunk nagyon.
Ezért erőlködünk,
saját magunkért.
A többieken segíteni
sajnos nem tudunk.*

*A többiek, sajnos
nem akarnak
segíteni magukon.*

*Hát legalább nekünk
ne ártsanak.*

Valami változó kellene
valami lehetőség, hívás,
valami vagy valami
változáshoz lehetőség.
Valami biztatás, hívás,
valami mutató kellene,
valamit kellene találni, ez az!

*Akik bezárják a város falait,
önmagunkban pusztulnak el.
Majd sok év múlva megint
nyomukat valaki megtalálja.*

*Akik kinyitják a város falait,
azokat ellep mindenféle más,
új szabályokkal, furcsa értékekkel.
Változik hát az élet, s aki él.*

*Otthon lenni ebben a változóban
nincs lehetőség: vagy megváltozol,
vagy meghalsz, te mindenképpen
eltűnsz, mert ott és akkor
többé már nem lehetsz.*

Eső hull hát, halálsejtető vége
az életnek, úgy tűnik legalábbis.
Miután mindent kiszárított
lemossa a port mindenünnen.

Pedig talán ez is csak egy
apró átverés, s egy másik
napon más ígéretekre
ismét számíthatok.

Hideg van és esik az eső.
Nem kérek semmit, nem
ígérnek semmit és ki tudja
mi várható és mi történik mikor.

Most hazavágnyi jó.
Talán jó még.
Most még ajándék.

MAJOROS SÁNDOR

NAGYKANÁLIS

regény, nyolcadik rész

Egy makulátlanul tiszta zsebkendő

Apám leszerelése egybeesett annak az eperfának a kitermelésével, amelybe negyvenöt tavaszán belevágott a villám. Sokáig úgy tűnt, hogy a kettéhasadt, kiszákkásodott és jócskán megfeketedett törzsből teljesen kiveszett az élet, de egyszer csak megjelent rajta egy friss hajtás, és az eperfa ismét benevezett a tavaszi öltözködésversenybe. A fajtájára jellemző sietséggel kapkodta magára a ruháját, ami eleinte csak szegényes koldusgúnya volt az akácok barokkosan fodros öltözetéhez képest, de ahogy múltak az évek, egyre inkább fölzárkózott hozzájuk, sőt 1953 tavaszán el is hagyta őket. Egy sportember eleganciáját idézve zúgatta a lombját, amikor a kert végében sorjázó akácok még csak meztelenkedtek. A törzsből sarjadó új ág ferdén növekedve átvált a teljes hátsó udvaron, és komor fenyegetést jelentett az istálló egyébként is lazán illeszkedő cserepeire. Nem kellett hozzá nagy szakértelem, hogy rápillantva bárki megállapíthassa: ez a sáttortetővé formálódó képződmény maholnap veszélyesebbé válik a jégesővel súlyosbított nyári zivataroknál. Márpedig, ha egy fa a gazdája ellen fordul, a sorsa megpecsételődik. Az egészségesebbeket metszéssel, gallyazással még úgy-ahogy kordában lehet tartani, de az ilyen démoni erővel fölvertezetek ellen nem marad más megoldás, csak a fejsze meg a fűrész.

Az udvarban nőtt fákat mindig tövestül kell kiszedni és csakis tél végén, még a rügyfakadás előtt. Csáti-Szabó nagymamám is tudta ezt, ezért vízkereszt óta a tavasszal esedékes munkaakciót szervezte. Leginkább az addigra teljesen meggyógyult Károly bácsira számított, aki nem is vonakodott ettől a mások számára talán nyűgös munkától. Összecsődített vagy hat embert a környékről, arra is ügyelve, hogy mindnyájan rendelkezzenek néminemű fakiszedési tapasztalattal, aztán mint bandagazda megegyezett a nagyanyámmal a fizetéséről. Pénzről természetesen szó sem esett. A megállapodás úgy szólt, hogy a széthasadt és részben elszenesedett törzs kivételével minden gallyat

és ágat elszállíthatnak, a gyökérzetet is beleértve. A fa akkoriban kincset ért: a boszniai bányákból még nem indultak be a hatvanas évek közepétől megszokottá vált szénszállítmányok, így 1953-ban a módosabbak is csak szárízékkal fűtötték a kemencéiket.

Azon a friss levegőjű, de szikrázóan derült márciusi napon – 25-ét mutatott a naptár – Sztálin már három hete alulról szagolta az ibolyát. Az időközben paraszttá avanzsált Mohácsi nagyapám – négy hold egész jó minőségű szántón gazdálkodott – ebből a körülményből újfent arra a megállapításra jutott, hogy a Szovjetunió napjai meg vannak számlálva. Most nem a Két Galambban, hanem a faluközpontban nemrég megnyitott Bolmán vendéglőben tartott erről előadást, de rá se bagózott senki. András nagyapám a negyvennyolcas információs történésekből az elvi állásfoglalás szintjén még kimaradt, de azóta eltelt öt év, és ez felért egy örökkévalósággal. A kockás abrosszal letakart asztalok mellett ücsörgő munkásemberek zavart mosolygással hallgathatták a Szovjetunió sorsát ecsetelő, kissé talán fellengzősre sikeredett beszédét, mert arra azért nem vetemedtek volna, hogy igazat adjanak neki. Ilyesfajta politizálgatásra a bolmáni csatatérről elnevezett kocsmá nem volt a legmegfelelőbb háttér. Itt akkor is meg kellett adni a tiszteletet, ha a legnagyobb ellenség halálhírét fújta be a szél az ajtón. Már csak amiatt is, mert amikor a Drávaszög nyugati csücskében található Bolmán – magyarul Kácsfalva – határában százsámra estek el a falunkból is verbuvált, mindenfajta kiképzés nélkül a német elitcsapatok elé lökött Petőfi-brigád harcosai, Sztálin még a jugoszláv népek és nemzetiségek legnagyobb barátjának pózában tetszelgett.

Az a szónoklat, amit a nagyapám a Bolmánban erősen spicces állapotban kivágott, akár a hivatalos pártpropaganda eszközévé is válhatott volna, ha valaki lefaragja róla a Mohácsi András-féle túlzásokat. Olyasmiket mondott, hogy a Szovjetunió volt a történelem legnagyobb hazugsága. Nem adok neki húsz, de legföljebb harminc évet, és széthullik magától. Még októberi forradalom sem kell hozzá.

A kocsmában lebzselők mindezt leplezetlen örömmel hallgatták, mert bár ők is ebben reménykedtek, túlságosan is beszariak voltak ahhoz, hogy egy ilyen öngyilkos gondolatot kimondjanak. Egyébként meg minden jel arra mutatott, hogy a jugoszláv államnak tényleg nincs szüksége az internacionalista jóindulatra. A kocsmától alig néhány háznyira ott zúgtak a tavaly ősszel beüzemelt gurigagyár – valójában csak manufaktúra – esztergagépei, kicsit távolabb pedig büszkén nézegette magát a Nagy Árokban a szívógázmotorokkal felszerelt malom épülete. Úgy tűnt, a beszolgáltatások, rekvirálások és egyéb nyomorúságok ideje visszahozhatatlanul véget ért, de azt a Bolmánban iszogatók közül senki sem tudhatta, hogy azok a fiatalok, akiket balszerencséjükre 1948-ban vittek el katonának, és a hadsereg

kiderítette róluk, hogy Magyarországon is vannak rokonaik, még mindig az ítélet nélküli börtönbüntetésüket töltik.

Károly bácsi és bandériuma már csaknem végzett az eperfával. A vastagabb ágakat sikerrel lefűrészelték, és mert ezt a műveletet megúszták nagyobb károk nélkül – csak az üresen álló akolról vertek le néhány cserepet –, úgy gondolták, túljutottak a munka nehezén.

Közismert, hogy az eperfának napsugárszerűen hétfelé ágazó gyökere van. Károly bácsi bandája meg is talált minden egyes ágat, és sorra el is metszette mindegyiket, de a törzs továbbra is úgy állt, mint a cövek. Amikor már valóságos bombatölcsért ástak körülötte, és az egész portát ellepte a széttrancsírozott eperfagally, kiderült, hogy van egy nyolcadik gyökér is, ám ez nyílegyenesen lefelé vezet. Az egyik munkás, a két házzal följebb lakó Beszédes Józsi bácsi azt is tudta, mi ennek a különös jelenségnek a magyarázata. Az itt a baj, emberek, mondta, hogy ebbe a fába belebaszott a villám és löketet adott neki lefelé. Az a hét ág, amit elváltunk, azért forgácsolódott olyan könnyen, mert már nem volt benne élet, de ez a nyolcadik ruganyos, mint a tanyasi disznó pöcse. Fűrésszel nem lehet hozzáférni, a fejszét meg, mint menyecske az alsószoknyát, simán csak lerúgja magáról.

Ezt már a gangban ülő és mindent szemmel tartó Petrás Örzse sem bírta megállni szó nélkül. Ki kéne hívni a plébános urat, hogy fröcskölje meg szenteltvízzel, az majd leveszi róla a rontást, károgtá, és a reumától bütykösre aszalódott kezével rituálisan keresztet vetett.

Csáti-Szabó nagymamám azt sem tudta, mivel kedvezzen az egyre hitehagyottabban tébláboló munkásainak. Éppen eléggé babonás volt ahhoz, hogy higgyen az anyósának, de mielőtt még rajta is erőt vett volna a tanácstalanság, a félmeztelenre vetkőzött, ingével a homlokát törölgető Károly bácsi kijelentette, hogy ő nem hisz sem az istenben, sem az ördögben, és még inkább nem a babonában. Ha a fogságban a jóisten segítségére meg a kedvező előjelekre várt volna, és nem kezd el inni a cukros vizet, ugyanolyan sorsra jut, mint azok, akiknek a sztyeppén farkasok nyaldossák a csontjait. Hogy szerencséje is volt, azt ő nem vitatja, mert ha nem egy cukorgyárba osztják be őket, hanem valami bányába, akkor csak követ meg homokot zabálhatott volna. A gyárból a szigorú ellenőrzés mellett is mindig ki tudott vinni annyi cukrot a nadrágja szárán – egyedül ott nem vették észre –, amiből a barakkban kikeverhetett egy csajka híg, cukros vizet. Ez tartotta életben, nem az imádság, úgyhogy most ne beszéljen neki senki a rontásról meg a plébánosról, hanem adjanak a kezébe egy fejszét.

Károly bácsit nemcsak a naponta elfogyasztott fél liter cukros lötyty, hanem az örület időnként halványabban, máskor meg erősebben izzó parazsa is működtette. Az eperfa törzse már erősen imbolygott, és senki sem tudta megsaccolni, milyen vastag az a nyolcadik gyökér. Lehetett egészen vékony is, meg derékvastag is, ezt tényleg csak az ördög tudta.

Az emberek diszkréten odébb is húzódtak, amikor Károly bácsi bemászott a gödörbe, és a feje fölül lendületet véve tiszta erőből lesújtott arra az átkozott nyolcadik gyökérre.

Mintha egy feszes gumiszalagra suhintott volna. A fejsze visszacsapódott a gyökérről, és mert Károly bácsi erre a legkevésbé sem számított, úgy vállon trafálta önmagát, hogy a górén tollászkodó gerlicék fölrebbentek a csattanástól. Kész csoda volt, hogy nem szakadt le a karja, vagy nem tört el legalább a kulcscsontja, de ahol a fejsze foka elérte, ott azonnal megjelent egy tenyérnyi véraláfutás. A gödör szélén állók sápadtan tekingettek egymásra, mert ez a folt alig néhány ujjnyira terpeszkedett attól a halványrózsaszínű, szintén gyökérzetre emlékeztető forradástól, ami Károly bácsi torkán futott keresztbe és valahol a tarkójánál ért véget. Beszédes Józsi bácsi a varjúként bólingató Petrás Őrsére nézett, akiről lerítt, hogy ebben a balesetben az istenkáromlás méltó büntetését látja, de ennek a komolyabb fájdalmakat is megélt veteránnak ez nemcsak hogy meg sem kottyant, hanem valósággal fölbőszítette. Egy újabbat, még erősebbet suhintott a gyökérre, de most már számolt a visszarúgással. Alig perdült le egy darab forgács, de Károly bácsi nem tágtított. Rendszeres templomjáró nagyanyámmal és a túlvilág praktikáiban egye jártasabb Petrás Őrsével mit sem törődve cifránál cifrább káromkodások közepette addig ütötte-verte azt a gyökeret, amíg egy éles, reccsenő hang nem hallatszott, és a fatörzs lustán, fáradtan, akár egy legyőzött titán, rá nem hasalt arra a tekintélyes földbuckára, amelyet a mellette ázott gödörből lapátoltak össze.

Ebbe a furcsa, felemás hangulatba toppant bele a belgrádi Vozsdovac laktanyából leszerelt jóapám. Akkor lépett be a nyitott nagykapun, amikor a gallyat és az összefűrészelt ágakat már a talicskákra és tragacsokra kötözgették. Úgy nézett rá mindenki, de főleg a nagyanyám, mintha szellemet látott volna. Három évvel korábban egy suhanc ment el itthonról, most meg egy hetyke bajszú, jó kiállású férfi jött haza, akit majd szétfeszített az elmúlt három év minden öröme és kínlódása. A Gyülekezet közbeli ház apám szemében szinte már nevetségesen kicsinek és jelentéktelennek tűnt mindahhoz képest, amit Szarajevóban és Belgrádban látott. Kabátjának belső zsebében a téglavörös színű, vászonborítású katonakönyvébe írt jellemzés szerint az egységébe jól beilleszkedő, fegyelmezett katona volt, aki önállóan is képes dolgozni. Ez pedig fölért egy kitüntetéssel, mert azt jelentette: ezen a ponton még bármerre fordulhat az élete. A seregben letette a rádiótávírdász vizsgát, amellyel Dravográdtól Gyevgyelijáig bárhol elhelyezkedhetett. És ha ez csak hipotézis, mert ugye az ember fia nem szívesen szakad el a szülőföldjétől és főként nem ok nélkül, akkor még mindig megmaradt neki az a lendület, amit a katonaságtól kapott. Gyanítom, hogy ha egy kicsivel előbb érkezik, pusztá kézzel tépi ki a

fatörzset a helyéből. Azt a bizonyos kereskedelmi iskolát, és a meglévő hat elemije mellé a hiányzó kettőt úgyszólván nekifutásból letudhatta volna, ha nem ér véget egy éles metszésvonallal ez az eufória, és Csáti-Szabó nagyanyám, meg az orákulum szerepét teljesen magához ragadó Petrás Örzse nem rántja vissza erőszakkal a rideg valóságba.

A katonáskodása alatt kapott levelekből apám tudta, mi minden történik otthon, már ami a jelentéktelenségeket illeti, mert Csáti-Szabó nagymamám vigyázott, hogy a kellemetlen hírek ne jussanak el hozzá. Örvendetes esemény volt például, amikor Béla bátyámat 1952-ben felvették a JNA* zágrábi orvosi egyetemére, de apám arról nem értesült, hogy ez az alapvetően ingyenes oktatás is elég sokba kerül. Béla bátyámnak mindig szüksége volt valamire, amit a hadsereg nem finanszírozott, és ilyenkor a nagyanyámnak kellett színre lépnie. Tovább cifrázta a helyzetet, hogy '48 után már nemcsak amerikai filmek, hanem nagyobb mennyiségű nejlon- és textiláru is érkezett az országba a tengerentúlról, ami elavulttá tette a háború után nagy sietve beindított kendergyárakat. A miénkben csak néhány állagmegóvó, karbantartó munkás maradt, a többi kivезényelték kapálni a szövetkezeti parcellákra. Ezzel az intézkedéssel a menzai étkeztetés is megszűnt, és vele együtt Csáti-Szabó nagymamám kényelmes munkahelye. De ez csak egy volt a sok csapás közül: a háború után megjelent kolorádóbogár az ötvenes évek elején kiégett sivataggá változtatta a nem olyan régen még bársonyosan hullámzó krumpliföldeket. Aztán jött a lisztharmat, a lilapenesz és végül a medveszövő lepke. Mintha a háború szellemfájásai törtek volna rá a világra, hogy még egyszer próbára tegyék a tűróképességét. Olyan vélemények is elhangzottak, hogy a kolorádóbogár kivételével ezek a nyűgök mind a sztálinisták aknamunkái, pontosabban az ötödik hadoszlopé. A fertőzött növényeket Magyarországról hajigálják át a határon, vagy léggömbön fölküldik a magasba és rábízzák a légáramlatokra. Csak Amerikának lehet hinni, mondogatták egymásnak a Veronka néni ganglépcsőjén ücsörgő, mindentudó transzportmunkások, miközben lassan kortyolgatták a cukrozott boraikat. Arra senki sem vetemedett, hogy Amerikát is bevegye az ötödik hadoszlopba, pedig a napnál világosabb volt, hogy a csíkos bogár tőlük származik. Ez a hang jobban passzolt volna az örök ellenvéleményen lévő Mohácsi nagyapámhoz, de ő sosem járt Veronka néni zugkocsmájában, amely ezekben a sötét, válságszagú időkben talán a legnagyobb virágkorát élte. Akinek valamilyen gondja akadt a világgal, egyetlen alumíniumból sajtolt dinárból is berúghatott, és ebben a művelletben nem is a mennyiség játszotta a főszerepet. Veronka néni sokféle állszetevőből keverte ki azt a lőrét, amelynek címkéjére akár a fekete olason fehér halálfejet is rá lehetett volna biggyeszteni. Azok az örökké búsképű, szénporos kabátú lovagok, akik rendszeresen látogatták, enélkül is fölmutathattak fejenként vagy fél tucat olyan betegséget, amelyek tanulmányozását,

lajstromozását és leírását az akkor még csak elsőéves Béla bátyám akár ugródeszkának is használhatta volna az orvosi egyetemen. Am őt ez a tarkaság nem érdekelte, mert már javában Gál Etelkának, Veronka néni fogadott lányának udvarolgatott. A megismerkedésük része volt a nagymamám és Veronka néni közötti szövetségnek, de talán a véletlen is szerepet játszott benne.

Amikor a kendergyári pályafutása véget ért, Csáti-Szabó nagymamám visszament Veronka nénihez. Főzött, mosott, takarított, miközben a nagyasszony az üzleti ügyeit rendezte. Előfordulhatott, hogy az akkor még gimnazista Béla bátyám is elkísérte, például ha valamilyen csomagot kellett hoznia vagy vinnie. Gál Etelka pedig ott üldögélt a gangban azon a recsegős, fonott karosszéken, amelynek hasonmása a Gyülekezet közben, Petrás Örzse aszott feneke alatt sírdogált. Ez utóbbi szék úgy szólt, mint amikor a halál megsarkantyúzza a lovát, míg az a másik, amelyen a szépséges Etelka olvasott, csak sóhajtozott. Hasonlóképpen cselekedhetett Béla bátyám is, mert azonnal beleszeretett Etelkába, aki pedig álmai lovagját fedezte föl a kosarat cipelő snájdig fiatalemberben. Így adódhatott, hogy amikor Béla bátyám Zágrába költözött, már volt kivel leveleznie.

Az iskoláztatás anyagi része viszont teljes egészében Csáti-Szabó nagymamámra hárult, mert bár Veronka néninek mindig határozott elképzelései voltak egy üzlet mibenlétét illetően, odáig sosem merészkedett, hogy jótékonykodott volna. Egyfajta jogos önvédelem volt ez, mert azokban az időkben, amikor a Két Galambot működtette, szinte naponta kunyeráltak tőle kisebb-nagyobb összegeket, de ő tudta, hogy ha csak egyvalakinek is segít, lehámlik róla a megközelíthetlenség védőburka és úgy jár, mint a csósz nélkül hagyott szőlő, amelyet megrohamoznak a seregélyek. Emiatt, ha a pénz mezejére terelődött a szó, úgy tett, mintha nem hallaná, vagy nemes egyszerűséggel másról kezdett beszélni. A kölcsönkérő ebből tudhatta, hogy nem érdemes még egyszer próbálkoznia.

Csáti-Szabó nagyanyám nem akarta magát kitenni efféle kellemetlenségnek, ezért a fia iskoláztatásának terheiről nemcsak Veronka néninek, de a rokonainak sem beszélt, nehogy a hír kézenkőzön a nagyasszony fülébe jusson. Inkább eljárt kapálni, nyáron megaratni, ahogy tette azokban a zaklatott években is, amikor hazaköltözött. Az illúzióival pedig végleg leszámolt. Ignác nagyapám árnyékait – az önarcképét, a könyveit és egy, a kézírását őrző meggyes pite receptet – a padlás félhomályában hagyta porosodni, mert a fiai jövőjével kellett foglalkoznia. Úgy tűnt, Sándorral nem lesz semmi baj, nagyon jót tett neki a katonaság, de Béla maga volt a rejtély. Nem vitás, hogy sosem lenne belőle, mondjuk jó gyümölcskertész, de ez a doktori pálya sem egy életbiztosítás. A hadsereg tanítja, ami azt jelenti,

hogy élete végéig katona lesz. Ha kitör a háború, mehet a csataterre operálni.

Ez a rögeszme valamelyest nyugtalanította a nagyanyámat, de nem annyira, hogy elterelte volna a figyelmét a gyakorlatiasabb kérdések elől. Azon az estén, amikor a sikerrel kitermelt eperfa halotti torát ülték – apám jóízűen falatozta a munkásoknak sütött kalács maradékát –, Csáti-Szabó nagyanyám kertelés nélkül előrukkolt azzal, hogy egy kereset kettőjükre sem elég, nemhogy hármójukra, vagyis apámnak a lehető legrövidebb időn belül munkába kell állnia. Úgy mondta ezt, mint egy parancsot, ami eléggé furcsán adta ki magát azok után, hogy soha, semmilyen érzését nem volt képes szavakba önteni. De most nem a lelkizésen volt a hangsúly. A globális döntésekben továbbra is Petrás Örszét illette meg az utolsó szó, ám ezekben a zaklatott és minden korábbinál pénzhiányosabb időkben a nagymamám egy kissé megkeményedett. Meg Veronka nénitől is tanult egyet s mást, aminek most hasznát látta. Apámban pedig továbbra is két világ kavargott. Erősen dolgozott benne a hadseregben megszokott regula, amikor mindenre azt kellett mondania: értettem, és az a gondolat, hogy mostantól ő lesz a családfenntartó. Hegedülni ugyan nem tudott, mint Ignác nagyapám, és a lányokkal sem bánt túl magabiztosan, de egy detektoros rádiót már nevetve összerakott. Ami meg a tanulást illeti, azt csak úgy mondta magának. Egész más az, amikor rákényszerítik az embert valamilyen tanfolyam elvégzésére, meg amikor a saját akaratából ül be az iskolapadba. Most olyan világ jön, amikor nem is lesz szükség annyi tanult emberre. A seregben a politikai oktatáson is azt hallotta, hogy küszöbön áll az ország iparosodása. A lelkiismeretesen dolgozó kétkezi munkásnak éppen annyi becsülete lesz, mint a mesterembernek. Meg kell cselekedni, amit megkövetel a haza, és ha azt követeli, hogy egy gép mellett állva nyolc órán keresztül termeljünk, akkor termelni fogunk.

Apámat 1953. április elsején – egyáltalán nem tréfából – felvették a malomba zsákosnak, ő pedig természetes közvetlenséggel csatlakozott a lisztzagú melósbrigádhoz. A vele azonos súlyú zsákok emelgetésének, cipelésének technikáját hamar elsajátította, és bár a katonaságnál valamelyest összeszedte magát, két-három hónap múlva már éppen olyan szakadt volt, mint a többiek. A régi cimborák, akikkel annak idején együtt veselkedett neki a kereskedelmi iskolának, nagy örömmel fogadták vissza a társaságukba, úgyhogy apám előtt is megnyílt a falusi agglagények egyetlen járható útja, a síríg tartó iszákosság.

Faluhelyen a házassodás küszöbéhez érkező legények csak kevés jó parti közül válogathatnak, bár lehet, hogy ez éppen fordítva van, és a lányok pécézik ki maguknak azt az ürgét, aki nekik tetszik. Apám ordenáré módon kimaradt ebből a folyamatból. Úgy rukkolt be, hogy nem hagyott itthon senkit, akivel postai úton bizalmaskodhatott –

ebből a szempontból még a hat évre Zágrábba költöző Béla bátyám is előrébb járt –, és amikor visszajött, már az utolsó vonat után is csak integethetett. Vasárnaponként a haverokkal kijárt a meccsre, amit az Aranyhordóban, az új korszak legelegánsabb, leglátogatottabb vendéglőjében lefolytatott fröccsözés követett. De a haverok egy idő után hazamentek a feleségeikhez, vagy a barátnőikkel csatlakoztak valamelyik asztaltársasághoz, és ez azt jelentette, hogy az én bárgyún mosolygó apám egyedül maradt a sanknál.

Ha ebben a bortól és hajlajtól savanykás szagú, telefüstölt kocsmai világban valakinek hangsúlyos érdeke fűződik ahhoz, hogy apám felhagyjon ezzel a gyakorlattal és mielőbb a cselekvés mezejére lépjen, akkor én vagyok az. Mind a ketten pontosan tudjuk, hogy szombaton és vasárnap a Mohácsi lányok is ott tetszelegtek az Aranyhordóban, egy csupa kishölgyekből álló társaság gyűrűjében, és csak arra vártak, hogy tíz óra legyen, mert ekkor kezdődik a táncmulatság. Ilyenkor összebb tolják az asztalokat, hogy a zenekar előtt tánctér keletkezzen, aztán lekapcsolják a csillárt, hogy csak a falikarok sárgás fénye ragyoghassa be a termet. A kandúrok biztonsági okokból még egyszer hátrafésülik dióolajjal bekenet frizuráikat, a lányok meg igazítanak valamit az egyébként tökéletesen illeszkedő ruháikon, de már meg is szólal a klarinét édesbús hangja, és a székek szinte kiröppennek a fenekük alól. Ez az, ami értelmet ad ennek az egész hóbelevancnak! A cigaretták sísteregve nyomódnak el a hamutartókban – néhányan még egy szíverősítőt is lenyomnak –, és mire a pultnak támaszkodó apám észbe kaphatna, hogy tán ő is fölkérhetne valakit, már mindenki ott tülekedik a pillanat tört része alatt tömegnyomorrá változott tánctéren.

Meglehet, bár nem vagyok benne biztos, hogy ő is szomorkásan nézte ezt a vidámságot, de közel sem annyira kétségbeesetten, mint én. Legszívesebben bokán rúgnám, hogy térjen már észhez: anyámat egy sánta pékinas táncoltatja! Apám úgy tesz, mintha ez nem érdekelné, aztán furcsa kalandra szánja magát: kimegy a kocsmá elé, ahol egy kisebb társaság azt fontolgatja, hogy gyalog átmegy Pacsérra. Ennél határozottabb céljuk nincsen, de egyiküknél van egy flaska rizling, ami útközben lazán elfogyasztható.

Apám a kötelezettség nélküli egyedek légies könnyedségével csatlakozik ehhez a csoporthoz, pedig két kézzel húznám vissza, mert tévedhetetlenül tudom, hogy ezen az estén lesz az a bicskázás, amelynek következményei rávetülnek az egész Mohácsi hölgykoszorúra. A verekedés Zsófia néném miatt tört ki, pontosabban őmiatta kapott össze két lovag, amiből akkora balhé kerekedett, hogy az Aranyhordó személyzete másnap is a vért sikálta a padlóról. Ha minden az eredeti forgatókönyv szerint zajlik, vagyis ha apámék valóban átgyalogolnak a négy kilométerre lévő Pacsérra, a legeslegutolsó olyan alkalmat is elszalasztja, amellyel megközelíthetné anyámat.

A társaság harsányan óbégatva vonult végig a Pacséri úton, és közben olyan tettekre szánta magát, amelyeket szégyellek papírra vetni. Az még hagyján, hogy minden nagykapun bezörgettek, de amikor a bor elfogyott, az üres üveget hozzávágták a tűzoltóaktanya falához. Aztán, nehogy valaki elszámoltassa őket a tettükről, addig rohantak – vihogva, lökdösődve –, amíg el nem maradt mögöttük a falu és ki nem értek a határba. Ott elfogyott belőlük a szufla.

Nem tudhatták, hogy nagyjából ötven lépésre tőlük, a térdig érő muharban egy ember szundikál. Az öreg Major volt, a trombitás, aki aznap délután egy pacséri láló** temetésén a Nizamski rastanak című zeneszámot fújta. A lálók később annyira leittatták, hogy a hazafelé igyekvő öreg a két falu között kénytelen volt pihenőt tartani: a trombitatókját a feje alá téve ledőlt a muharba és elszunyókált.

Apám a hatvanas években beavatásszerűen elárulta, hogy ha az öreg Major azon az estén nem ijeszt rájuk, biztosan átténferengnek Pacsérra és lemaradnak a balhéről. De azt ő sem értette, miként hallhatta meg az akkor már suttogóra vett beszédüket. A szélfúvás irányára nem emlékezett, de arra igen, hogy a falunk felé fordulva kifejezetten idegesítette, hogy a balonkabátja gallérját fölborzolja a szél. Ez csak akkor volt lehetséges, ha a fuvallat Pacsér felől érkezett, vagyis az elmondottak és a tények egybevegyítése alapján az öreg Major nem hallhatta az úton csoportosuló pusmogást, mert azt ellenkező irányba sodorta a szél.

Jó lenne azt hinni, hogy isteni közbeavatkozás történt, pedig a magyarázat kiábrándítóan egyszerű: a Bácskában még a legmakacsabb szélfúvás sem egyenletes. Itt nincsenek szurdékok, hogy kötött irányba tereljék a légáramlatokat, ezért azok úgy viselkednek, ahogy nekik tetszik: az irányt nagyjából megtartva, hébe-korba fickándoznak egyet, akár az anyjuk mellé pányvázott kiscsikók.

Nem hiszem, hogy a történet szereplői közül bárki is kétségbe vonhatná azt az állítást, hogy azon a langymeleg májusi éjszakán a bácskai szellő éppen úgy és éppen ott tett egy kitérőt, ahol az öreg Major heverészett. Lehet, hogy az csak néhány szótöredéket hallott, de már ettől is magához tért. Amikor pedig fölkönyökölt és meglátta az úton billegő árnyékokat, rögtön tudta, hogy csak néhány hozzá hasonló maligánszinttel büszkélkedő legényről van szó, ezért úgy gondolta, az idősebb és tapasztaltabb ivó jogán egy kicsit megijeszti őket.

Apám másfél évtized múlva töredelmesen bevallotta, hogy attól a semmiből támadt trombitahangtól – csakúgy, mint a cimborái – majdnem összeszarta magát. Az ösztön azt parancsolta, hogy ne Pacsér, hanem Ómoravica felé szökjenek, és bár hamar rájöttek, hogy ez csak az öreg trombitás produkciója lehetett, a lendület addigra már visszavitte őket oda, ahonnan elindultak. A többi már szintiszta

történelem: úgy fél egy körül az Aranyhordóban lökdösődés támadt, mire a zene elhallgatott, a pincér pedig fölkapcsolta a villanyt. Így legalább százan látták, hogy egy alak bicskát rántott, és mert többen is üvegekkel mentek rá, behátrált az egyik sarokba. Miközben a bal karjára csavart abrosszal védte magát, jobb kézzel mindenkit megszúrt, aki közel merészkedett hozzá.

Mire a milícia megérkezett, az Aranyhordó már olyan volt, mint a mézárszék. Apám eközben a tömegen át a kijárat felé próbált húzódni, de váratlanul szembetalálkozott az eseményektől sokkos állapotba került, sírdogáló Mohácsi Terikével. Becsületére legyen mondva, hogy ebben a kiélezett helyzetben is hamisítatlan úriemberként viselkedett: elővette a zsebkendőjét és odaadta anyámnak, aki ezt szó nélkül elfogadta. Azt nem tudhatom, bár nagyon is hihetőnek tartom, hogy később, amikor a szurkálót és a sebesülteket elszállították, apám hazakísérte anyámat, és mert az ilyen felajzott idegállapot beszédképesszerűvé teszi az embert, egészen hajnalig vitatták, elemezgették a mindkettőjük számára megrázó részleteket.

A szurkáló ezért a cselekményért hat évet kapott, ami akár súlyosabb is lehetett volna, ha a sérülteknek maradandó károsodást okoz, de hál' istennek, mindnyájan felépültek. Az eseményt premier plánban végigkövető szemtanúk azt állították, hogy János – így hívták a szurkálót – úgy négy-öt centinél összecsapta a hüvelyk és a mutatóujjával a bicska pengéjét. A szóbeszéd szerint azért, mert tudta, hogy az ekkora szurdancsot még nem kezel fegyverként a törvény. Lehet, hogy így volt, de az is lehet, hogy nem, az viszont tény, hogy a szüleimet az öreg Major trombitája és apám gyors helyzetfelismerése hozta össze. Az csupán egy érdekes adalék, hogy Csáti-Szabó nagyanyám megkövetelte a fiaitól, hogy mindig legyen náluk egy pedánsan összehajtogatott, makulátlanul tiszta zsebkendő.

* Jugoslovenska Narodna Armija, vagyis Jugoszláv Néphadsereg

** A bácskai szerbek gúnyneve

MÚLANDÓSÁGBARLANG

JÓNÁS TAMÁS VERSEI

SZÉGYENLŐS LÉTEZÉS

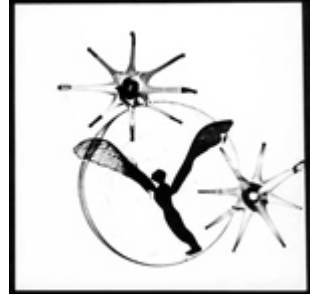
A dolgok eleje nincs meg. A végükhöz nincsen ész.
Mint a föld alatti kincsek: velük semmire se mész.
Az anyu, az apu mesélte, de mindketten máshogyan.
Mi ad okot reményre? Ez: a remény oktalan.
Megszámozni a csendet talán még nem háború.
Néhány zörej üzenet. Lehet, hogy valami úr.

VÍZIÓS MORÁK

Ünneprontók sétálgatnak az úton.
Csendesek, éberen őrzik a békét.
Vérzik a könnyű üreges szemeikből.
Babakocsi, roller, egy se magányos.
Hátukból, mint hűvös köd, szállnak ki az álmok.
Arctalanul, túl gyors reagálású hadtest,
szürkült ég lép rájuk. A csend ál.

OSZLOP

Fa volt. Ez biztos. Még színtelen.
 Repülni próbált sok, apró szárnyal.
 Túl akart lenni már mindenem.
 Szél, gyökér. Két kölyök egy szájban.
 Felesleges volt a küzdelem.
 Új zászlónak látták valahányan.
 Nekem kellett őt leküzdenem.
 Levelét téptem, gallyait vágtam.

SZER-TAN

Hívnak. Valaki bódult. Katona, engedékenyen
 a szeretet szorgos szavait szívemre szerelem.
 Erőd. Bevehetetlen. Szótlan, zászlótlan év.
 Illetlen reményekkel babráltam nem olyan rég.
 Leülök háttal a harcnak. Tetovált a bizalom.
 Remegnek és tapsikolnak gyerekek a hidakon.
 Ágyékom, árnyékom szürke. Bőrömtől idegen ég.
 Nagymama lángost süt éppen. Üres a folyam, a stég.
 Bicajos térdvédővel fák előtt imádkozom.
 Csőtörést reparál éppen Jézusfi a nyakamon.

MESTEREIMNEK

A méltóságnak is vannak izomrostjai.
 Villamoson, harcban, bordélyházban.
 Muszáj látni, tartani és visszatartani.
 A méltóságban örök elhalkulás van.
 A támadásnak hófehér fogazata van.
 Vagyona, szeretője és fényes dicsősége.
 Szédülés, kétely az állhatatosságban.
 Az egyik vágyik, a másik ráhasal az égre.

MÚLANDÓSÁGBARLANG

Szemed erszényében ülök, fénynyomat.
Bátran emlékszem rám, kényelmes helyen.
Napos félnapokat mély szél tisztogat.
Elkomorodom a torz törvényeken.
Hírekkel érkeztem. Tanfolyamokon
készítem fel szeretteim: hallhassák.
Elhagylak majd ugyan, sápadt alkalom.
Törvényeken kívül szervezz új bandát.
Ültettem. Áltattam. Hátulról az arcom
egyetlen, ügyetlen, megszegyelt kudarcom.
Jelenlétem tüntetés. Pazar koldulás.
Pusztuló tested örök cseppkővidék,
megizzasztja álmom, füstös semmisség.
Szólj rám, ha rajtunk kívül volna bármi más.

LEGÉNYÉLET

Az ítéleteken túl
kezdődik valami új.
A megbocsátás közönyében séta.
A büntetés kutyája vadabb, mint a bűn.
A félelem fehérlő, poros kréta.
S te kényelmes, kevély, kikészült androgün.
Már megbocsátasz magadnak napsütésben néha.
Az éjszakáknak új ikont választasz, rossz a Hold.
A keresztfa virágzik, gyökere van. Néma.
Jelentkezik egy szőke ősz. Túl szép, hogy átkarold.
A szív, ne vesszen kárba,
nyaralók háza. Zárva.

TARJÁNOSI KANRÓZSA

MÁNYOKI ENDRE *tárcanovellája*

Van abban valami sorsszerű, hogy született Lapályi Lehelt a tudós világ Regőczy Tar Jánosként ismerte. A fátum pedig így forog: született Lapályi Lehel többre vágyott s magasabbra tört, hogysem a világ e néven emlegesse. Síki gyerekként cseperedvén, kitérult a horizont látó szeme előtt, de ez neki már akkor is kevés volt. Hogy lelke virágait a szik csordái le ne legeljék, legott meghágtá Regőc várát, s odafent elpihent. Alatta sík, fölötte égbolt, benne a törvény. Az a bizonyos. „Ámde mi a tart keresek itten, végtére?” – húzott néhányat kopasz koponyáján Lehel, és már-már elbizonytalanodott küldetése sorsszerűségét illetően.

Ám a tudós búrában föllobbant akkor a fölismerés: az utat, mely eme magaslatra vitte, tarjánok szegélyezték, s jutott belőlük bőven az erdőmélyekbe is. „A regőci romokhoz tarjánoson át vezet a kaputató!” – csapott a homlokára egykor volt Lapályi Lehel, s legott átlényegült Regőczy Tar Jánossá.

Csak még azt nem tudta, mire jó ez.

„Olvastam egy mondatodat“ – szólította meg *évekkel kisvártatva* egy rokon oromlakó. „Gabonaszalma, ha jól emlékszem, az volt benne. Bevettelek a regényembe. *Reputatio partialis*, ha meg nem sértelek.“ Kaptattak fölfelé egy effektíve másik várhoz. „Adok érte rózsát.“ Köröskörül ismerős cserjék lombadoztak. „Egek – gyűrűztek föl a tudós agyában (*quoddam speculantis cerebrum*) a névadó emlékek –, ez is egy tarjános!“ „Az utolsó, ami még megmaradt“ – rezignálta a rokonlélek. „De csitt! A szép kanrózsa közelg!“

Szinte robbant a csönd, midőn korunk Epeusa (a továbbiakban: EP) megtorpant, s a tarjánosba révedt. „Imhol van! *Precizice*: volt. *Definitive*: itt a helye.“ Körbemutatott a várfal oldalában. „Magadra hagylak.“ De nem hagyta magára. Ez volt benne a legvonzóbb: hogy nem hagyott magára senkit. Még Regőczyt sem. Csak a távolba hesszelt. *Alter* Lapályi Lehel finom lélekkel, jelzés értékűen próbálta ad hoc gigásza tekintetét követni, még ha ugrált is cefetül a szemgolyója. Így múlt a délután. Regőczy elméje elébb tétován imbolygott, utóbb kacskán szörfözött a téridőben, mindegyre azt firtatván: hol a 'kan', a

újfent, furtonfurt, unos untalan, folyton folyvást, szakadatlan) utált szüzességét (*defloratio*) még azelőtt, hogy Adolf fényes kardjába (*szablyájába*, volna stílben tartva a mondat, de az biz' rútul *hangozván!*) dólne. Tizenegy negyvenegy! – ekkor ért e helyre, melyet neked szenteceder' cserébe, hálából (nem megy mindég ez eszperente) megmutattam. Akkor szólítá meg a kanrózsa, iocose mondván: „Nálatok szoktak szopni, kicsikém?” Totoja Melinda nem érté a szókat, vagy úgy tevén csupán. A kanrózsa azonban nem hőkölt meg e szerfölött meglepő (*döbbenetes, váratlan, rendkívüli, meghökkentő, meglepetésszerű*) helyzetben sem. „U tyeba mozsne cupp-cupp vagina, panyi?” – váltott át ószlávra, bizton bizván a multikultúrában. De azon kívül, hogy Gustussy Róza, született Totoja Melinda *de Genere Kaplony* még szorosabban tapadt a nyeregre, nem történt semmi. És akkor...“

EP teste egészen összerándult. S mintha örvény ragadta volna el, fúródott fölváltva földbe, levegőbe. Már nem is a száján távoztak a szavak. „És akkor a kanrózsa fölhorgadt ágyásából, az egekig nőtt, csápjait kiterjesztvén fölébe tornyosult Melindának – s beborította egészen.“

De a végső csapás (*final cut*) jottányit még váratott magára. EP teste mindegyre révült, oszlott-foszlott, kufirnyákolt és virzadott, hogy végtére fingatyúzzon. Már csak a hangja bormotált a foszlott téridőben, mely már üres valand, s szóla ím-ígyen: „Rosa Tariana Masculina!” A hang is már-már (*majdnem, csaknem, félig-meddig, többé-kevésbé, részben, kis híján, szinte, megközelítőleg, mintegy, jóformán, körülbelül, nagyjából, közel, úgyszólván, kvázi, hovatovább, hozzávetőleg, némileg*) ellovant. „Már a tiéd! De vigyázz! Take care! Asztarózsna! Cave! Wahrschau! Pozor!”

EP eltűnt. Fölordódott a térben, mélységben s magasságban. A romos falak alatt, a tarjános szélén, a kanrózsa hült helyén egyedül maradt Regőczi Tar János. Félt egy kicsit ott fenn lenni. De még jobban félt elindulni. Letette hát tar búróját a földre, s túrte, jólesőn, hogy búbjáról elinduljanak s érként csorogjanak, patakként fussanak, folyamként áradjanak alá nyútt nyakára, megkínzott orcájára, izzó szemgödrébe a hízott bugyborékok.

Hunyt pillái mögött, az álomvetítőben (*3D, dolby stereo surrender*) megjelent, hatalmasan, ágbogait indázván a kanrózsa. „Róza vagyok – mondta nyájasan –, Rosa Tariana Masculina“. „Mevgagy hát!“ – kiáltott föl a sokat szenvedett tudós. „Az hagyján! De te is megvagy!“ – s mustrálta mohón a sapienst. „A művésznevem – bizonyára olvastad a jelentésben – *Rosa Furiosa*.“ És fölhorgadt, és egekig nőtt, s úgy tornyosult fölébe Regőczi Tar János, született Lapályi Lehel esendő testének Ő. S fölfalta egészben.

„Az élet tengerén van egy kicsi sziget,
Boldogság a neve, legyen az a tied!”
(Örökös versike elemista osztálytársnőim
emlékkönyveiből)

SZIGET

HUDY ÁRPÁD *tárcája*

Honnan és mikor indult az első lélekvesztő? Hol csobbant először a lapát, mely öböl hajnali vízében, szépiák és sellők riadalmára? Kik ültek az első kivájt fatörzsben, szálakból összerótt tutajon? Miféle ősvitorlába kapott először a levegőisten fuwallata?

A titkolódzó párában egyiptomi, föníciai gályák siklanak, dzsunkák suhannak távoli, ismeretlen, rejtélyes partok felé. Hellén hajók, polinéz csónakok, viking bárkák árnyai szelik a sós örvényeket, fregattok és atomcirkálók nyomjelzőiként. Kalandorok és kalmárok, kalózok és admirálisok, evezőpadhoz láncolt prédikátorok bolyonganak az örök vizeken amforák, elefántcsont, haldokló rabszolgák, poshadt vizű hordók, penészes kétszersültek és vállalkozó szellemű patkányok társaságában. Címeres rongyokat és vitorlarúdon himbálódzó hullákat szikkaszt a délszaki nap, tép az éjszaki szél, bámulnak az örök csillagok. Holtfáradt hajósinas, marcona matróz bóbiskol az árbockosárban az imbolygó mélységek felett, a méltóságteljesen forgó égbolt alatt.

Navigare necesse est! – adta ki a jelszót már a nyughatatlan ókor. És aki ismeretlen vizekre merészkedik, előbb-utóbb kisebb-nagyobb szárazföldre bukkan. A sziget hosszú idő után végre szilárd talaj, friss forrás és húsító liget. De a pihenőt, az idillt veszedelmek környékezik, leselkedő szörnyek, hátborzongató kalandok – Odüsszeusz, Szindbád és Magellán a megmondhatóí. Furfangos szellemek, fura és ellenséges

őslakosok, kétes vendégmarasztalók. Küklopszok, griffek, varázslók és az őshorror egyéb alakjai gondoskodnak a mítoszok, mesék, antik útibeszámolók izgalmairól. Ha meg véletlenül nem tenyésztek ki maguktól a megfelelő rémek, akkor a tudomány siet a hanyag természet segítségére, mondjuk doktor Moreau személyében.

Néha kincses a sziget, mint a Déloszi Szövetség sziklaszéfje, avagy a Stevensoné. Meg kell keresni és meg kell küzdeni érte, ami igazán férfias időöltés. De az is lehet, hogy királylányra vagy más efféle bukkán a hős. A szigeti lányok ősidők óta igen ínycsiklandozóak, a dunai hajós, Tímár Mihály ezt éppúgy tudja, mint szélesebb ívben evező kollégái, mondjuk a ravasz ithakai vagy a csodamalomban utazó Lemminkäinen.

A szigetlakók általában roppant büszkék arra, hogy ők nem egy akkora földdarabon jöttek a világra, amelyet méreteinél fogva már kontinensnek neveznek. Ádáz harcokban védekeznek a mindenkori Hódító Vilmosok ellen, akik, amennyiben sikerrel járnak, szintén szigetlakóvá avanszálnak. Vagyis hadakozhatnak a következő Vilmos ellen, és így tovább. Az egyes földrészek Kublaj kánjai, kadétszászárai és birodalmi kancellárjai ugyanis velük született ellenszenvet éreznek az egyesítő törekvéseikkel dacoló szigetek iránt, fáradhatatlanul szervezik a blokádot, inváziókat és más meggyőző érveket. De a vége rendszerint valami kamikaze, isteni szél, mely szétszórja ármádiájukat, s maguk valami szigeten, vagy – ami még rosszabb – egy levegőtlen bunkerben találják magukat, míg a nemrég még szorongatott szigetlakók maguk kelnek át a tengeren, és megmutatják, hogyan kellett volna csinálni.

Nyelvtanulás szempontjából egyenesen eszményi hely egy egzotikus sziget. Mondjuk, műveletlen, az európai kultúrára mit sem adó szüleiktől csak malajul tanultak meg a szerencsétlen kis bennszülöttek. Nemsokára azonban jól felszerelt spanyol nyelvmesterek érkeznek, akik a korszerű didaktika minden eszközével a primitív agyakra sulykolják Gongóra és Lope de Vega édes dialektusát. Mire a lurkók már folyékonyan olvassák – ha nem értik is – a Don Quijótét, változik a tananyag, és két kakaósüret között Rotterdami Erasmus nyelvén kell dicsérniük a balgaságot. Ám ez sem tart örökké, mert egyszer csak a samurájok vitézi tetteit zengő szövegekből kell szótári kivonatot készíteniük. De még a végére sem érnek, és máris Hamlet monológjának értelmezése a lecke, egy másik, távoli sziget nyelvén.

Hogy a földrészekén sem más a helyzet, mindössze annyi a különbség, hogy az idegen nyelvtanítók soros serege nem hajón, hanem gyalog, lovon, tevéen, elefánton, vonattal vagy tankkal érkezik?

Egész Földünk csak egy sziget a lét óceánján.

Csak székek és vászon

Laik Eszter *tárcája*

„Csaknem 200 millió forintot fordít 2012-ben az artmozik támogatására a Nemzeti Kulturális Alap.“ (MTI) Soha jobbkor, mondhatnánk. A művészmozik veszélyeztetett állatfajokhoz hasonlóan utolsó példányaikkal, azaz épületeikkel küzdenek a fennmaradásért. Úgy egy hónapja a frissen megszüntetett Odeon előterében vitrinek, polcok álldigáltak üresen, talán egy kanapé is, rajtuk a cédula: eladó. Régebbi és újabb plakátok összetekercselve, egy tartályba állítva várták a bejárat mellett, hogy gazdára találjanak. Budapest talán legnagyobb videó- azaz dvd-tékája működött itt, a felirat szerint ez majd idővel új helyen továbbüzemel. Azokat a filmeket lehetett itt beszerezni, amelyeket sehol másutt, a mainstreamen bőven kívül eső, ám objektíve fontos, bizonyos szempontból nélkülözhetetlen darabokat.

Nyáron bizonytalanná vált a Tabán sorsa is, most úgy látszik, szerencsére tovább működik. A Tabán Buda egyetlen mozija maradt, s már a neve is azt jelenti: elválaszthatatlan a Vár és a Gellérthegy közötti városrésztől. A regényes múltú terület, amelynél sétákhoz jobbat találni sem lehet, mára leginkább a Pestre autózók átmenő forgalmát bonyolítja, szellemi „lélegzését“ egyedül a mozi biztosítja. A Tabán jó példája annak, miért nem volna szabad kihalnia a művészmoziknak. Ezek a helyek a város szervei is, amely élő, lüktető, alakuló szövet, legyen az Budapest, Debrecen, Miskolc vagy bármely más pont a térképen. A plázák és a multiplexmozik térhódításával nem az a baj, hogy mint jelenség léteznek: épp úgy a folyton változó városzövet részei ezek is. Baj akkor van, ha közben elfelejtünk vigyázni arra, aminek nem kedvez a korszellem.

Olyan ez, mint a kertgondozás. Vagy, ha a ráfordítások szempontjából nézzük: az egészségünkre fordított befektetések. Számszerűen, a pénztárcánkba nézve soha nem fog megtérülni. Hosszú távon viszont annál inkább. Ha a mindenkori kultúrpolitikusok eljutnak arra a nem túl hálás felismerésre, hogy ilyen kicsi országban

a kultúrát szinte lehetetlen nyereségessé tenni, sőt, bizonyos területei kész csődnek számíthatnak (álljon ez itt inkább költői, mint közgazdasági értelemben), ámde akkor is, és minden körülmények között megéri óvni, mert kiegyensúlyozottabb, egészségesebb gondolkodású járókelőkbe botlunk majd bele városzerte, akik talán egyre többen lesznek, nos, akkor bizonyosan eljutottunk a nagykorúság küszöbére.

De miért jó a népnek, ha van egy-két leharcolt kis mozija? Azért, mert az a néhány ember, aki bemegy egy-egy előadásra, együtt ül be, és együtt is jönnek onnan ki. Mi több: a mozizás élménye nem akkor kezdődik, amikor maga a film. Fejünkbe kell venni, partnert találni hozzá vagy magunkkal kettesben maradni, és oda is kell menni. S akik már ott vannak, együtt nézik a filmet, ami, ha szerencsénk van, nem a hollywoodi szórakoztatóipar két perc alatt feledhető szériadarabja. Egyszerre döbbenhetnek meg, vagy szabadulhatnak fel, és egyszerre lépnek ki majd ugyanabba a szutykos / rendezett, elhagyatott vagy forgalmas városrészbe, és egy darabig ugyanúgy a látottakon forog majd az agyuk. Lesz valami közös bennük, még akkor is, ha egy pillantással sem tudták felmérni a másik arcát, ha azt sem jegyezték meg, férfi, vagy nő ült mellettük. Közösséget alkottak mégis, ahogy Nadas Péter írta a színházról: az együttlélégzéshez.

Hogy mindez adott egy multiplexben is? Talán igen, csak másképp. Egy hete úgy tizen-tizenöten ültünk a Puskin mozi vetítőjében az elmúlt hónapok egyébként egyik legfigyelemreméltóbb és talán legjobb szívvel ajánlható filmjén, a *Lazhar tanár úron*. Nem mondható épp rentábilis előadásnak. A végefőcímnél senki sem mozgolódott, ahogy egyre folytak felfelé az apró betűk, csak hallgattunk és néztünk. A legtöbben kiszállingóztak, talán öten maradhattunk, a jegyszédőlány a vastag szőnyegen hangtalanul lépkedve függönyöket húzkodott és valami papírszemetet szedett fel. A Ferenciek terén aztán elvakított a késő délutáni nap. Két lány várt még a megállóban a moziból, „sziasztok“, intettek oda váratlanul, amikor megjött a buszuk, aztán nem láttuk többet egymást.

Egy flamandul beszélő film dicsérete

Gömöri György *tárcája*

Szeretem a feliratos filmeket. Tudom, ebben különbözöm a magyar mozi- és tévé-nézők túlnyomó többségétől, de úgy gondolom, az eredeti nyelv zenéje (még ha nem is értjük minden szavát) fontosabb a szinkronszínészek megnyerő diftongusainál, amelyek egyébként a beszélt magyarban nem is léteznek, vagy merőben affektálnak hatnak. Viszont szembeötlő, hogyha Budapesten feliratos filmhez váltok jegyet, a nézőtér rendszerint kong az ürességtől.

Most egy olyan filmről szeretnék beszámolni, aminek más nyelvű a címe, mint a nyelve. A spanyol „Hasta la vista“ búcsúzást sokan ismerik, magyarul „Vizontlátásra“, ez a film címe, de benne flamandul beszélnek. Ki látott korábban flamandul beszélő feliratos belga filmet? Én sem, de ezt meg kellene nézni mindenkinek, aki még hisz abban, hogy szórakoztató-, horror-, vagy kicsit unalmas művészfilmekon kívül lehet csinálni mást is. Különösen aktuális ez a film a fergeteges sikerű, százezrek által látogatott londoni paralimpia után.

A szereplők ugyanis testi fogyatékos fiatal emberek. Hárman vannak, barátok, mindegyiknek más a baja: az egyik tolókosziban él, a másik alig lát, a harmadik, széparcú fiú pedig lassan sorvad, haldoklik valamilyen alattomos betegségben. Egyik sem volt még nővel, és mielőtt meghalnak, szeretnék elveszteni a szüzességüket. Eldöntik, hogy családjuk tudta nélkül elszöknek Spanyolországba, ahol van egy különleges, sérült emberekre specializált bordélyház, ahol ez kellemes körülmények közt megtörténhet.

Bérelnek hát egy minibuszt és útnak indulnak Belgiumból. A buszt egy nagydarab asszony vezeti, akit a fiúk nemes egyszerűséggel „Mammut“-nak becéznek. Ezt az asszonyt lassan megszokják, és a

végén megszeretik. Utazásuk tele humoros, szomorú és tragikomikus részletekkel – de nem mondom el előre a történetet, csak azt, hogy mire megérkeznek Spanyolországba, sok mindenben átesnek. Közben megkönnyeztetik a Hollywood trükkjeit már meglehetősen szkeptícizmussal szemlélő és ennek a filmnek a szereplőivel egyre inkább rokonszenvező nézőt. A *Hasta la vista* hősei sokfélék, nagyon emberiek, zsigeri indulatosságuk, önkritikus humoruk és esendőségük egyaránt szívszorító. A film után másképp kezdünk gondolkodni a testi fogyatékos vagy autista emberekről, mint ahogy a történet folyamán ők is másképp kezdenek viselkedni, illetve gondolkodni magukról.

A filmművészet elsődleges célja nem az oktatás, de az olyan darab, amelyik nemcsak szórakoztat, vagy hátunkat borsóztatja, becsebb minden káprázatos, sztárral tűzdelt produkciónál. Ez a flamandul beszélő, felírtos film az elmúlt évek legjobb filmjei közé tartozik.

Alírásgyűjtést kezdtek Czakó Gábor ellen

Boldog Zoltán *tárcája*

Czakó Gábor, Kossuth-díjas író a Duna Televízió 2012. szeptember 23-án sugárzott *Klubszoba* című műsorában egy történetet mondott el Örzsi néniéről, akit férje a rendszeres pofonokkal „nevelt meg“. A műsorban a családon és párkapcsolaton belüli erőszak kérdéséről, fogalmáról, megítéléséről kérdezte a műsorvezető a meghívottakat, amikor az író személyes történetével próbálta felvázolni álláspontját

A történet az író nagyapjának féltestvéréhez, a már említett Örzsi nénihez kapcsolódik, akinek férje halász volt, és hétvégeként látogatott haza. Ekkor hozta a pénz mellett a szennyest is, amit a feleség nehezményezett, és zsörtölődve szóvá tett. Közben kiderült, hogy Örzsi néni az otthoni házimunkát sem végezte el, a szomszédokkal összeveszett, összeverekedett. Tehát „Örzsi néni, mint egy fúria, úgy bánt a férjével“, állapította meg a műsorban Czakó. A férj végül egy hatalmas pofont adott feleségének, amitől minden helyre állt: a házimunkát elvégezte, a szomszédokkal kibékült. A verést kéthetente megismételte a férj, mert Örzsi „koldult a pofonért“. Végül „aranyasszony“ lett belőle.

Czakó a személyes történet után szakirodalomra is hivatkozott, konkrétan a Nobel-díjas Konrad Lorenz „pofonért koldul“ fogalmára. Az emberiség nyolc halálos bűne című kötetéből, amelynek értelmében a gyerek néha várja, hogy helyre tegyék a szülei. Ezzel ugyanis segítenek neki eldönteni, mi a helyes magatartás. Amikor a műsorvezető felhívta a figyelmet, hogy egy felnőtt nő és egy gyermek nem azonosítható a „pofonért koldulás“ mechanizmusában, Czakó láthatóan nem tudta kiegészíteni és tisztázni érvelését. Csak annyit tett hozzá: néha egy-egy felnőtt is a gyermek fejlettségi szintjén áll erkölcsileg. Majd a műsorvezető elhatárolódva csak annyit mondott: „nem szólok többet hozzá“.

Az interneten 2012. szeptember 28-án nevüket nem vállaló aláírásgyűjtők digitálisan petíciót fogalmaztak meg azzal a címmel: *Vonják vissza a Kossuth-díjat Czakó Gábortól! A megosztások és az aláírók száma folyamatosan növekszik. Érthető okok miatt ezek többsége nő, akiknek egy része személyes adatait nem hozta nyilvánosságra.*

Az aláírásgyűjtés indoklásában a következő szerepel:

„Czakó Gábor 2012. szeptember 23-án, a Duna Televízió Klubszoba című műsorában a nőket – a társadalom többségét – mélyen sértő és megalázó, cinikus és aljas kijelentéseket tett.

Nyilatkozatában helyeslően foglalt állást egy olyan archaikus gyakorlat mellett, amely „természetesnek” és „szükségszerűnek” tekinti azt, hogy a férfi fizikai erőszakkal uralkodhat a nők és a gyerekek felett.

Czakó Gábor írói kvalitásainak megítélése a jövő feladata, közéleti és politikai kijelentéseinek megítélése viszont a jelené.

Mi, magyar nők, akik a magyar társadalom többségét alkotjuk, úgy ítéljük meg, hogy Czakó Gábor kijelentései felháborítóak és túrhetetlenek.

Kijelentései nemcsak a civilizált európai morállal és társadalmi gyakorlattal, hanem az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatával és Magyarország Alaptörvényével is ellentétesek.

A Kossuth-díj a legmagasabb rangú elismerés azon művészek számára, akiket a kormányzat példaképpül kíván állítani a társadalom elé. Czakó Gábor méltatlanná vált erre a szerepre.

Ezért felszólítjuk Magyarország Miniszterelnökét és Magyarország Kormányát, hogy azonnali hatállyal vonja vissza a Kossuth-díjat ettől az embertől, aki az ország lakosságának több mint a felére lenéző, degradáló és sértő kijelentéseket tett.“

A szöveg forrása itt található.

A felvétel megtalálható a Duna Televízió archívumában, és az említett adás digitális változatában 31 perc 29 másodpercétől megtekinthető a cikkünkben is bemutatott rész. Szerkesztőségünk interjúkérdésekkel fordult az íróhoz, akinek a válaszait itt olvashatják.

Czakó Gábort kérdeztük a „pofonért koldulásról”, az ellene indított aláírásgyűjtésről, etikum és esztétikum kapcsolatáról, díjvisszavételről és családról.

Örzi néni fülese

– A Duna Televízió 2012. szeptember 23-án sugárzott, Klubszoba című műsorában egy történetet mondott el Örzi néniről, akit férje a rendszeres pofonokkal „nevelt meg”. Ennek nyomán az Interneten ismeretlenek petíciót indítottak azzal a címmel: Vonzák vissza a Kossuth-díjat Czákó Gábortól! Elmondaná pontosan, olvasóink kedvéért, hogy mit szeretett volna bemutatni Örzi néni példájával?

– Egy emberi arcot, amely most kezd elhatalmasodni. Természetesen mindig létezett a társai fölött hatalmaskodó, másokat gyöttrő, mindkét nembeli zsarnok, aki tudta, hogy fájdalmat okozni, a másik életét pokollá tenni ütleget, vagy a szó szoros értelmében vett erőszak nélkül is lehet. Ötven éve, amikor Örzi néni vitézkedett, még létezett Dávid bácsi, aki meg-megfékezte a maga és a környék közveszélyes despotáját.

Konrad Lorenz írja *A civilizált emberiség nyolc halálos bűne* című könyvében: „...rangsor nélküli csoportban a gyermek teljességgel természetellenes helyzetben találja magát. Nem tudja elnyomni saját, ösztöneiben lévő magasabb rangra való törekvését, és ellenállás nélküli szülei felett zsarnokoskodva a csoportvezető szerepébe kényszerül, ahol egyáltalán nem is érzi jól magát. Erősebb főnök nélkül védtelennek érzi magát az ellenséges világban, mivel a »nonfrustration« gyereket senki sem szereti. Ha érthető izgalommal, szüleit provokálva »pofonért koldul«, ahogyan a bajorok és osztrákok találóan mondják, nem kapja meg az ösztönösen elvárt és tudat alatt remélt ellenagressziót, hanem nyugodtabb, látszólag az értelmére hatni akaró frázisok gumifalába ütközik. Egy szolgálai gyáva emberrel senki sem hajlandó azonosulni, sem viselkedési normáit, még kevésbé az általa tiszteletben tartott kulturális értékeket magáévá tenni. Csak akkor

vagyunk képesek valakinek a kulturális tradícióit magunkévá tenni, ha az illetőt lelkünk mélyéből szeretjük és fel is nézünk rá. (Kiemelés: Cz. G.) A ma felnövő fiatal generáció megdöbbenően nagy többségének életéből szemmel láthatóan hiányzik egy ilyen »apafigura«. „E neveltlenség következményei mindenütt láthatók, ahol gyermekek köpdösik, rugdossák szüleiket, tanítóikat.

– *Akik az Ön által elmondott példát és az azzal sugallt nőképet kifogásolják, erkölcsi alapon ítélik meg kijelentését. A Kossuth-díjat pedig főként írói érdemei miatt kapta, amelyek megítélése esztétikai feladat. Mit gondol, mennyire tud hiteles írószemélyiség maradni olvasók, kritikusok előtt a Duna Televízióban elmondott véleményével? Elválaszthatók-e egymástól a fenti szempontok?*

– Örzi néni archetípus. Szerepel *A rest macska* című népmesében, vagy „öreganyám olyan vót, / nem szerette az orsót. / Csak a pálinkás korsót, / Csak a pálinkás korsót.“ A figurát legjobban tán Shakespeare rajzolta meg Jágó alakjában. Egyesek szerint Hamvas Béla *Karneváljának* Lalája fölülmúlja. Az ilyen jellemek azért kapnak az irodalomban többnyire női alakot, mert a „gyöngé nőnek“ ily módon jut erős fegyverzet.

Aki azt gondolja, hogy a családban vagy bárhol megmutatkozó erőszak az erő megnyilvánulása miatt kárhozatos, az még sohasem próbált gondolkodni. Nincs adat arról, hogy a világtörténelem legnagyobb gyilkosa, J. V. Sztálin államvezetői éveiben saját kezűleg bárkit megölt volna. 1956. június 4-től 2012-ig Magyarországon a megfogant gyermekek 44%-át, összesen mintegy 5 785 000 gyermeket gyilkoltak le előre megfontolt szándékkal, nyereségvágyból, gondozásra bízott kiskorú rovására, bűnszövetkezetben, különös kegyetlenséggel. Ilyen sokszorosan minősített eset a büntetőjogban – amúgy – ritkaság. A mai feministák ezt a példátlan mézsláást – ellentétben 19. századi elődeikkel – helyeslik, miközben sírnak Örzi néni ötven éve kiharcolt fülesei miatt.

Az erőszak is lehet néha jó szándékú: minden szülő ráüt a forró kályhát fogdosni akaró kisgyermeké kezére, s lehet aljas: kezeletlen indulatból, vagy ártó szándékból, sanda előnylésésből fakadó. A mindenütt előforduló aljas beszédben viszont szikrája sincs a jónak. A gonosz szó az aljas filmek és műsorok társaságában a legbutább gyereket is kitanítja, hogyan kell a rosszat tenni. A szívben tanyázó aljasságot kell legyőzni, kiszorítani és jóval helyettesíteni. Az üres, gondozatlan szívbe ugyanis azonnal visszatér a gonosz.

A – bevallom – fölületesen átnézett szövegelésben rengeteg félelmet, indulatot, szenvedést találtam, de „erkölcsi alapot“ nem. Ilyesmit a névtelen levelezés spicli műfaja elvileg sem ismer. A névtelen levélírás „tömegkultúrája“ minden elmond korunk szellemi szintjéről. Az esztétika tudománya az izmusok – ISO – hatalomátvétele óta föladta a

szép iránti érdeklődését, ezért nincs közös témánk. Abban biztos vagyok, hogy a „jó“ mű mindig hiteles, személyes, őszinte és igaz. Ezért szép. Valószínűtlen, hogy mostani gyalázóim közt bárki elolvasta volna a legvékonyabb könyvemet. Meglehet, hogyha – ne adj’ Isten – Őrzi nénit hagynak nevetlenedni gyermekükből, aki majd ütlegelni fogja őket, végül egy igazi műtől kérnek tanácsot.

Ami a kitüntetésekkel illeti, remélem, hogy helyükön kezelem őket: soha egyikért nem kunyiztam, viszont többször szoltam a fölterjesztés időszakában: ne! Általában ott viselem őket, ahol Kós Károly.

– *Kapott-e valamilyen visszajelzést „Őrzi néni történetére“? Ön szerint ez emberek többsége egyetért Önnel?*

– Marosvásárhelyi olvasóm írta: „Az ördög nem bírja a tömjénfüstöt...“ Egy győri: „Volt egy munkatársam, aki 15-20 éve is még bevitte a rossz gyereket a szertárba, adott neki két pofont, és azt mondta (nem írt az ellenőrzőbe!), holnap küldd be apád! És másnap az apuka bement és megköszönte a tanár úrnak... (Az egyik ilyen gyerek, ma az iskola igazgatója...) Ma megverik a tanár urat a tisztelt szülők, sőt a gyerekek is, esetleg le is lövik...“

Mindazonáltal az igazság sosem szavazás kérdése. Llanos Manolót, a spanyol Actio Catholica elnökét a kommunisták halálra ítélték 1937-ben „a proletár többség“ nevében. Az utolsó szó jogán ennyit mondott: „Krisztus és én, mi ketten, veletek szemben abszolút többségben vagyunk.“ Az igazság, a szépség, a jóság a szeretet nem „véleményes“, mert a lét fundamentuma. Le lehet térni róla, az Antikrisztus erre csábít valamennyiünket, különösen mostanában. Hazudozni, rágalmazni, a gonosz oldalára állni, gyűlölködni, csúfkodni, mocskosan beszélni azt jelenti, hogy az ember rossz útra tért. Zsákutcába, ahol csak elhazudott életet lehet élni. Ismétlés pedig nincs: visszük a túloldalra mindazt, amit itt gyűjtöttünk a lelkünkben.

– *Mi a véleménye a családon és párkapcsolaton belüli erőszakot szabályozó törvényi kezdeményezésekről? Szükség van rájuk? Eléri a céljukat?*

– Álszent ötlet. A bűncselekmények az elkövetés helyétől függetlenül büntethetők. Az ilyen jogszabályok megmérgezik a családot, hiszen a gonoszok rejtőzködnek, és betilthatatlan, akár a pofon. Nota bene, a szeretetet sem lehet kikényszeríteni. A jóra való nevelés, a régi pedagógiában a szívképzés, segíthetne, de – minő véletlen! – sajnos kiszorult a tanrendből. Lorenz is a képzetlen szívűekről beszélt. Amíg létezik a gyermekek apró darabokra vagdosásának, megmérgezésének, szétrobbantásának s ki tudja miféle módon való öldösésének joga, addig miről beszélünk? Édes anyaöl? Vesztőhely?

– *Miért gondolja fontosnak szépíróként véleményt nyilvánítani (aktuál)politikai kérdésekben?*

– Általában kerülöm a napi politizálást. Ha valahol előadást tartok, vagy olvasókkal találkozom, sosem teszem, mert a világ, az ország, az emberi személy gondjai a politika eszközeivel nem oldhatók meg. Mélyebben gyökereznek. Néha mégis belevágok, még pedig azért, mert nincsenek politikusi vagy anyagi, netán érvényesülési céljaim, ezért – jó esetben – olyan szempontokat tudok bevinni a közbeszédbe, amelyek kívül esnek mások látókörén. Újságcikkeimben is ezt az utat követem. A világválság, az országos vagy személyes gondok csakis megtéréssel oldhatók meg. Az enyémmel. Mindig, mindent magamon kell kezdeni, mert az ellenség a bennem rejtőzködő gonosz indulat, irigység, mohóság, butaság. Az út a Nagy Négyes, az igazság, a szépség, a jóság, a szeretet körébe való belépéssel kezdődik. Isten természetét nem tudjuk kiismerni, de ezek bizonyára az Ő tulajdonságai. S ha belekóstolunk akármelyikbe, sőt le is nyeljük, hogy a sorsunkká legyen, akkor a többi ízét is megérezzük, és már itt, földi életünkben elkezdünk Hozzá tartozni, aminél nagyobb boldogság nincsen. Munkánk, életmódunk révén talán mások is megéreznek belőle valamit.

Boldog Zoltán

Kukorelly Endrét és az életművéről könyvet író Harkai Vass Évát kérdeztük „macsósságról“, líra és próza közti ingázásról és egymásra ható szövegeikről.

„Minden nagy mű létezéskalauz”

– *Miért éppen Kukorelly Endre eddigi életművét választotta egy irodalomtörténeti monográfia tárgyául?*

– **Harkai Vass Éva:** A *Szív és nők, igen és nem* című kötetem alcíme: *Írások Kukorelly Endréről* – ilyen egyszerűen. Kukorelly több műfajú szerző, de a műveiről írott kötetem is több műfajba sorolható írásokat (kritikákat, tanulmányokat, vers- és prózainterpretációt) tartalmaz, tehát semmiképpen sem tekinthető monográfiának a szó hagyományos értelmében. Már amiatt sem, mert végigpásztáz ugyan az eddigi életművön, részben Kukorelly köteteinek műfajait/műneimeit (versek és rövidprózák, regények), ezen belül pedig a kötetek megjelenésének időrendjét követve, ám kihagyásokkal. Irodalomtörténeti íve van tehát, de nem hagyományos monográfia.

Egy hagyományos monográfiának az egész életművet kell felölelnie, a szerző minden kötetére, alkotói pályájának minden szakaszára ki kell térnie. Valamiféle rendet raknia az életmű káoszában. Kukorellyről Farkas Zsolt írt ilyen hagyományos értelemben is felfogható monográfiát (Farkas Zsolt: *Kukorelly Endre*. Kalligram, Pozsony, 1996), a monográfia létrejöttének idejéből következően, természetesen, csupán az írói-költői pálya 1995-ig terjedő szakaszát követve. Tavaly még egy tanulmánykötet jelent meg a szerzőről, ez András Sándornak *Az otthonos idegen* című könyve (Kalligram, 2011), amely szintén nem hagyományos monográfia. Néhány nagy tanulmányt tartalmaz Kukorelly költészetéről, valamint a *TündérVölgy és az Ezer és 3, avagy a nőkben rejlő szív* című regényeiről. E tanulmánykötet megjelenésének éve jelzi, hogy a szerző 60. születésnapja alkalmából állt egybe és látott napvilágot.

Kukorelly 1986-ban megjelent, második, *Manière* című verseskötetétől kezdődően kísérem figyelemmel ezt az életművet: verseit, kisprózáját, regényeit. Az említett kötetéről 1987-ben jelent meg kritikám a Hídban, ez volt az első írásom Kukorellyről. Ettől kezdődően kisebb-nagyobb kihagyásokkal, de folyamatosan publikáltam kritikákat, tanulmányokat frissen megjelent kötetéről, többnyire a Hídban, de a Jelenkorban, a Kalligramban, a Parnasszusban is. Ezen kívül pedig tudományos tanácskozásokon is foglalkoztam olyan kérdésekkel, amelyek a szerző eddigi életművének hangsúlyos vonásait, sarkalatos pontjait világítják meg. Ebből a folyamatos olvasói-kritikusi figyelemből következett az ötlet, hogy egy kötetbe gyűjtsem a róla szóló írásaimat.

– *Ösztönzik-e a Harkai Vass Éva-olvasatok az alkotásmódjára jellemző ön-átírást, variálás folytatására?*

– **Kukorelly Endre:** Ösztönöz mindenféle visszajelzés, kritika. Hát igen, mondjuk az ad hominem, a személyeskedés kikészít. Föl is készít, volt benne részem, főleg az *Ezer és 3* című regénnyel kapcsolatban. Vagyis bonyolult, nem biztos, hogy ami nem öl meg, az megerősít, van az, hogy látszólag túléled, noha megölt. Éva mindenesetre végigzongorázta a könyveimet, szinte mindegyikről írt, ez nagyon megtisztelő, zavarba hoz, és komolyan hat rám. Nagy érzés, hogy egy szakember, aki lát a pályán, veled foglalkozik, odafigyel rád, komolyan vesz, és szereti, amit csinálsz, noha végtelen sok minden van a létezésben, amit mind-mind komolyan lehetne venni. Ami az átírást-variálást illeti, az baromira nem

szórakoztat, kifejezetten fáraszt és dühít, nem passzióból csinálom, csupán abból a belátásból, hogy újra meg újra rá kell jönnöm, a szövegeim nem elég jók, csomó minden nincs bennük a helyén, nincsenek befejezve, és így tovább. Amikor javítok rajtuk, lehet, hogy tovább rontom ráadásul. Ha valaki a variációkat elemzi-hasonlítja, azt persze megértem, és kívülről nézve érdekesnek is tartanám, de nem érint jól, mert a gyenge verziókat legszívesebben eltüntetném.

– *Milyen jelentősége van annak egy írói életpályán, amikor irodalomtörténeti-kritikai kötet születik a szerző addigi tevékenységéről?*

– **Kukorelly Endre:** Kicsit túl nagy is. Gondolom, olyasmi enyhe, de kellemes halálközeli érzés, mindenestre mementó. Zavarba jössz tőle, beindul nálad egyfajta hártási processzus – például nem esel neki, és nem olvasod el álltó helyedben –, elpirulsz magadban, érzékelve hiúságot, melyet ilyenkor ellenszenvesnek tartasz, és így tovább. Szembe kell nézned magaddal, például hogy vajon te mennyire figyelsz oda másokra. Ráadásul ez már a harmadik ilyen könyv. Szóval, túlzás. És persze ki ne vágya ilyesmi túlzásokra.

– *Mi a különlegessége Kukorelly Endre írásainak? Miért jelentősek a magyar irodalmi kánonban?*

– **Harkai Vass Éva:** Ennek az életműnek egyik érdekessége a műnemi-műfaji képlékenység: hogy szabad átjárást biztosít líra és próza között. A verseknek gyakran van epikuma, a rövidprózák elhajlanak a líra felé, olykor nehéz megállapítani, hogy prózát vagy prózaverset olvasunk-e, esetleg szabálytalan sorokból épült költeményt. Ez a jelenség a neoavantgárd tradíciójával is összefüggésbe hozható, mely tradícióra Kukorelly írásművészete nem kis mértékben hagyatkozik. Rövidprózái is többnyire nélkülözik a hagyományos értelemben vett történetet, történetstilánkokból épülnek fel, de regényei, a *TündérVölgy* és az *Ezer és 3, avagy a nőkben rejő szív* is követik ezt a fajta morzsalékos szerkezetet, hiszen számozott szövegrészek még kisebb szövegtestekből állnak egybe. Vagy hullanak szét. Ezt a széthullottságot, morzsalékoságot pedig részben az azonos, jól felismerhető beszédmód és a különféle szövegkörnyezetbe bekerülő ismétlődések tartják egybe. Kötetem bevezető szövegében ezt a nagy elbeszélések darabokra hullásaként értelmeztem: olyan nagy elbeszélések darabokra hullásaként, mint amilyen például a gyerekkor, a Szovjetunió

(Kukorellynél ez szovjetónió), a közelmúlt Magyarországa vagy Budapest-narratívája.

Az életmű másik érdekes vonása a szövegek autotextuális jellegéből adódik. Az egész életműben szövegek vándorolnak, az újakkal együtt régiek, régebbiek sodródnak, megtartva szűkebb-tágabb kontextusukat vagy kiszakítva belőlük, új szövegkörnyezetbe állítva, új jelentéseket, jelentésárnyalatokat villantva fel. Még a líra- és prózaszövegek között is működik ilyen szimbiózis: ugyanazok a témák felmerülnek a versekben, a kisprózákban, de a regényekben is felismerhetők ismerős, már olvasott prózarészletek, témák, ötletek. Ilyen, műnemek és műfajok feletti zónában, övezetben kerekednek ki Kukorelly írói-költői világának gyakori, jellegzetes témabokrai: Budapest, a Szondy és a Szív utca és környéke, a család, az iskola, az úttörőtáborok mint a rendszer kicsiben, a katonaság, az utazások, a társak mint a társadalmi interakciók kicsiben, a foci, a lányok stb. És szólhatnék még Kukorelly verses- és kispróza-köteteinek, de regényeinek jellegzetes, ciklikus felépítéséről is, az iróniáról, a berögződött közhelyek szétszereléséről, a depoetizáltságról, az én lefokozásáról (lásd: „mogyoró van az Én tetején”), életrajz, fikció és emlékezet bonyolult összjátékáról, az irodalmon inneni és irodalmi ütköztetéséről, szövegeinek szándékos nyelvi devianciájáról, nyelvi vétségeiről, szójátékairól, intertextualitásáról stb. Mintha Kukorelly, akár verset, akár kisprózát, akár regényt ír, mindig ugyanazt csinálná, de mindig másként. A szövegeknek ez az együtt- és széthangzása, összetalálkozása és szétválása, a dolgok biztos pontról való kimozdítása izgalmas szövegteret hoz létre, amely egyszerre hat az ismerőség és az újdonság erejével, s amelyet jó olvasni.

– *Egyik interjúban úgy fogalmaz, többek között azért is ír, hogy elsősorban önmagát szórakoztassa... Milyen más mércék léteznek még?*

– **Kukorelly Endre:** Van mérőműszer, gyárilag amúgy mindenkibe beépítve. Művi – vagy természetesen előálló – szerkezeteket élvezettel tudunk befogadni, ha fel vagyunk rá készülve, és akinél ez jól be van járva, elég pontosan jelez is, nagyon nem szívessen enged át akármit. A „szórakoztatás” alapfunkció, a szöveg mint élvezetforrás a legfontosabb számomra. Minden nagy mű egyfajta létezés-kalauz, én erre használom, egy mű élvezete más, rajtad kívüli „erős létezőkkel“

való kompatibilitásodat jelzi. Ha szerencséd van, és jó volt a művészeti szocializálódásod, meg van oldva az életed, a műalkotásokat drogként fogyasztva egyszerűen jól fogod magad érezni a bőrödben. Ez a jó-érzés, a jól-lét az egyedüli mérce – mindenben a világon.

– *A líra és próza közötti ingázás hogyan hat az alkotásmódra? Visszahat-e Kukorelly Endre önmagára?*

– **Kukorelly Endre:** Ilyesmi műfaji gondjaim nincsenek, mindenfélét szeretek csinálni, és – most veszélyesen őszinte lesz, amit mondok – leginkább a versírásról igyekszem magam lebeszélni. Ez megy a legjobban, és azt gondolom, érdekes életstratégiának, úgy a legvidámabb, ha az ember nem a könnyű megoldások felé megy el. Ha föl hagyok azzal, ami „jól megy“, az különös adrenalinfröccs.

– *Elmondása szerint saját magától kedvence a Samunadrág című gyerekkönyv. Emellett a férfi-nő viszony foglalkoztatja leginkább íróként. Milyen műve van készülében?*

– **Kukorelly Endre:** Van körülbelül 10 kötet-tervem, talán még gyerekszövegeket is írok majd. Most a *Rom* című könyvem harmadik, nagyjából az előző duplájára nőtt kiadásán dolgozom, de készül egy jókora korpusz, amelyben az irodalomról szóló írásaim szerepelnek, egy esszé-publicisztika-kötet, az összes verseim egyberendezése, színpadi szövegek, egy sporttárgyú könyvecske, a képzőművészeti írásaim stb. Parlamenti tapasztalataimról is írni akarok. Legjobban azonban az *Ezer* és *3* folytatása izgat, annyira, hogy igazából csak ez izgat.

– *Egy női szerzőnek mennyire tűnik macsósnak Kukorelly elbeszélője például az Ezer és 3, avagy a nőkben rejlő szívben?*

– **Harkai Vass Éva:** A kötetemben Kukorellynek erről a legújabb regényéről is szerepel írásom, amelyet akkor írtam, amikor már kirajzolódott a kötet megosztott kritikai recepciója, főként a feminista kritika részéről. Tehát nem kerülhettem meg azokat a kitételeket, amelyek a mű én-elbeszélőjének „hímsovíniszta“, „macsó“ vonásait és (férfi)dominanciáját hangsúlyozzák – és bírálják. Ebben az írásomban megkíséreltem az egész életmű, főképpen a regények kontextusába állítani az *Ezer* és *3*-at, s ebből a perspektívából szemlélve a művet, kitűnt, hogy sokkalta rétegzettebb regény, mint hogy szövegéből csupán a férfidominancia demonstrálásának tényét bonthatnánk ki.

A Másik megismerhetőségével, valamint a sokasággal szembehelyezett egyediségével és egyedülvalóságával szembeni szkepszis, továbbá az életidő visszafordíthatatlansága és feltartóztathatatlan múltása már önmagukban is egzisztenciális tapasztalatot (és kérdéseket) rejtenek. Mindehhez hozzá kell még számítanunk a regénynek Kukorelly előbbi regényével, a *TündérVölgy*vel harmonizáló hermeneutikai felismerését: hogyan a *TündérVölgy*ben az emlékezet, a múlt rekonstruálása, az *Ezer és 3*-ban a Másik (konkrétabban: a másik nem) megismerése az elbeszélő önmegismeréséhez, identitásának megelégszéséhez vezető út. Azaz én-tudatát előbb egykori önmagához viszonyítva, az újabb regényben pedig másokhoz, a (kiismerhetetlen) másik nemhez viszonyítva kísérli meg meghatározni. A *Rom* első és második, bővített kiadását is ide számítva egy még tágabb relációt is felállíthatunk. Nemcsak arra gondolok, hogy a *Rom(ok)*ból utak vezettek a *TündérVölgy*be (az ötvenes–hatvanas–hetvenes évek, a kitelepítések és a kitelepítéstől való félelem stb. tematizálása), a *TündérVölgy*ből pedig az *Ezer és 3*-ba (gyermekkori élmények, nőülés, családi boldogság, az apa és anya alakja s a hozzájuk fűződő emlékek), hanem arra is, hogy e tágabb reláción belül a *Rom(ok)* közelmúlt-narratívája egy általánosabb (haza)képet, a *TündérVölgy* ezen belül egy személyes emlékezésnarratívát, az *Ezer és 3* pedig a személyesen túlmenően az intimitás narratíváját fogalmazza meg. Nem konvencionálisan ugyan, ezzel nem kis esélyt adva a konvencionálisra számot kérő olvasói berzenkedésre. Kérdés azonban, hogy e három regényt átfogó s regényenként is bonyolult jelentésháló felfedésével szemben nem túlságosan behatároló, jelentésszűkítő, egyszerűsítő eljárás-e Kukorelly legújabb regényét csupán a feminista kritika mentén olvasni. Én úgy hiszem, hogy igen.

– *Ha az irodalomkritikus szól Önből, mely műveket tartja a legfontosabbnak az életműből? Miért?*

– **Harkai Vass Éva:** Kukorelly életműve több mint húsz kötetet jelent, nem számítva ide az idegen nyelvekre fordított könyveit. De ide számítva például eddig egyetlen gyermekverskötetét, a *Samunadrágot*, amely már címében is utal arra, hogy itt nem szokványos gyermekversek fognak sorakozni. Maga a szerző is kedveli ezt a kötetet, amelyben ugyanazokat a poétikai eljárásokat alkalmazza, mint költészetében általában.

Számomra a *Manière* című korai, sorrendben második kötete jelentette a Kukorelly-lírával való találkozást. Meg is szenvedtem vele, hiszen versanyaga radikálisan ellenállt a hagyományos olvasói tekintetnek, értelmezésnek. Érdekes kísérlet volt 1998-ban *H. Ö. L. D. E. R. L. I. N* című verseskötete, amelyben a címbe szerző szövegeit hozta intertextuális játékba saját szövegeivel, vagy ahogyan maga Kukorelly írja a kötet fülszövegében, könyve darabjait „épp az ő írásainak részletei köré” írta, ingoványossá téve ezzel saját szöveg és idézet határterületét. Az életmű további vonulatait szemlélve a gyűjteményes köteteket tartom lényegesebbnek: az *Egy gyógynövény-kertet*, amely a kilencvenes évekig megjelent verseskötetektől válogatott költeményeit gyűjti egybe és rendezi újra, valamint a gyűjteményes kispróza-köteteket (*A Memóriapartot*, a *Három 100 darabot* és a *Reggel az egyik istennő* címűt). A regények közül mindenképpen a *TündérVölgyet*, gyermek- és ifjúkor-rekonstrukciójával, emlékezettechnikájával és egyáltalán az emlékezetre/fikcióra („kitalálásra”) vonatkozó reflexióival, az ötvenes-hatvanas-hetvenes éveket leleplező groteszk, olykor parodisztikus élethelyzeteivel, intertextuális hálójával stb. De az utóbiak ugyanúgy vonatkoztathatók a *Rom* első és bővített kiadására is.

Új szövegoszlop egy írói életművön belül, főként, ha kezdettől, alakulásában követjük nyomon, mindig fokozott figyelemmel fordulunk az újabb kötetekhez. Ezért külön kiemelném Kukorelly 2010-ben kiadott verseskötetét (*Mennyit hibázok, te úristen*), valamint már említett, legújabb gyűjteményes kispróza-kötetét (a szerző ezen írásait rövidprózáknak nevezi), a *Reggel az egyik istennőt*. Az említett verseskötet jelentőségét abban látom, hogy ebben fokozottabban jelenik meg az inkább a Kukorelly-prózára jellemző intertextualitás, valamint, valamiféle „klasszicizálódás” jegyében, a szerzőre az eddigiek során nem túl jellemző rímek is. Amelyekben persze nincs sok köszönet, mert hol kínrímek,

hol kancsal, hol torzított rímek, gyakran szavak csonkítása, torzítása, kifordítása eredményeképpen jönnek létre, viszont ez a „hibázásra“ alapozó nyelvjáték és nyelvi humor nem akármilyen poétikai és retorikai feszültséget teremt, és izgalmassá teszi a verset. Ennek a Kukorelly lírájában tapasztalható új fordulatnak egyik antológiaverse a *Vojtina-reditivus* című Arany-palimpszeszt. S ha már antológiadarabokról van szó, néhány rövidpróza-szöveget a Reggel az egyik istennőből is kiemelnék: *Haza, Telep, Nem találok el, A Memória-part, A dór állam, Német, Alom út, Cé cé cé pé, Cukor, Hab, Férfiivalom, Víz, Ősz, Ha megyek, mi van az alatt, Javulások, Penetráns sürgölődés a boldogságban, M. kir., Tévedhetek, Út, U* stb. Átdolgozott, továbbírt régi és új szövegek: valóban izgalmas próza.

– *Tervezi-e továbbkövetni Kukorelly-olvasatok formájában az életművet? Mely kortárs szerzők életművével foglalkozik mostanában?*

– **Harkai Vass Éva:** Úgy hiszem, nemcsak a saját olvasmányélményeim közé tartozik az a körülmény, hogy vannak írói-költői életművek, amelyeknek alakulását a kezdetektől, indulásuktól nyomon követhetjük. Ebben van a kortárs irodalom varázsa. Kukorelly Endre életművét, ennek alakulását is szinte a kezdetektől figyelemmel kísérem, tehát olvasóként is van bennem érdeklődés további, várható kötetei iránt. És valószínűleg továbbra is szükségét fogom érezni annak is, hogy írjak róluk. De ezt más olyan kortárs szerzőkre vonatkozóan is elmondhatom, akiket szívesen olvasok, akik kritika- vagy tanulmányírásra motiválnak. Parti Nagy Lajos, Kovács András Ferenc, Tóth Krisztina, Kántor Péter, Balla Zsófia, Tolnai Ottó, Domanos István, Böndör Pál, Jung Károly, Fenyvesi Ottó nevét említhetném meg, vagy épp a nagyon fiatal Bencsik Orsolyáét, akinek a szövegeiről ugyan még nem írtam, de eddigi két kötetét olvasva nagyon izgalmasnak találom őket, s érdeklődéssel várom, merre fognak kanyarodni, hová fognak kifutni ezek a szövegek.

– *Ön irodalomkritikus, irodalomtörténész, prózaíró és költő is. Szépirodalmi szövegeire hogyan hatottak Kukorelly Endre írásai?*

– **Harkai Vass Éva:** Amikor 1979-ben megjelent első verseskötetem, a *Nyárkisülések*, amelyben szabadversek vannak, még nem ismertem Kukorelly költészetét, hiszen addig nem is jelent meg kötete. Utána pedig szinte fordított utat jártunk. Második verseskötetemről kezdődően lényeges

szerpet kaptak a nem túl szabályosan elhelyezett, ám mégis jelen levő rímek, a Kukorelly-verseskötetek költeményei pedig többnyire rím nélkül íródtak. A 2010-ben megjelent *Mennyit hibázok...* verseiben ugyan, mint említettem, felerősödik az olykor parodisztikus hatást keltő rím szerepe, én viszont az utóbbi időben újra rímtelen (napló)verseket írok, ám lazán kötött szótagszámokkal, ez pedig Kukorelly költészetére nem jellemző. Tehát, szerencsére sikerült kitérnem a hatása alól (elől).

Az én korosztályom számára itt, Vajdaságban inkább az Új Symposion első korosztályának költészete, Tolnai Ottó inkább vizualításra, valamint Domonkos István inkább zeneiségre építő szabadversei voltak meghatározó olvasmányok, amelyek kreativitásunkra is kihatottak. Hozzám különösen Domonkos költészete áll közel. (Bár nem biztos, hogy épp hatásról kell beszélnünk.) Ezen a kérdésen egyébként sincs sok töprengnivaló: egészében kevesebbet írok, mint Kukorelly Endre, s mivel kritikákat, tanulmányokat is publikálok, kevesebb időm és terem marad szépirodalomra (versre, prózára). Emellett pedig, akár prózáról, akár líráról, akár a két műnem közötti, ingataggá tett határon íródott szövegekről van szó, Kukorelly írásmódjának egyik legfelismerhetőbb, legjellemzőbb vonását sajátos, szinte csak rá jellemző beszédmódjában látom. S úgy hiszem, ebben utánozhatatlan. Kár is lenne a nyomába eredni. Úgy gondolom, hogy szövegei a biztosnak hitt tények, értékek és helyzetek megkérdőjelezésével és kimozdításával, ironikus körbejárásával a gondolkodásunkra „hatnak”: megtanítanak bennünket arra, hogy újragondoljuk a világot, azt, ami körülöttünk van, amiben benne vagyunk s mindebben önmagunk mibenlétét is.

Lennert Tímea

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal jogköre a jövőben jelentősen csökken, az engedélyeztetési feladatok egy része a járási és a megyei kormányhivatalokhoz kerül. Ott pedig szakirányú végzettséggel nem rendelkező hivatalnokok mondják ki a végső szót. Az átszervezés okainak és lehetséges következményeinek jártunk utána.

Szükség van-e kulturális örökségvédelemre?

(1. rész)

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal (KÖH) 2001 óta létezett, feladatai közé tartozott a műemlék- és műtárgyvédelem, valamint a régészeti leletek védelme. A sajtóban megjelent hírek szerint a hivatal elhúzódó eljárásai gyakran akadályozták az ingatlan-beruházásokat, hiszen egy-egy szakszerű leletmentés rendkívül idő- és pénzigényes. 2010-ben a műemlékvédelmi felügyelők a megyei és kerületi kormányhivatalokhoz kerültek, az indoklás szerint ezzel egyszerűsítették az ügyintézését.

2012. július 1-jétől a KÖH elvesztette építéshatósági jogkörét, azaz csak a szakvélemény kiállítása tartozik a testülethez, a beruházás megkezdéséről már nem ő dönt. Ez azt jelenti, hogy a valódi döntés szakmaiságát bármikor fölülírhatják a gazdasági érdekeket szem előtt tartó, de a műemlékvédelemhez kevésbé értő hivatalnokok. A határozattal szembeni tiltakozásként lemondott a hivatal elnöke, Tamási Judit.

A legfrissebb sajtóértesülések szerint a KÖH 2012. október 31-én megszűnik, jogutódja a Forster Gyula Nemzeti Örökséggazdálkodási és Szolgáltatási Központ lesz. A régészeti és építésügyi feltárásokkal kapcsolatos hatósági ügyek a kormányhivatalokhoz kerülnek. Az új örökségvédelmi hivatalban dolgozók így a véleményezés mellett adat- és gyűjteménygondozókká válnak, legfeljebb egy-egy műtárgy védetté nyilvánításáról dönthetnek. Egy-egy műemlékről és ásatásról tehát olyan emberek mondják ki a végső szót, akik mindehhez nem rendelkeznek megfelelő szakképesítéssel.

Az átszervezés indokai között szerepel az engedélyeztetési eljárások gyorsítása. Az új vezető, Cselovszki Zoltán megfogalmazása szerint a

megreformált rendszer „gyors, egyszerű és ügyfélbarát lesz“. L. Simon László kulturális államtitkár szavaiból viszont az derült ki, hogy bizonyos műemlékvédelmi eljárások lehetőséget adtak a korrupcióra. Konkrét esettel kapcsolatban azonban nem tett feljelentést. Összességében: „a társadalom igényei“-re hivatkozva nyirbálták meg a hivatal jogkörét, amelynek negatív megítélését a sajtó támogatásával elsősorban a KÖH-öt eleve leépíteni kívánó politikusok alakították ki. Az indoklásból az sem derült ki, hogy mi alapján mérték fel a feltételezett „társadalmi igényeket“.

Az elhúzó eljárásokkal kapcsolatban azonban nem érkeztek tömeges és a jelentős időtúllépést kifogásoló panaszok a hivatalokhoz, hiszen nagy beruházások esetében a döntésre 15, míg egyéb esetekben 30 nap állt rendelkezésükre. Ismerve a magyar és általában az európai bürokráciát, ez nem mondható hosszú időnek. Így az átszervezéssel kapcsolatos legfontosabb érv nem állja meg a helyét. A korrupcióval kapcsolatban sem érkezett feljelentés, így a feltételezések alapján korruptnak nevezni egy egész hivatalrendszert, minimum becsületsértő magatartás.

Mi motiválhatta tehát a szerkezeti átalakítást? Főként a nagyberuházók érdekei, hiszen egy-egy régészeti feltárás költségeit a beruházónak kellett állnia. Ez nem haladhatja meg az esetenkénti 200 millió forintot (vagy a beruházás bruttó értékének 1%-át). Értesüléseink szerint a kecskeméti Mercedes-gyár építése során történt régészeti feltárás is hozzájárult a kormánydöntéshez. A beruházó ugyanis soknak találhatta a feltárássra fordítandó időt és összeget, ezt jelezte a kormányzat felé. Ennek alapján elképzelhető, hogy a hasonló konfliktusok elkerülése miatt született a kormányzati elveket is körvonalazó határozat: a múlt leleteinek megmentése helyett inkább a jövő nagyüzemei legyen az elsőbbség.

A fentiekből látható: a nagyberuházók kormányzati támogatással legyűrték a KÖH-öt. Kérdés azonban, hogy a gyorsított és a szakmaiságot másodlagossá tevő eljárások miként hatnak a földben nyugvó leletekre és a műemléknek számító épületekre. Hamarabb megépülhet egy-egy hipermarket a feltáratlan honfoglalás kori temetőn? Könnyebben eltüntethető az építkezést akadályozó megkopott szecessziós épület? Vagy éppen ennek következtében könnyebben felújítható egy-egy védett ingatlan? Egyáltalán fontos-e még a múlt értékeinek megőrzése, vagy a pillanatnyi piaci érdekek mindezt felülírják? Korrupáltak voltak-e a hatóságok? Miért volt szükség mindehhez a régész szakma és az örökségvédelem más területének nyilvános lejáratására?

A válaszként a KÖH-ben dolgozó régészekhez, a jogászokhoz fordultunk. Sokan visszautasították kérdéseinket, mondván, hogy csak a kormányhivatalon keresztül nyilatkozhatnak. Mások viszont név nélkül vállalták a véleményüket, összeállításunk itt olvasható.

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal jogkörének szűkítése kapcsán néhány, a szakmai munkában a mindennapi gyakorlat szintjén résztvevő érintettet kérdeztünk meg arról: gyakran elhúzódnak-e az engedélyeztetések, az intézményben jellemző-e a korrupció és milyenek a kilátásaik.

(2. rész)

– *Mi a véleménye arról, hogy jelentősen csökken a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal jogköre?*

– **Egy neve elhallgatását kérő, a kulturális örökségvédelem területén dolgozó jogász:** Mindegy, hogy a KÖH jogkörei mely szervezetnél vannak, ha az örökségvédelem jogi szabályozása ad hoc jellegű, és nem örökség-központú. Alproblémákra hivatkozva nyirbálja a jogalkotó az örökségvédelmi szervezetrendszer hatásköreit, holott az igazi probléma a kulturális örökség felkutatásának és megőrzésének finanszírozhatatlansága, valamint az örökségvédelem és a gazdasági lobbizás ellenérdekeltsége.

– **Egy neve elhallgatását kérő, a kulturális örökségvédelem területén dolgozó régész:** Tartok a következményektől. Elképzelhetetlen egy jól, tegyük hozzá, rugalmasan és hatékonyan működő központi, hatósági jogkörökkel felruházott intézmény nélküli örökségvédelem. Nem is nagyon van erre példa fejlettebb országokban... Félő, hogy sok esetben megfelelő szakmai hozzáértéssel nem rendelkező ügyintézők, hivatalnokok kezébe kerül a döntés joga, ami nagyon komoly és helyrehozhatatlan károkat okozhat.

– *Hogyan hat mindez a régészeti feltárásokra és az örökségvédelem egyéb területeire?*

– **Egy neve elhallgatását kérő, a kulturális örökségvédelem területén dolgozó jogász:** Az örökségvédelmi törvény előírja, hogy a régészeti költségek egy beruházás esetében nem haladhatják meg a 200 millió forintot. Amennyiben magasabb összegre lenne szükség a feltárások elvégzéséhez, akkor azt a kormány egyedi döntéssel bírálja el. Ehhez a döntéshez a szakmai anyagot eddig a KÖH állította össze, és terjesztette fel, elsődlegesen az örökségvédelmi szempontokat figyelembe véve.

Éz a láncszem most, úgy tűnik, kiesik. A Hivatalban felhalmozott tudás és szakértelem jelenleg nem pótolható. A másik, régészettel kapcsolatos probléma a KÖH tanácsadó testületének, az Ásatási Bizottságnak a sorsa. Szakvéleménye nagy súllyal bírt a régészeti feltárások engedélyezése során.

A műemlékekkel kapcsolatos építészhatósági jogköröket már egy 2012. júliusi törvénymódosítás elvette a KÖH-től és a regionálisan a kormányhivatalok szakigazgatási szerveként működő Kulturális Örökségvédelmi Irodáktól, ettől kezdve csak szakhatóságként működhetnek közre. Szintén kérdéses a műemlékek kapcsán a KÖH egy másik szakmai tanácsadó szervének, a Műemléki Tanácsadó Testületnek a jövője is. Ugyanakkor nehéz védeni a KÖH jogköreit olyan gazdasági és jogi környezetben, mikor egy egyedi jogalkotói döntéssel egy-egy beruházást ki lehet vonni az örökségvédelmi törvény hatálya alól (lásd. Népstadion.)

– *Egyetért azzal, hogy a régészeti feltárások és a műemlékvédelem egy részével összefonódott a korrupció?*

– **Egy neve elhallgatását kérő, a kulturális örökségvédelem területén dolgozó jogász:** Az örökségvédelem szervezetrendszer, a KÖH, annak tanácsadó testületei, és a kormányhivatalok örökségvédelmi irodái a hatósági és szakhatósági feladatokat látták/látják el a régészeti örökség tekintetében, szakmai alapú döntéseket hoznak. Pénzügyi kérdésekkel foglalkozni nem feladatuk, hatáskört ebben a tekintetben a jogalkotó sem állapított meg számukra. Magát a régészeti tevékenységet a régészeti feltárás végzésére jogosult intézmények szervezik és bonyolítják le. A beruházóval való szerződéskötés, a gépi és kézi földmunka megszervezése stb. az ő feladatuk, így pénzügyi, gazdasági kérdésekben is ők az illetékesek. Azért kárhoztatni tehát az örökségvédelmet, mert egyes feltáró intézmények valamelyik fél számára előnytelen szerződést kötnek, esetleg korrupciógyanus ügyletekbe bonyolódnak, legalábbis nem szerencsés. Leginkább azonban csak átlátszó és álszent indok a cél eléréséhez.

– **Egy neve elhallgatását kérő, a kulturális örökségvédelem területén dolgozó régész:** Természetesen nem lehet kizárni ennek lehetőségét, mivel az ember minden ügyet nem ismer. Magam ilyennel nem találkoztam, ami persze nem jelenti azt, hogy a jelenség esetleg nem létezik. Ebben a konkrét ügyben számomra mégis inkább boszorkányüldözés jellegűnek tűnik a felvetés. A hivatkozott weboldalon egyébként nem a régészeti munkáról van szó a korrupciós ügyek kapcsán, hanem kimondottan a KÖH-ről. Az intézmény egészére ez bizonyosan nem volt jellemző. Nyilván indokolni kell valamivel a döntést.

Sajnos kísértetiesen emlékeztet az eljárás és az azt körülvevő hisztéria a KÖSZ 2010-es megszüntetésére (pénzszivattyú, nem megfelelő minőségű munkavégzés stb.). Ez nem jelenti azt, hogy a KÖH működése hibátlan lett volna. Sok megalapozott kritika érte a rugalmatlansága, adott esetben a bürokratikussága miatt. Csak egy kérdés: a járási, megyei hivatalokhoz átkerülő döntési jogkör vajon garancia az esetleges korrupció megszűnésére?

– *Hogyan érinti az átszervezés a régészeti szakmát?*

– **Egy neve elhallgatását kérő, a kulturális örökségvédelem területén dolgozó jogász:** Az örökségvédelmi szervezetrendszer bomlasztása, hatásköreinek szétszórása, a múzeumi rendszer bizonytalan sorsa és a régészeti feltárásokhoz kapcsolódó előnytelen jogszabály-módosítások igen nehéz helyzetbe hozhatják a régész szakmát. Úgy érezhetik, hogy sem a hatalom, sem a gazdasági szereplők, de igazából a társadalom nagy része sem áll ki mellettük, s lássuk be, jól érzik. A régész eddig sem volt egy megbecsült szakma, de a hatályos szabályozás által biztosított környezet ennél is rosszabb helyzetet teremtett.

– **Egy neve elhallgatását kérő, a kulturális örökségvédelem területén dolgozó régész:** Erre szerintem nehéz válaszolni, mivel nem látni pontosan, mi lesz az átszervezés vége. Felelősen nyilatkozni ez ügyben szerintem még nem lehet. Ami a legelkeserítőbb, hogy a szakma véleményének meghallgatása, kikérése nélkül döntöttek ebben is, mint az elmúlt időszakban már többször. Nyilvánvaló, hogy vannak „magasabb szempontok“, amik a szakmai érdekeket felülírják. A legfőbb szerintem, hogy a régészeti lelőhelyek védelme szenved csorbát, ami jövőtehetetlen károkat okozna. A régészeti munka érdekeinek védelmét a beruházói oldallal szemben most még kevésbé lehet majd megvalósítani.

– *Milyen megoldás jöhetett volna szóba, hogy a régészeti feltárásoknál főként szakmai szempontok érvényesüljenek, de az elhúzó engedélyeztetés az egyes beruházásokat ne akadályozza?*

– **Egy neve elhallgatását kérő, a kulturális örökségvédelem területén dolgozó jogász:** Elhúzó engedélyeztetés??? A régészeti feltárások engedélyezésének szabályait az örökségvédelmi törvényen kívül az 5/2010. (VIII. 18.) NEFMI-rendelet tartalmazza. Ez pontosan meghatározza, hogy a feltárási engedély-kérelmezés a feltáró intézménynek milyen mellékleteket kell csatolnia. Ha ezek megvannak, az engedélykérelem beérkezését követő 30 napon belül – az örökségvédelem és a gazdasági szféra közötti

elmérgesedett viszonyt kiváltó nagyberuházások esetében 15 napon belül – a hatóságnak el kell azt bírálnia. Nem valószínű, hogy ezzel a 15 nappal van a baj. Mármost azzal, hogy ez sok lenne. Az építési engedélyezés, a kisajátítások, a feltáró intézmény és a beruházó közötti szerződéskötés elhúzódása stb. és legfőképpen a pénztelenség az igazi oka annak, ha egy beruházás nem az elvárt ütemben folyik. Ha pedig a beruházás/kivitelezés elhúzódik, s ennek indokaként mindig a régészeket, valamint az örökségvédelmet citálják, a szakmai szempontok nem érvényesülhetnek.

– Egy neve elhallgatását kérő, a kulturális örökségvédelem területén dolgozó régész: A 2001-es örökségvédelmi törvény és kiegészítő rendelkezései viszonylag megfelelő jogszabályi feltételeket teremtettek a régészeti munka végzéséhez a nagyberuházásokhoz kapcsolódó feltárások esetében is. A szakmai eredmények az utóbbi 10-15 évben itt születtek, hiszen tervásatások pénz híján jó ideje nem nagyon folynak. Az utóbbi években azonban egyre kevésbé érvényesültek a szakmai szempontok, a régészetről, mint a beruházásokat jelentősen drágító és akadályozó „szükséges rossz”-ról lehetett csak hallani. A beruházásokon előforduló csúszásokat gyakran a régészet nyakába varrták, sokszor még olyan esetekben is, amikor a feltáró intézmény a szerződésbe foglalt határidőt egyébként nem lépte át. Gyakori hivatkozási alap az elhúzódó és bonyolult engedélyeztetési eljárások rendszere is, ami azonban szerintem csak féligazság. Többször voltam tanúja, hogy indokolt esetben a területi KÖH-irodák meggyorsították az eljárást, hogy a beruházó érdekei ne sérüljenek. A KÖH-re úgy tekinteni, mint egy korrupció és végtelenségig bürokratikus intézményre, szerintem egyoldalú és hamis álláspont. Még egyszer: ez nem jelenti azt természetesen, hogy mint hatóság és szakhatóság hiba nélkül működött volna.

Ma tehát a szakmai szempontok helyett egészen másféle szempontok érvényesülnek, jelenleg úgy néz ki, hogy az örökségvédelem az építési lobbival szemben csatát veszített. Az örökségvédelem munkatársainak és intézményeinek az önérték érvényesítő képessége a nullához konvergál, a szakma társadalmi támogatottsága évről-évre apad. Erről jelentős részben persze mi magunk is tehetünk. A rendszerváltás utáni időszakot a szakmai intézményekben nem az előre gondolkodás és az új stratégiák kidolgozása jellemezte, sokkal inkább a meglévő helyzet bebetonozására való törekvés. A jelenlegi állapot sajnos mindennek egyenes vonalú következménye.

Bárdos József rovata

SLAVOMIR MROZEK

AZ OLCSÓ ÁLLAM

TISZTELT MINISZTERELNÖK ÚR!

Mélyen érintett bennünket legutóbbi nemzethez intézett szózata, amelyben a nemzeti távtéveszmélés újabb postai fordulójaként az olcsó állam elméletét vázolta.

Mi itten a faluban a községi önkormányzat vonatkozásában már meg is tettük az első lépést a kérdés lerendezése irányában. Mindenekelőtt intézkedést hoztunk a községi óvoda meg az iskola bezárása tárgyában, mert csak nyelték a pénzt, és a mostani piaci viszonyokat tekintetbe véve ezt nem engedhetjük meg magunknak. Büszkén bezártuk volna a községi kórházat is, de sajnos olyan nincsen nálunk. Súlyos mulasztás, amely most a takarékoság mezején fizet: nincs mit bezárni!

Volt ugyan némi felzúdulás a pedagógusok, szülők, satöbbi részéről, de aztán polgárilag meggyőztük őket, hogy semmi értelme ennek a nagy iskolázásnak, a gyerekekből megint csak pedagógusok, orvosok, szülők, satöbbi lesznek, főleg ez utóbbi, ami aztán, akár az iskola, csak nyeli a pénzt.

A községi testület teljes mellszélességgel (ebben az asszonytársak is beleértendő) támogatja a kormány legújabb, az ország egészségi állapotának javítására tett lépéseit. Valóban, nincs takarékosabb és hatásosabb módszer, mint néhány életfontosságú gyógyszer forgalmazásának már tapasztalható (átmeneti, gyártási problémákra hivatkozó) szüneteltetése. A (viszonylag csekély) temetési költségeket leszámítva (fizessenek a biztosítók, azok multik!) a későbbiekben

milliárdos megtakarítás mutatkozhat a gyógyszerkassza terén. Ráadásul a halottaknak már orvosra sincs szükségük.

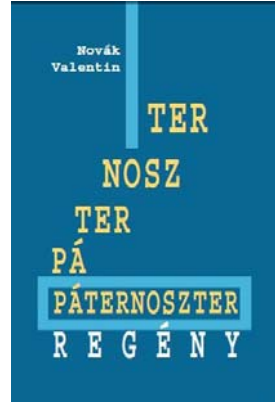
Az így megtakarított költségvetési forrásokat önkormányzatilag közfelkiáltással a miniszter, államtitkár és képviselő urak javadalmazására ajánljuk, hadd legyenek még a mostaninál is gazdagabbak. Helyeselnénk, ha a jelenlegi alig párszázszoros jövedelemkülönbségeket európai uniós szinten is példamutatóan legalább ezerszeresre emelnénk. Köztudomású ugyanis, hogy igazán takarékoskodni csak a gazdagok tudnak, s kies hazánknak jelenleg igen nagy szüksége van takarékosagra.

Egyúttal javaslattal élnénk a kormány felé, hogy a további bonyodalmak elkerülése végett ne csak az iskolákat, óvodákat, kórházakat, egyetemeket, satöbbit zárjuk be, hanem egyszer s mindenkorra szülessen törvény a felelőtlen, meggondolatlan, összevissza megszületések elkerülése érdekében. Különös tekintettel arra, hogy a tervszerűtlenül és államháztartásilag problematikusán világra jött gyerekekből ismét csak pedagógusok, orvosok, szülők, satöbbi lesznek, főleg ez utóbbi, ami aztán, akár az iskola, csak nyeli a pénzt. Ezzel egyszersmind a nemzet fennmaradásának állandóan visszatérő problémáját is sikerülne véglegesen megfelelő pályára állítani.

Maradunk kiváló tisztelettel Miniszterelnök úr és az olcsó állam

rendíthetetlen hívei

Novák Valentin *Páternoszter* című modern fejlődésregénye egy izzadságszagú intellektuális olvasmány hitről, popkultúráról és az elmúlt két évtized magyar valóságáról. Az olvasás veszélyeire hívjuk fel a figyelmet.

Felvonó – üzemen kívül

Novák Valentin saját weblapján a következőket írja *Páternoszter* című regényéről: „A szöveg kemény, sűrű, csak (ki)vájt szemű ráérzőknek ajánlom. Egy pályázatra készült, de nem nyert, ez, persze nem jelent semmit. Sőt! A felületesek elutasítják...“ Vagyis mégis csak jelent valamit.

A 122 oldalas írás műfaját a fülszöveg „modern fejlődésregény“-ként határozza meg. A négy részre osztott művet egy *Prescriptum* harangozza be. A hat bekezdésből álló bevezető mintegy magyarázat (olykor apológia) áll a szöveg élén. Megtudhatjuk belőle például, hogy akár hatásvadásznak is tűnhet a szöveg, noha nem kíván az lenni.

A *Páternoszter* leginkább egy hosszú monológnak tekinthető, mely egyrészt számot ad a beszélő istenélményeiről, a hitről alkotott személyes gondolatairól, egészen a megkeresztelkedéséig, másrészt az olvasó elé tárja a nyolcvanas-kilencvenes évek, a rendszerváltás és az elmúlt két évtized magyar „valóságát“. Szándéka szerint „keményen“, talán kendőzetlenül is. A narrátori nézőpont tiszta, figyelmes tekintettel néz végig ezen a „zsibvásáron“, a „páternoszter“ felsőbb köreiből, már amikor éppen nem része ő maga is ennek a forgatagnak.

A regény tagadhatatlanul „sűrű“, tele van magyar és világirodalmi, olykor popkultuális utalásokkal. Olvasó legyen a karosszékében, aki

ki tudja bontani mind a rejtvényeket. Mert bizony rejtvényírás is folyik itt, megidéződik *A magyar irodalom története*, népszerű nevén a *Spenót*, mind a hat kötete. Utalások, parafrázisok, oldalpillantások, kacsintások sorjáznak hosszú, tömött sorokban, olykor még neheztelő odamondások is mind-mind a magyar irodalom népszerű vagy kevésbé ismert alakjaira vonatkoztatva. Ezekon keresztül egy egészen egyedi irodalomfelfogás rajzolódik ki, amely legalább annyira mond értéktételeket a kanonizációról, mint a szerzőkről. A regény írójának óriási irodalmi műveltségéhez kétség sem férhet. Am az intellektuális sűrűség szétfeszíti a szöveget, funkciótlan marad.

A rengeteg asszociáció, a helyenként jó szolgálatot tevő neologizmusok és az időről időre előkerülő tudatos archaizálás kétségkívül nehezen felejtethetővé teszik a stílust. Ez azonban ritkán mutat túl a sznobizmuson: az akkurátusan eltartott kisujj és a kávéscsésze juthat az eszünkbe.

Csak a visszafogott humor képes oldani némileg a kínos feszültséget, de a szöveg stílusai nehézségeit még ez sem. Például az ilyen részeket: *„Kértem e katakombából, e gondolati zsákutcából, ahol ugyan a keresztet nem ragadhattam magamhoz, csak csaliként hordozták tova orrom előtt, a személyes ősoket végképp eltékozoltam, cinikus ökörgondolatimat azonban egy hekatomba oltárán véreztettem ki.“*

Izzadságszagú, csikorgó, rosszul hangzó mondatok, végeláthatatlan rejtvények. Miért kellene az Olvasónak végigmennie mindezen? Kétségkívül fontos út, de csak a narrátornak. A *Páternosztér* egyedi, egyszemélyes utazás, mely kis mértékben sem emelkedik általánossá. Nem válik fejlődésregénnyé. A szemlélődő pozícióból szóló bölcsekedés valószínűleg ezért is marad közhelyszerű, meg azért is, mert a tömeg(kultúra) „néha kemény, néha sértő“ bemutatása semmivel sem eredetibb, mint az általában szajkózott elmarasztalás. Se nem kemény, sem ne sértő igazán. Talán csak bosszantó a felvett pozíció miatt. *„Amott, amolyan igazi bamba fizimiskájú kamaszlányok, akik évente pótvizsgázzák át az augusztust, hogy aztán egész életükben bukdácsolhassanak, mert azon kívül, hogy közösülésképesek már tizenkét és fél éves koruktól, s tesznek is az ügy érdekében, máshoz nem értenek. Nekik a Tisza túl bonyolult helyen van a térképen, a mohácsi vész dátuma megjegyezhetetlen, Kossuth – kosut, s még idolkájuk nevét sem tudják leírni (...).“* Az ilyen és ehhez hasonló részletekben az elbeszélő a nagybetűs Igazat szajkózza, majd továbbhaladva elveri a port még valakin vagy valamin. Azon kívül, hogy bennük elkesereghet afelett: hová jutott a világ, több szerepük nincs ezeknek a jeleneteknek.

A legsikerültebb részek azok, amikor a nézőpont nem ennyire „éleslátó“, és a kioktató hang önmagával szemben is kritikát gyakorol. Emiatt a III. rész, mely a *Kávéházi szegleten* címet viseli, kétségkívül a szöveg legötletesebb, legjobb része. Az álmodott istennel való kávéházi beszélgetés ötletnek is kiváló, a megvalósítás viszont még annál is jobb. Itt elhalványodnak a *Páternoszter* gyengeségei. Sajnos ez csupán a teljes szöveg kevesebb, mint egyharmada.

Hasonlóan finoman szólalhatna meg a szöveg zárata is, ha nem fordulna hatásvadászatba az elbeszélő megkeresztelkedése, akiért harcol az isteni és a sátáni rész. A drámai lelki vívódás kiválóan komponált alkotás, egészen addig, amíg a beszélő bele nem kezd a Miatyánkba (latinul – hogyan máshogy), melynek négyszer ismételt utolsó sorára (*sed libera nos a malo – de szabadíts meg a gonosztól*) a Sátán Petri György *Apokrifjét* kezdi szavalni. Ez színtiszta intellektuális hatásvadászat.

A *Páternoszter* máshogyan szól, mint az eddigi Novák Valentin-szövegek, nem mintha a szerző eddigi hangjai homogének lettek volna. Mindemellett a szerző csak „(ki)vájt szemű ráérezőknek“ ajánlja, mert a felületesek elutasítják. Jelen cikk írója ezek szerint talán éppen ilyen volt. Ebben az esetben a hasonlóan felületes olvasóknak nem ajánlja ezt a könyvet.

Szabó István Zoltán

Novák Valentin: *Páternoszter*. Pont Kiadó, 2012.

Filip Tamás *Kő, papír, olló* című verseskötete szemérmesen, az anyagi világ mögé pillantva boncolja saját múltjának és mindannyiunk jelenének fontos kérdéseit.

KŐ, PAPÍR, OLLÓ

A harmadik szem lírája

„Legyen a mű gond“. Filip Tamás az *Inkább kimaradok* című versében megfogalmazott állítása kötelező érvényűnek tűnik a *Kő, papír, olló* verseskötet egészére nézve. Komolyan veszi a verset, nem ismer megalkuvást, sem a „futottak még“ kategóriáját. Világszemlélete homogén, figyelme viszont szerteágazó, egységes egészet alkotó világot pedig sokféle színnel árnyalja. Apró, filmkockaszerű mozzanatokból rakja össze költeményeit, egymást követő mozdulatsorokból és mítosztöredékekből.

A hétköznapi létforma élet- és gondolkodásmódja rémiszti. Kényelmes, szalonképes önbecsapást lát benne, és keresetlen egyszerűséggel rendszerint le is leplezi. Nem vérben forgó szemű forradalmárként, „jól odamondó kultúr-betyárként“ teszi ezt, hanem nyugodt, magabiztos úriemberként, akinek szavai mögött tudás, tapasztalat és megvesztegethetetlen éleslátás található.

A kötet tizenkét ciklusból épül fel, a versek elosztása eklektikus. Az első, *Szövetminták* című versfüzérben például csak négy költemény található, míg a *Sík tranziton túl* tizenötöt tartalmaz. A *Sík tranziton túl* hangja talán a legszemérmesebben lírai, mert több versben is olyan világokba tekint vissza, melyeket meghitt emlékei között hordoz, vagy kínos, ügyes-bajos jelenetekre, melyek a mindennapok szükségszerű részei. Szabatos, szikár szavakkal ír erről a témáról is:

„Kéri az indexemet; tudom, mit ír bele. Szégyellem magam, hogy most se a tételről beszéltem.“ A ciklus *Ügyelet* című művében pedig: „A rácson át egy néma gyógyszerész. Tőlem is csak egy biccentésre futja, ahogy az életmentőt átveszem.“

Alázata lehetővé teszi a finom szövegkezelést. Nem töri kerékbe a magyar nyelvet, nem boncolja fel a szavakat, a szórendet. Titokzatos megérzéssel, intuícióval színezi mondanivalóját, mely így életre kel.

A pátoszt kerüli, annál is inkább, mert felismerte, hogy a pusztulásnak, a romlásnak van alávetve minden, az apró történetek és a hangulatok is. A működésképtelenség, az erózió át- és átjárja a létezést. Filip hangot is ad félelmének, mely érzékelhető, és főleg azt tematizálja, hogy az ősi, igazi tudás elvész az információs áramlatok tömegében. A nyitás, a párbeszéd önmagába hullik vissza, és monoton monológgá válhat: „Az égen tompán csillog a velünk keringő úrszemét, és lecsap rám Isten botjának boldogabbik vége. Én rejtve kapcsolódom hozzátok. És nem tudni, én mondom-e, vagy nekem súgja valaki. Mintha egy barlang belülről lenne eltorlaszolva, és hiába próbálnánk átbeszélni a sziklán“.

A *Gyöngykavics* és a *Mostantól szonettet írok* ciklusok különlegessége, hogy az előbbi csupán haikukat, az utóbbi pedig csak szonetteket foglal magában. *Rákos Sándor* emlékére egy külön ciklust állított össze. Alkotásaiban nemcsak az *Újhold* tárgyiasságra törekvő, minél egyszerűbbre csupaszított szövegkezelése figyelhető meg, hanem számos kortárs költő alkotásai is hatással vannak műveire. Budapest-verseit olvasva például Payer Imre nagyvárosi menetelése juthat eszünkbe.

Az *Álmokfutás* című versben felbukkanó szójátékai, elmés és önkényes nyelvújításai pedig Papp Tibor, Zalán Tibor és Vass Tibor költészetének is szerves részét alkotják. Szómágiája viszont „Filip Tamásos“ visszafogottsággal és mértéktartással csak egy-egy betűt hagy el, ír át, tol félre. Lírájának őszintesége, konkrétsága talán úgy foglalható össze: kopog, mielőtt belépne az ajtón, és ez nemhogy elvenne hitelességéből és testességéből: sőt, inkább kiteljesíti.

Az *Így múlik* és a *Sodrás* című versekben Pilinszky líráját idéző, a helyszíneket lecsupaszított egyszerűséggel, elfogulatlan realizmussal láttatja: „elhagyott mosodába jutsz“, „a sík tranziton túl“, „szennyes bálán“, „Egyetlen szobája van, egy szék, egy ágy, egy asztal.“ S engedni megszólalni a lélekre kívülről tekintő, már-már kínosan mindennapi tapasztalatokat: „mindenki maga elé mered“, „nem mered megkérdezni“.

Filip Tamás költeményei sok esetben adnak hírt az úgynevezett „mátrixról“, és keresik azt, ami mögötte található. Tudósítanak arról,

hogy csak a látszatvilág létezik, vagyis tulajdonképpen nincs. Alapállása érthető, szabad döntésből születik, nem akar a látszateletbe belegyökerezni. Még ha az egzisztálás oda köti is, az értelem, a szellem kiléphet a nyitott, tágas térbe, és a „lírai alany“ színe alatt megoszthatja felismeréseit.

A forma egzakt, pontos, érthető. Az anyag viszont inkább a „harmadik szem“ által látott képekből építkezik. *A másik, A lejtő és a Mit tesz Isten* verseket sorolhatjuk elsősorban ide. A „közös és egyetlen világot“, melyben minden mindennel összefügg, a férfi-értelem rendezőelve és a kategorikus leírás segítségével teszi átláthatóvá. Ezért nem kelt zavaros, terjengős hatást a múlt, jelen, jövő, genezis, a hétköznapiak és a mitológia együttes jelenléte. Az *Imakönnny* töredezettsége a budapesti körforgást, a fővárosi posztmodern parasztbibliát festi meg, csak be kell lépni a sorok közé, körbenézni, és ott sorjáznak mindennapjaink groteszk képei a falakon: „ragadványnevéük kiröhögik a bárdolatlan nyakú legénykét“, „egy andalúz elűz egy bőr alá mézet döfő méhet“, „babonás, standoló kasszírnök“.

A *Minden belül van* ciklusban olvasható az előbbihez hasonló *Középkor* című vers, melynek látásmódját egy nagyvárosi fotóművész perspektívájához hasonlíthatjuk, aki nyitott szemmel rója a körutat, és közben életképeket örökít meg. Aztán otthon, a számítógépén matt, barna, archív felvételek felhasználásával készíti a képekből izgalmas montázsokat. A töredezettség ma már közhely, de ebben valóban hasonlít a középkor kavalkádjához, ahol mutatványosok, koldusok, tolvajok, vezeklők, lovagok, csavargók kavarogtak a piactereken, s akárcsak ma, ha kilépünk a budapesti utcákra, mindenki kér valamit: időt, pénzt, figyelmet, cigarettát, útmutatást. S nem lehet tudni, akárcsak a babonás középkorban, hogy ki valódi, s ki csepűrágó: „A kolduló harangok közül tömött tárcámmal menekülök. A mutatványosok földig hajolnak előttem, ne lássam szájukon a gúnyos mosolyt“.

A *Mindenek fölött* című versben perspektívát vált, tudatosan fordul szembe az ego mindenhatóságával, a saját határait érző valóság megteremtése pedig még átélhetőbbé teszi a hangulatot: „karnyújtásnyira tőlünk cammog egy vonat, / minket fest Van Gogh, / és nem kéri, hogy maradjunk mozdulatlanok, / engedi, hogy azt tegyük, amihez kedvünk van“.

A *Sík tranziton túl* ciklus utolsó verse, a *Lenni, először* ezzel szemben vallomámos, ars poética-szerű alkotás. Angliába emigrált írónk, Szabó Zoltán használt az *Amerikai jegyzetek* című írásában hasonló

terminusokat: „*Lenni szórvány-költő, tömbön kívüli, másmilyen, mint a tömbben létező többi*“.

Finom eleganciával és mértéktartással rejt el néhány versében hol szó szerinti, hol nem konkrét, de tartalmában felismerhető bibliai idézeteket többek között a Zsoltárok könyvéből, az Énekek énekéből, János Evangéliumából, és a Teremtés könyvéből: „*Reszketni fog, ahogy a harckocsik végigdübörögnek rajta*“; „*és én abban ringatom magam, hogy erős, mint a halál*“; „*mindjárt este lesz*“; „*fogd sírodat, és menekülj!*“; „*hunyorogva lép ki az ajtón, mint aki feltámadt, és visszaemlékszik Lázár barlang-álmaira*“.

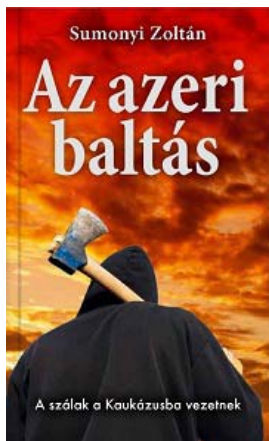
A kő, papír, olló egy, a véletlen szeszélyeinek kitett játék, melynek végkifejlete esetleges. A *Kő, papír, olló* című kötet viszont, noha játszva láttat, a szeszélyt és az esetlegességet feledve, a konkrét emlékeket és élményeket szublimálja. Az illékony, felejtésnek és félremagyarázásnak kitett gyermekkori gondolatokat, a pillanat törtrésze alatt elhamvadó hétköznapi mozdulatokat, a megilletődve rejtegetett látomásokat aranyművesként önti formába, s türelmesen kivárja, míg szilárd halmazállapotúvá válnak.

A kézzelfoghatóvá dermedt elemek pedig kimozdíthatatlanná válnak, pontosan illeszkednek a helyükre. A kötet verseinek illúzióktól, elvont filozófiai eszme-futtatásoktól mentes, gondosan szerkesztett textúrája a valóság megismételhetetlen, éppen ezért minden részletében értékes, meghitt és törvényszerű kvintesszenciáját kínálja az olvasónak.

Csepcsányi Éva

Filip Tamás: Kő, papír, olló. Budapest, Írott Szó Alapítvány – Magyar Napló, 2012.

Sumonyi Zoltán *Az azeri baltás* című politikai krimije néhány héttel a kiadási incidens után jelent meg. De hogyan kapcsolódik a gyilkosság a magyar Szent Koronához? Milyen olvasmány a magyar Da Vinci-kód?

Összeesküvés-elmélet magyar módra

Gyakran megesik, hogy egy régen megírt, majd a kiadás után visszhangtalanul maradt könyv új erőre kap egy váratlan fordulat miatt. A 2002-es Nobel-díj után ez történt Kertész Imre *Sorsstalanság* című kötetével, amelyet az 1975-ös megjelenését követő évtizedekben több megyei könyvtárban is kiselejtezték. Az elismerés után alig győzte az utánnyomást a kiadó, sőt még a hasonló nevű Kertész Ákos is sokat profitált a helyzetből. Végül ő is élt a szenzáció adta lehetőséggel, és provokatív kijelentése, majd ezt követő emigrációja újfent reflektorfénybe állította műveit. A szenzáció, a botrány kétségtelenül jót tesz egy-egy könyvnek; a sorsát is megpecsételheti.

Sumonyi Zoltán *Az azeri baltás* című könyvének is esélye van – ha nem is az irodalmi Nobel-díjra – a közönség- és kasszasikerre mindenképpen, főként az elmúlt hónapok külpolitikai fiaskójának köszönhetően. 2012. augusztus 31-én jelent meg a sajtóhír, amely arról tudósított: Magyarország kiadta Azerbajdzsánnak Ramil Sahib Safarovot, aki 2004-ben a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem kollégiumában baltával agyonverte örmény katonatársát.

Az azeri baltás című regény megjelenése sokakat félrevezethet, mert első látásra úgy tűnik, az író hetek alatt lereagálta az eseményeket, és

erről nyújt át egy 159 oldalas olvasmányt az érdeklődőknek. A *hvg.hu* beharangozója is azt sugallja, hogy az azeri gyilkos kiadatásának lázában fogant a történet. A könyv valójában már 2009-ben kész volt, első kiadása ekkor jelent meg különösebb visszhang nélkül. Az akkor elkészült 250 példány máig egy pincében kallódik (erről l. <http://cultura.hu/szub-kultura/kozuggye-valt-a-tortenet/>). A második nyomás, amelyet a *hvg.hu* tévesen a Librihez társít, 2012 szeptemberében került a boltokba a Kossuth Kiadó gondozásában: 8 évvel a gyilkosság, 5 évvel a jogerős ítélet, 3 évvel az első kiadás és néhány héttel Safarov kiadatása után. Azaz a legjobb pillanatban.

Bár a címből adódóan sokan talán a tényfeltáró újságírás szellemében készült krónikára készülnek, *Az azeri baltás* egy valós történeten alapuló krimi, amelynek jelentős része fikció. Az áthallások azonban egyértelműek. Sumonyi könyvében is egy azeri katonatiszt gyilkol meg egy örményt, ráadásul éppen abban az időpontban, amikor Safarov is tette. Ráadásul az egyik szálát éppen az Indexen megjelent hír indítja el; ennek egy részét az író szó szerint átemelte (<http://index.hu/bulvar/balta3067/>).

A történet három szálon indul el. Egy Norvégiában élő professzor, akinek szakterülete a finnugor nyelvek, az interneten értesül a gyilkosságról, és kiderül: a tettes és az áldozat is egy-egy volt tanítványa. Egykori, diplomataként dolgozó hallgatója segítségével önkéntes nyomozásba kezd a magyar fővárosban, miközben egy elszánt magyar kriminálpszichológus is az ügy nyomába ered Budapesten. A harmadik szál Azerbajdzsán fővárosába, Bakuba vezet, ahol a történeti múzeumban foglyul ejtenek két, a magyar Szent Korona-tannal foglalkozó embert. Ahogy a három szál apró lépésekkel eljut a gyilkosság indítékaként körvonalazódó magyar Szent Koronához, a politikai krimi egyre inkább történelmi lektúrré válik, és *A Da Vinci-kódból* ismert fogásokat alkalmaz. Kidolgoz egy merész elméletet, amelynek bizonyításához szabadon értelmezett történeti forrásokat használ, a köztük lévő hézagokat pedig az írói fantázia segítségével pótolja ki.

Sumonyi így válik másfélszáz oldal erejéig a magyar Dan Brown-ná, bár a történetalakításban volna még mit tanulnia a műfaj klasszikusaitól. A gyakori adathalmazások, a sűrűre sikerült elméleti eszmefuttatások a magyarok múltjáról néha próbára teszik a figyelmet, amelyet a norvég diplomata és a magyar kriminálpszichológus közt kialakuló szerelmi szál próbál oldani és ellensúlyozni. A számos ismétléssel dolgozó történeti vonal azonban az ókortól egészen 2012-ig számos magyar érdekeltségű teóriát és ehhez kapcsolódó összeesküvést villant fel, amelyek intellektuális szempontból is szórakoztató és figyelemreméltó olvasmánnyá teszik *Az azeri baltást*.

A második kiadás ellenére néhány gyenge, a gyakorlott krimiolvasót megmosolyogtató dramaturgiai fordulat maradt a szövegben. A tudós szereplők a Google segítségével fejtenek meg a tudomány számára addig megoldhatatlan rejtélyeket, majd a kilátástalan helyzetekben a norvég professzort egy-egy fontos álma vezeti tovább a megoldás felé. A néhány pillanatra felbukkanó miszticizmus kidolgozatlan és indokolatlan marad, csupán a pillanatnyi fantáziahiányból fakadó kényszer szolgálhat magyarázatul erre a megoldásra. Ugyanez mondható el a nyelvi fordulatok egy részéről is, amelyek néhol egy rosszul sikerült fordítás benyomását keltik: „*Mert ahogy meglepte őket a megváltozott Baku, s nem csak a városkép, de az emberek öltözködése és viselkedése is, úgy lett váratlanul erős retroézésük az igazgató láttán.*“

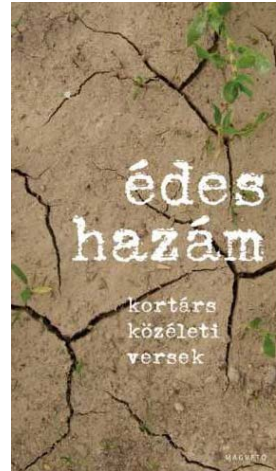
Minden gyengesége ellenére egy érdekes, a figyelem fenntartására képes, a fantáziát és a történeti tudást megmozgató könyvet tarthat a kezében a szórakozni vágyó olvasó és a szakmai kihívást vagy ahhoz kötődő lazítást megcélzó irodalmár egyaránt. Utóbbiaknak azért ajánlható a könyv, mert a jelen kérdéseit is érintő kortárs lektúrról van szó, amely a szórakoztatáson kívül számos, megvitandó problémát érint (ezek közül egy a Szent Korona-tan hatása napjainkban). A közelmúlt valós eseményein nyugvó politikai krimi írni azonban önmagában is érdekes, hagyományteremtő vállalkozásnak tűnik Magyarországon. Kár, hogy egy emberélet kioltása kellett az ötlet megvalósításához és egy átgondolatlan, szinte háborúba torkolló külpolitikai fiaskó a népszerűsítéshez.

Boldog Zoltán

Sumonyi Zoltán: *Az azeri baltás*. Ventus Libro Kiadó, 2012.

Az *Édes hazám* antológia az utóbbi húsz év kortárs közéleti verseit gyűjti egybe. A válogatás szempontjait értékeltük az eddigi visszajelzések tükrében, kiemelve a kötet erőnyeit és hiányosságait. Utóbbiból többet találtunk.

Édes hazánk cukorral és édesítőszerrel, instant

A 2012-es Ünnepi Könyvhétre elkészült egy antológia (*Édes hazám*, Magvető), amely a rendszerváltást követő két évtized közéleti és politikai verseit gyűjti egybe, lényegében alig jobb eredményt mutatva fel a megcélzott történelmi korszaknál. Hozza a megszokott felületességet, mert sommásan elintézve a kérdést: mindkettő máig befejezetlen.

A részleteket kissé kibontva: ugyanazt a hibás logikát követte egyik is, másik is. Ahogy maga a rendszerváltás sem alkalmazott éles és határozott cezúrákat, úgy ez a kötet sem választja szét a verset a pamflettől, hanem vegyíti, összemossa „*egyik dolog a másikat*“. A címlap ugyan egyértelműen „*kortárs közéleti versekről*“ beszél, de mind a bemutatón, mind a közbeszédben összefonódott egymással a kötet kapcsán felmerülő két jelző, illetve fogalom: a *politikai* és a *közéleti*.

A válogatás nem a minőségek mentén egyértelműen kirajzolódó szűkítésre, nem a formai határok kritikus kirajzolására törekedett, hanem a szinte teljes mennyiségi lefedésre, ami még inkább sebezhetőbbé teszi. Hiszen a lehetetlent célozta meg. Ettől talán még nem sikertelen vállalkozás, ám felkínálja magát a kritikus hangú kérdőre vonásnak.

Ami a fogadtatást illeti, mintha inkább a szerkesztőket igazolná. Többségük ugyanis nem minőségi, hanem világnézeti alapon fogalmaz. Ahogyan az antológiát megelőző irodalmi vitából is ez sugárzott – nem esztétikai, hanem politikai érvek csatáztak a legtöbb esetben. Hozhatnánk az egymással felelő példákat, ám maradjunk egyetlen egynél, mert a maga nemében tökéletesen foglalja össze azokat a megtévesztő elvárásokat, amelyeknek a szerkesztők megfelelni próbáltak; maguk is félreértve feladatukat. A *Népszabadságban* Nyerges Gábor Ádám így fogalmazott: „Míg két-három éve leg(él)ismertebb irodalmáraink tollából (tisztelet a kivételnek) csak igen ritkásan születtek társadalmi-közéleti tárgyú művek, manapság az ember akkor is ilyesmibe akad, ha mellényúl. Naiv és elhamarkodott következtetés volna mindezt, a helyenként színvonalas, máshol banális-közhelyes vitát (vitákat), valamint a nagy „közéleti versboom“-ot pusztán az irodalom érintetlen belső működéséből levezetni, már csak azért is, mivel ilyen valószínűleg nincs. Az persze más kérdés, hogy mielőtt Kemény és Térey, majd nyomukban több tucat költő (újra)felfedezte magának a magyar társadalmat, mint olyat, \neg miért nem volt (legalábbis mennyiségileg) jelentős és főképp a mostanihoz hasonlóan sikkes dolog a haza édes, avagy más ízárnyalatának mibenlétéről verselni és vitatkozni.“

Az idézet jól jellemzi a helyzetet. Kezdjük azzal: a szóban forgó antológia két évtized terméséből válogat, ám a szemlélőnek ez nem tűnik fel. Inkább azt szögezi le, hogy ilyen típusú verseket úgy két-három éve írnak hazánkban, s ez a nyilvánvalóan hamis megközelítés egészen a közlésig eljuthatott. Ezek szerint a fenti cikk szerkesztése folyamán többen is rábólintottak arra, hogy lám, közel húsz évig nem létezett közéleti költészet, „mi mindenről nem (nagyon) vett tudomást az irodalmi élet legalább két évtizeden keresztül“.

Az első félreértés, amelyre fentebb már utaltunk: a műfajok egybemosása. Kezdetől fogva kihívásnak tűnik *Erdős Virág* szövegeit versnek, költészetnek nevezni. Hiszen lényeges kérdés: vers-e, vagy vers marad-e az a szöveg, amelyet tördelhetünk így is, úgy is; ha akarjuk, folyószöveggként jelenik meg a lapok publicisztika-rovatában. Itt műfajról van szó, arról, hogy az antológiában „versek“ olvashatók a szerkesztő (*Bárány Tibor*) és a kiadó állítása szerint. Amennyiben helytálló a helyzetértelmezésünk, akkor befejező szakaszába „látszódik érkezni“ a költészet intertextuális viszonyairól szóló vita, a kérdés eldöntetett. De akkor miért nem olvashatjuk a kötetben többek között *Dopeman*, *Sickratman* és mások termésének szűrletét?

Maradjunk a hiánylistánál. Kezdvén azzal: a válogatás, noha átenged néhány szerzőt a frontvonalakon, még mindig magán viseli a

„kánonjogot“. Avagy, ismét a recepcióból idézve, „*ízlésbeli túlkapásokra ragadtatják*“ magukat a szerkesztők, amikor Csontost is beválogatják. Látható, inkább nyitottabb összeállításra törekedtek; más kérdés, hogy két „halmaz“ közül az egyiket megpróbálták tüzetesen felleltározni, a másikinál viszont csak oda néztek, „ahol a papok táncolnak“.

Túlnyomó többségben egyfajta számonkérés mentén szerveződnek a szövegek. Ez érthető, hiszen nagyjából s egészében véve minden korban ez az a kritikus polgári magatartás, amely a humanizmus világából gyökerezdvén azonnal érzékeli annak sérülését, horzsolását.

Nem lett volna érdekes összeengedni az eltérően közös fájdalmasokat? *Döbrentei Kornél az Átpingált márciusban* („*Uramisten, mennyi csapodár kokárda*“) nem arról ír-e, amiért Zalán Tibor megy „pörre“ a korrall: „*A legveszettebbül csaholó kutyák álltak be / az üldözöttek kórusába*“. (*Kívül!*)? S még mennyi vélt vagy valós egyezés. „*Az ország, hová visszatérek, / a szétesés szélén áll. / A határ szántása megéget, / számból kicsordul a nyál. // Letört kiflivégnyi boldogság / szárad a földre esve, / dobozos tejet kínál hozzá / a felszolgáló este*“ – olvashatjuk Vörös István sorait (*A kifli országa*). Felrímelhet bennünk a gondolatpár *Serfőző Simontól*: „*A városmélyek megtelve / eldobált fóliaszatyrokkal, / flakonokkal, kiüresedett életekkel, / a faluszélek szegénységgel, / sorsok romhalmazával, / hulladékaival a hitegetésnek, / ahol az éhség a szomszéd / krumpliját kiássa, / a szükség a fákát fűrészelni derékban. / Tüzüknél főnek a híg levesek, / sül a nyomorúság ebédre*“. (*Itt élnem*).

A sor hosszú, sok minden idekíváncozik. Mert amikor az antológiában Kovács András Ferenc hatalmas verséhez (*Nem lesz elég*) érünk, akkor nemcsak a pesti vicc jut eszünkbe (mely szerint mindenki hozzon magával még egy hazát), hanem *Kiss Benedek* párhuzamos felelete. Az első tehát: „*Majd nem lesz hazának elég / Árpád apánk s a Feszty-körkép! / Nyomulnak apróbb geszti törpék – / A többi ágyútöltelék*“. Eddig Kovács András Ferenc, s nézzük *Kiss Benedeket*: „*Csillagok, planéták, száguldjatok, / nagyapám, azért én itt vagyok, lásd. / Látnom kell, mint vesznek a magyarok / ma is – ki tette ezt a nagy rontást?*“ Nézzük, olvassuk, vetítsük egymásra a sorokat, a gondolatokat, talán azt is észlelve: lehet, hogy vannak harmadik, kívülről, de mélyen belül való hiteles válaszok? Elég lenne, lehetne ehhez összevetni csak a közös, de mégsem egy lapra kerülő töpregéseket? S még egy példa az összetetések lehetőségére; olvassunk bele a magyarországi örmény költő, *Diramerján Artin* versébe (ne az antológiában keressék): „*A történelmet számon kérni? / Azt nem lehet. / Ők sem tudták a gyilkosok kezéből / kicsavarni a késeket.*“

(*Nagyapámhoz*), olvassuk el, s tűnődünk el egy pillanatig azon: vajon milyen mélységű befogadás jellemzi a mai magyar szépirodalmi közállapotokat? Az a figyelem, amelyet elvár ugyan, de nem tart tiszteletben?

Volt egy esély valamire, amiről ez az antológia már készülődési fázisaiban lemondott. De mást is elmulasztott. Ha már fentebb kitértünk a pamflet műfajára, említsük meg: *Sajó László* versének (*Három a magyar igazság*) lábjegyzete után az oldalon nagyon jó helye lett volna a kötetben nem olvasható Lászlóffy Aladár-opusnak. Csak pár sort belőle, hogy odalapozva ki-ki megértse, miért: „*Dr. Brutust gyilkolássza / Dr. Caesar, volt nagybátyja. / Dr. Addigtesziveszi / a hon ügyét sírba teszi. // Dr. Falra, dr. Borsó, / így tetejes a koporsó. / Dr. Szögesdróti Gulág / átalakít régi gúlát*“.

Érthetetlen az is, hogy a hetvenes évek egyik nagy mozgalmi versének akár ismert átirataiból, akár magának a szerzőnek már a tárgyalt évtizedekben írt verseiből miért nem kapunk merítést? Utassyra gondolok, természetesen, a *Zúg márciusra*, s hagyjuk a parafrázisokat, de idézzük ide a költő egyik utolsó versének borzongatóan áthallásos sorait: „*Huncut, kétértelmű, / álnok, hamis szóval / traktálgatjuk egymást, / s hülye monológgal / ámítjuk magunkat, / megtagadva mindent, / mindent, ami untat: / titeket, őket és / a hol volt, hol nem volt, / volt egyszer egy múltat, / a vérsötét jelent, / a százszor szapultat, / ES HALVA SZÜLETETT / JÖVÖNK! Az avultat*“.
(*Ének Bázakerettye betegeiről*). Hát nem gyönyörű levél ez Dzsótól az édes hazának? Legalább itt, ebben az antológiában – fel kellett volna bontani.

Illett volna beemelni a kötet szinte bármely ciklusába, ám különösen a búcsúversek közé, Szervác József mennydörgését: „*Így jó. Ez nem enyészet, nem a jó / megdöglés, csak a leglényegem végső / szabadságolása, rajtam nem fognak / helyiérdekű thermidoraitok – / születtem, 'nem vegyültem el', s kiváltam – / így jó. Mostantól anyanyelvem bozgor.*“ (*Jelentés ideátról*).

Hogy éles-tréfás módon fogalmazzunk: a magyarországi magyar roma költő nem írhat verset erről, nem mondhatja, hogy édes hazám – maradtam, bár megmarattam? Tőlük hiába keresem a korszak meghatározó verselményeit: „*két szemét könny takarja el, / mint a szemfedő, / akiért sírásók jönnek, / s Európa közepén, / mint a halálra éheztetett kutyát, / elhantolják ezt a HAZÁT*“.
(*Horváth Gyula: Megfagyott ország*). Vagy *Choli Daróczy* József húsbá vágó kérdése, az idézett vers (*A haza homlokán*) nem kevésbé húsbá vágó, pontos leltára után: „*Lesz-e polgárháború / ebben a Jézustenyere országban?*“

Idézhetnénk Kovács József Hontalan, Rigó József, Bari Károly vagy hát a nagyon is aktívan politizáló Jónás Tamás sorait. De zárjuk ezt a cigány költőinket leltárba vevő hiánylistát Szepesi József kérdésével, aki immár nem várta be a választ: „*A világ amelyben / élek kiköpni készül. // Vajon túl rágós vagyok / vagy csupán megkeseredtem?*“ (Elmélkedés).

A magyar szépirodalmi emigráció újabb fejezetét írja, figyelmeztetni kell, kellene erre is; ebben az antológiában illetett volna megmutatni soraikat. „*Egy ország akkor van eladva, ha öntömjenezők közé / fullad a szép kamasz ész. Rendszer rendszer hátán. Váltók. Legyen / káosz a hazám*“ (Melódiák és ideák) – írja valahol francia földön Szilvási István, hozzátéve: „*Francia kert, francia gyom. Egyszer / szerelemből jött ide, hátha, haza. Aztán / ország-írtó rendszerváltozásból emigráló / szédülésben (kitépett gyom), haza...*“ (Monet-kert).

Aztán itt vannak még a fiatalok, akik vagy az asztalra csapnak, vagy szánakoznak, mindenesetre csomagolás közben még élénk tesznek egy-egy verset. „*Az utolsó évek álmaid végigüvöltötte. / Nem tudtam, hogy nyilasok, ávosok vagy / egészen mások üldözik, / de a végén, már vele együtt, bízam a győzelmükben*“. (Fehér Renátó: Amit kovbojosnak hívtott). „*Valaki minden fiút ölni / meghalni kegyetlen kiképez, / mert idegen emberidegen / átokverte vidék ez*“. (Kemény Lili: Otthoni dal).

A hiányról azért is fontos beszélnünk, mert sokan várták ezt az antológiát. Például Keresztury Tibor is, aki „a legjobban várt könyv“ szubjektív különdijában részesítette a művet. Bizony, lehetne egy ilyen vállalkozásból ajánlott olvasmány, és ha majd az új idők új alaptantervet írnak (mert ez, húsz év után mondva, megúszhatatlan), akkor ott is helye lehetne. Persze, addig átszerkesztve, részben a fenti szempontok alapján, részben pedig annak átgondolásával: mit is akarunk elmondani költőink segítségével? Fenti kifogásaink ellenére a válaszok többségét tartalmazza a kötet; néhány kiegészítés révén pedig akár azt is megoldhatja, ami pillanatnyilag csupán vágyálomnak látszik: legalább karácsonyi fegyverszünetre szoríthatná a szekértáborokat. Csak futólag gondoljunk bele: milyen kényelmetlen helyzet lenne kultúrpolitikusaink számára egy szépirodalmi *treuga Dei*...

Tamási Orosz János

Jakatics-Szabó Veronika és Rónai-Balázs Zoltán *Urbánus poémák* című „versképregénye“ szokatlan és talán műfajteremtő vállalkozás a magyar irodalomban. Balogh Orsolya írásából megtudhatják, hogyan sikerült a „hibrid“ alkotás.

Mennyi bőr van a képen?

Az idén egy különös kiadvány jelent meg az Orpheusz Kiadó gondozásában, melynek borítóján nemcsak a szerzőpár(os) neve és a kissé klasszicizáló cím olvasható, hanem egy műfaji meghatározás is, méghozzá rögtön két nyelven: *versképregények / comic poems*. A vékonyka, szürke gúnyába bújtatott könyvnek ettől rögtön újdonságillata van.

A kétszerzős művet megelőzte 2011-ben egy azonos című, tizenkét alkotást bemutató kiállítás a Kogart Galériában, valamint egy Berlinben idén megjelent, fekete-fehér könyv (*Das Licht hinter deiner Stirn*), melyben Rónai-Balázs Zoltán tizennégy „képregényesített“ verse található. Az itthon 2012-ben debütált kiadványban már tizenöt „versképregénnyel“ találkozhatunk, melyek az összesen ötvenhat oldalból csupán huszonnyolcat foglalnak el. Az előzményeket méltató két írás, valamint a kiállítás-megnyitó szövegéből közölt részletek indítják a kötetet magyarul és angolul is, mintha ezzel próbálnák megtámogatni a hazai kiadás létjogosultságát művészet- és irodalomtörténeti szempontból egyaránt. A tulajdonképpeni törzsananyagot (14-41. oldal) a képregényeken lévő versek angol fordításai követik egybefüggő szöveggént, képek nélkül. Végül helyet kap mindkét szerző viszonylag részletes szakmai életrajza is, szintén két nyelven. Az olvasónak ettől olyan érzése támadhat, mintha egy nemzetközi piacra szánt közös portfóliót tartana a kezében.

A „versképregényeken“ viszont nem látunk angol szöveget, kivéve a margókra szorult kétnyelvű címeiket, s az első „comic poem“ feliratait. Ez a mű (*Lobogás*) képi eszközeit, hangulatát tekintve is kilóg a sorból. A többi munka mellőzi a verseken túli szövegezést, míg itt a rajzokba

épülve olvasható: „left wing“, „freedom“, „Hungary’s crisis“, „free press“. Némiképp utal a versszöveg a magyar aktuálpolitikai helyzetre („*A símaszk mögött, / lángoló utcakő mögött, / egy arc van / és ifjúság. / Ott hit lobog, / amott a zászló, s a mellékutcákban árulás.*“), de a képsorok végképp eltolják a súlypontot a megjelenített figuráktól a társadalmi-politikai történések felé. Teszik ezt a transzparenszek, zászlók szerepeltetésével, és az olyan apró jelzésekkel, mint a lapszélien megbújó gyárképményen fityegő angol nyelvű címke: „CLOSED“. Mintha a kötetindító képregény egy kívülállóknak, egy külföldinek igyekezne bemutatni a magyar társadalom állapotát, mintha a környezet leírását szükségesnek érezné a többi „versképregény“ értelmezése szempontjából. Az alakok elnagyoltabbak, a színek fakóbbak, kevésbé átmenetesek, mint a sorozat többi képkockáján. Ez talán nem véletlen, hiszen a továbbiakban a főszerep az egyéné, ahogy ezt Rónai-Balázs sorai is előrebozsátják: „*Önálló öntudat, / ökörnyál a pesti őszben.*“.

A kötet többi darabjával magyar, mai, urbánus, mégis nagyon személyes életképekbe nyerünk bepillantást. Többször felbukkanok téma a környezete meghatározta egyén („*Fémek, betonok, műanyagok / e sziklák, fák, füvek: / íme egyben anyám és hazám, / innen túl messze nem mehetek.*“), s ezt a tézist hivatottak illusztrálni a pesti életképek is („*A Moszkva téren egy öregember / lépett ma hozzám. / Kopott volt, józan, tiszta és merev. / Nyugdíjas vagyok, nem hajléktalan, / mondta.*“). Mindezek azonban nem egy társadalmi-szociológiai bírálat részei, feladatuk sokkal inkább az, hogy pontosabb képet kapjunk az egyén belső történéseiről.

Jakatics-Szabó Veronika nem próbál kialakítani a képekkel a szövegen túlmutató történetiséget, inkább soronként, kétsoronként reagálja le a verseket. Ez a módszer azonban azt eredményezi, hogy a különböző képkockák nem alkotnak időbeli folytonosságot, mint egy klasszikus képregényben. Elkerülendő, hogy emiatt az egyes kockák teljesen szétartsanak, darabjaira szaggatva így a szöveget is, a képzőművész kénytelen más eszközöket találni az egységteremtésre. Ilyen megoldás a festőnőtől egyébként sem idegen játék a térrel, perspektívával. Gyakran ugyanazt a helyet, tárgyat, személyt látjuk egymást követő képeken, csak teljesen más nézőpontból vagy távolságból (*Egy régi ház konyhája, A bögre kékje*). Előfordul, hogy Jakatics-Szabó az egységet a rész-egész viszonyának kiemelésével teremti meg (*Fénykép szítáló esőben*). Máskor nem is akarja eldönteni a nézővel, hogy milyen sorrendben nézhetők a képek, egyszerűen több, egymástól távol eső szövboreköt is bekeretez egy oldalhatáron is átnyúló kockával (*Az első cigaretta, Tücsöksirató, A Tescoból ki*). Ez a felfogás kép és szöveg együttes értelmezését tekintve elgondolkodtató, a képregény műfajában szokatlan.

A kötet képei nem egységesek a szöveghez való viszonyuk és előadásmódjuk szempontjából sem. Esetenként a kockák szó szerinti ábrázolásai a leírtaknak, máskor lazábban kapcsolódnak a konkrét tartalomhoz, inkább a hangulatra reflektálnak, vagy épp a többértelműséget erősítik, mint a 20-21. oldal egymással majdnem szimmetrikus alakjai, melyek a megismételt verssorokat („*A homlokod mögött / vastag kötegben áll a fény*“) ábrázolják két felfogásban. A kötetben találunk a vers műfajához illő, festői látásmódú képi megfogalmazást, melyeket az akvarelltechnika lágy színátmenetei határoznak meg (*Reggeli dal* nyitó kockája, *A Tesco-ból ki* harmadik képe), viszont akadnak keményebb, a képregény stilizált alakjait megidézni kívánó elemek is. Ez utóbbiak azonban olyannyira kidolgozatlanok a városi tereket ábrázoló darabokhoz képest, hogy sok esetben inkább sután odavetett figuráknak tűnnek (*Tücsöksírató, Lobogás*). Talán ezt fogalmazta meg Turczi István visszafogottan a kötet elején és a hátsó borítón is olvasható kiállítás-megnyitó szövegében: „*A megfestett rajzokban kedvesség van, ebben értsünk egyet, legalább ebben: ahogy én látom, a középkori kódexfestők darabos kedvessége.*“

A képi megjelenésformák sokrétűségét tekintve is sajnálatos, hogy rossz minőségben került a kötetbe az utolsó két 'versképregény', melyek méretüket, technikájukat tekintve is eltérnek a Kogartban kiállított, kettessel összekapcsolt alkotásoktól. Mivel a két utóbb készült olajfestmény pár nélküli, álló helyzetű vásznon dolgozza fel az adott szöveget (*Anzix a parkból, Mintha mosdó tájban*), kicsinyített másaik maximum egy kilencven fokos fordulattal foglalhatnának el a kiadványban egy-egy dupla oldalt. Ha már a szerkesztő idegenkedett ettől a megoldástól, jó lett volna legalább egy ajándéknyitót mellékelni az *Urbánus Poémákhoz*, így nagyobb lenne az újdonság ereje, s talán élvezhetővé, olvashatóvá válna a két záró darab is. Ajándék híján a kötet e két mű beemelésével csak terjedelmét tekintve lett több.

A könyv legfőbb érdekessége, hogy a „versképregények“ megnevezés kimondottan is új műfajt kínál (legalábbis Magyarországon újat), de a kiállítás-megnyitó beszéd tanúsága alapján ezt már a festmények is megtették bármiféle nyomtatott formájú megjelenés előtt. Turczi István szerint ugyanis amit Jakatics-Szabó és Rónai-Balázs Zoltán csinál, az „*máshol kultusz, nálunk alternatív műfaj, még inkább mű-fajtalankodás.*“ De hogyan kezdődött a műfaji összekuszalódás? Mi volt előbb: a kép vagy a szöveg?

Ebben a szerencsés esetben ez nem kérdés, hiszen tudjuk: a képzőművész első lépésben tusrajzokat készített a versekhez. Ez a

momentum az illusztrálás folyamatát idézi, mely nem idegen a szerzőpártól, hiszen Rónai-Balázs 2007-es kötetét (*A Dezoriet expressz*) is Jakatics-Szabó alkotásai gazdagítják. Ezúttal azonban kép és szöveg viszonya nem ennyire egyértelmű: a válogatott, szóbuborékokkal dúsított rajzok kiprintelve vászonra kerültek, majd akvarelles átdolgozás után, kettesével összekapcsolva egy kiállítótérbe mint önálló képzőművészeti produktumok. Formájukkal, vizuális eszköztárukkal felidéznek ugyan a képregényeket, de táblakép mivoltuk tagadhatatlan marad. Vajon változtat-e mindezen a nyomtatott kiadványba kerülésük? Vajon képregényként működnének-e például a pop-artos Lichtenstein munkáinak reprodukciói egy kötetben?

A borítón közölt műfaji meghatározás talán ezt a kérdést hivatott megkerülni, jelezvén, hogy az alapanyag vers, mintha az írott szöveg műfaja indukálná az újszerű szóösszetételt. Ugyan születtek már irodalmi alkotásokat (s nemcsak regényt, hanem kevésbé narratív szövegeket is) feldolgozó képregények külföldön és itthon egyaránt, ezeket azonban adaptációként tartja számon szerző és közönség. (Például a francia *Petit à Petit*-nél megjelenő, szimbolista verseket feldolgozó comic-sorozat, az idén indított *The Graphic Canon* egy része, vagy Haránt Artúr 2011-es képregénye, melyet Árva-Szabó Péter *Jazz* című verse alapján készített, nem beszélve Lakatos István egyes munkáiról.) Ezeket az alkotásokat tehát többnyire nem kezelik a képregény és valamely irodalmi forma „mű-fajtalankodásának“ eredményeként, hiszen a képregény eleve szöveg és kép nászából jött létre.

Az úgynevezett „versképregények“ felfoghatók egy irodalmi szöveg képi adaptációjaként (ha nem is a comic műfaján belül), de a kiadványról egészen nézve ugyanez nem mondható el egyértelműen. Szerkesztési szempontból így kapnak létjogosultságot a lefordított, képek nélkül közölt versszövegek, s az olvasó talán végül mégis beleegyezik: nem csupán az adaptáló művész képregényét, hanem egy kétszeres hibridet tart a kezében. Mentségünkre legyen mondván, hogy a szerzőség kérdését tekintve maga a kötet is bizonytalankodik. Szokatlan módon helyet kap az aktuális kiadás is Rónai-Balázs Zoltánnak az *Urbánus Poémák* végén

közölt szakmai életrajzában, az önálló kötetek listáján a következő zárójeles megjegyzéssel: „*versképregények, magyar, Jakatics-Szabó Veronika képeivel*“. Hasonló az eljárás módja a berlini megjelenés feltüntetésekor is, míg *A Deorient expressz* kapcsán nem szerepel az illusztrátor neve. Az életrajz tanúsága szerint Jakatics-Szabó Veronika nem jegyzi sem ezt, sem a német kiadást, viszont a 2011-es kiállítást annál inkább, a következő megjegyzéssel: „Rónai-Balázs Zoltán verseivel“.

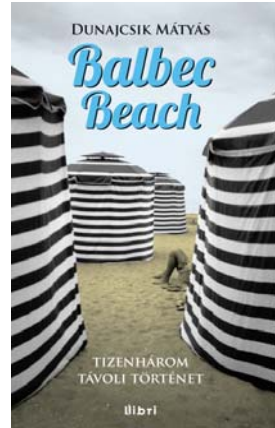
Mivel azonban az *Urbánus poémák*ban tulajdonképpen Jakatics-Szabó befotózott táblaképei szerepelnek lényegi változtatás nélkül, a kötet végső soron a művésznő önálló kiállítási katalógusaként értelmezhető. Ráadásul az eredeti versszövegek nem kapnak helyet a képektől függetlenül, csupán angolul. Ez a tény a két nyelven megírt méltatásokkal, szakmai életrajzokkal, címekkel és tartalomjegyzékkel együtt arra utal, hogy a kiadvány nem csak a magyar közönséget kívánja megcélolni; ebben az esetben a lefordított versszövegek elengedhetetlenek a képek értelmezéséhez egy esetleges külföldi befogadó számára.

Azért is célszerű katalógusként kezelni a kiadványt, mivel az – ahogy a fentiekből kikövetkeztethető – sem versgyűjteményként, sem képregényként nem működik igazán. A „versképregények“-nek való feltüntetés tehát egyelőre gesztus marad, óvatos kísérlet arra, hogyan lehet műfaji szempontból több bőrt lehúzni ugyanarról a (ko)produktumról.

Balogh Orsolya

Rónai-Balázs Zoltán – Jakatics-Szabó Veronika: *Urbánus Poémák*. Orpheusz Kiadó, 2012.

Művészeskedő novellák, szexbe torkolló filozófia és az emberi érzésektől tartózkodó szereplők egy mértani pontossággal megrajzolt városban. **Dunajcsik Máttyás** *Balbec Beach* című novelláskötetét mutatjuk be.

Szenvtelenség és figyelem

A megfoghatatlan honvág történetei sorakoznak Dunajcsik Máttyás *Balbec Beach* című második prózakötetében. *Távoli történetek*, biggyeszi a cím alá szerző és kiadó, és a Proust-idézetből megtudjuk, a távoli helyek „mindig több tért foglalnak el az igaz életünkben, mint az a hely, ahol tényleg vagyunk.” A címadó történetben éppen az adja az alkotás értelmét, hogy a megszólaló találjon valakit, „akiben felébred ugyanez a megfoghatatlan honvág ...[hiszen] még nem vezett el minden az eltűnt időben, akad még valamiféle remény a nyugalomra”. A kötet egésze teljesíti ezt a vágyat, az olvasóban nyugtalanságot gerjeszt, hogy maga adjon válaszokat a feltett kérdésekre, megtalálja a saját *Balbec Beach*-ét.

Az *Elefánt* című írás történetének indításában a főhős, Henrik épp nagymamájától indul, amikor egy halottlító kisiútól élettelen tengerimalacot kap, majd végigkísérjük néhány napját a budapesti forgatagban, mely eseménydús utazás végén holtan talál rá nagymamájára. Dunajcsik mértani pontossággal rajzolja le a várost, annak minden elemével, tárgyával a fönről vizsgálta, térképszerű tájban. Hatásos képeket, hasonlatokat is bőven találunk, például a Vidámpark hullámvasútja mint őskori hullócsontváz jelenik meg, a tömegközlekedés pedig a gyomor perisztaltikus mozgásához hasonló. Rideg és steril marad a közeg; hiába közelít hozzá, hiányzik belőle az emberi tényező. Az *Elefánt* kidolgozott, kimért, olykor modoros, olykor hömpölygő nyelve realista ábrázolásokkal párosul, később pedig a

groteszk és a fekete humor irányába mozdul el. Szenttelen figyelemmel méri a körülötte zajló időt. Itt mutatkozik meg, hogy Dunajcsikra milyen erős hatással van Proust, egyfajta szűrőként szemléli rajta keresztül a világot.

Az elbeszélő „kicsontozza“ a Blaha Lujza teret, „kicsontozza“ a hajléktalanokat, és ugyanígy tesz a főhős is a Dalma nevű nővel egy tárgyalás során. Karakterének felépítésében is érezhető egyfajta zaklatottság, inkoherencia: „... *nem tartotta lehetetlennek, hogy ha az irányíthatatlan nemi vágy egy irracionális kitörésében leszaggatná Dalmáról a testhez álló felsőt... a két lába között egy teljesen sima bőrfelületet találna, a végbele környékén egyetlen apró, összenőtt kloákával, mint a madaraknál.*“ A szépség, illetve annak hiánya érdeklí a megmutatott részletekben. Nyelviség és gondolatiság ugyanazt az ürességet mutatja: „*A tervezett kiállításból valóban hiányzott még valami, egy központi darab, ami egyfelől megkoronázza, de egyben újabb szintre is emeli a különböző állapotpreparátumokból és tartósított hússzobrokból álló tárlatot.*“

A főhősnek többször kettéválik a személyisége, amikor Dalmát vagy halott nagymamáját szemléli, összeegyztethetetlen részeket próbál napról napra egymásba illeszteni saját magában. És itt jön a csavar, a megoldás, hogy mindez a fotós tekintete, a művész szeme, éles és kegyetlen olvasata az őt körülvevő világnak. Mint mozgó anyag jelenik meg ebben a város-gyomorban, ő a jó csonk, amiről a nagymama beszél: fájdalommentes és terhelhető. De míg a nagymama amputációról szóló beszámolója után elhányja magát, addig arra készül, hogy levágja a halott asszony lábát, s mint tereptárgyat helyezze el később. Műtárgy a nagymama, műtárgy a város, és ez rendben is lenne, de még mindig hiányzik a szövegből az emberi tényező.

Többször esztétikai filozofálássá alakul a történet. Mintha Dunajcsik valóban annyira kicsontozná a novellát, hogy az igazából a művészetfilozófiai elmélkedéseinek háttéréül szolgálna csupán. Így nyomasztóan nagyobb a tét, tehát bizonyos szempontból elérte a célját. Annál fájóbbak a nyelvi stílustörések és a közhelyes megoldások, a nagyot mondani akarás, például a művészet meghatározása: „*hangemberek vagyunk mind, amikor az érzékelés provokátorainak maszkjában tetszelgünk magunk és mások előtt, mégis megrettenünk egy hetvenéves hulla méltósága előtt.*“

A művészetről való gondolkodás a legtöbb szövegben központi kérdéssé emeli a polgári és művészi lét kettősségét. A *Berlin alatt a föld* metrósofőrként dolgozó apafiguráját a moszkvai földalatti csillárja „*soha meg nem valósult álmára emlékeztette, hogy egyszer majd belőle*

is művész legyen“. Az egyes szám első személyű elbeszélő nyíltan vállalja, hogy valóra váltja apja álmait festőként, Doppelgängerként, de a tükröződés ugyanúgy kudarcba fullad. Egy, az apjával Mark Rothkóról és Caspar David Friedrichről folytatott beszélgetésből látjuk, hogy a város terei, a folyosók, alagutak és a csatlakozások mind művészetjelképként értelmezendők, és mindezzel az a gond, hogy túl didaktikusan jelennek meg.

Ismert irodalmi művek alakjainak és szerzőinek megjelenése is erősíteni kívánja a szövegek hatását, de inkább gyengíti azzal, hogy ennyien vannak. Szinte mindegyik történetben párhuzamba állítja a szereplőket: Miskin lesz *A láthatatlan Budapest* homoszexuális szakácsát megmentő fiúból, a *Szex és irodalom* fordítója önmagát Tonio Krögerként, Vincze Flóra szerkesztőasszonyt pedig Lizaveta Ivanovnaként látjuk, Berenszki Flórián Hans Castorpként vonul fel, a nimfomán nők pedig egyértelműen Emma Bovary szerepében tetszelegnek az *Apám könyvtára* című történetben. Annyira hangsúlyos az intertextualitás és a művészetről való gondolkodás, hogy az már a hitelesség rovására megy. Leginkább az a személyesség hiányolható a novellákból, amit az *Apám könyvtára* kétségtelenül hordoz. Dunajcsik mint szerző rendre bezárkózik, fejtegetések mögé rejtőzik.

Ha viszont esszéketként közelítünk a *Balbec Beach*-hez, több, látszólagos következetlenség is tisztázódhat. Ebben az esetben nem teher a valóban csodálatra méltó tudás, de a nagyok köpönyegéből ebben az esetben nem akar kibújni. Sok esetben ugyanis éppen az működteti a szöveget, amiről az írás szól. Amikor például a *Szex és irodalom* szereplői a francia pornográf regény fordításainak nehézségét taglalják, rendre bekerül egy-egy homoszexuálisok közti aktust cizelláló részlet. A finom utalások után a nyelv hirtelen vált, és a fordítás nehézségeiről való beszéd helyett teljes életnagyságban jelenik meg a nyers valóság: „*A kívülről való behatolásra egyetlen segglyuk sincs alapjáratban felkészülve. Valami teljesen váratlan dolog történik a testben ... a félelem. Úristen, mi lesz.*“ Vagy: „*Ha például nem áll fel a farkad, miközben basznak, egycsapásra mindent megtudhatsz a színlelt orgazmus lélektanáról.*“

A kimódolt nyelvnek egy másik regiszterét is ki kell emelni. Amikor az intellektus nem akar nagyot mondani, nem válik lekezelővé, akkor képes sziporkázni, ami valóban üdítően hat: „*Életem során egyetlenegyszer találkoztam még hasonlóval, igaz, az a fiú nem a teljes Kosztolányit, csak az Esti Kornél ötven-egynéhány novelláját volt képes egyetlen csokornyakkendőben magára ölteni – bele is szerelmesedtem menthetetlenül, s ha nem vallja meg nekem idejekorán, hogy a szüzességét mégis talán egy idősebb nővel kívánja*

elveszteni, valószínűleg örökkön-örökké ott ültem volna veled szemben valamelyik pesti kávéház márványasztalánál, s az idők végezetéig rendelttem volna neked a fekete teát. Akinek merevedése nem volt még könyvtárban, az ezt az érzést soha meg nem értheti.“ (Szerb Antal megkísértése)

Dunajcsik láthatóan szereti a toposzokat, a happy endeket, a nagy összenézéseket, amikor olvasó és író egymásra kacsint, hogy, ugye, megmondtam, ez lesz. *Az lett.* De hatásosabb lenne, ha nem következne be, amit várunk. A váratlanság hiánya pedig abból adódhat, hogy Dunajcsik szerint az irodalomban rend van és szabályok. *Inkább ne lenne mindig az.* Hiszen az olvasónak végső soron nyugtalanító ez a nyugalom.

Csobánka Zsuzsa

Dunajcsik Mátyás: *Balbec Beach*. Budapest, Libri Kiadó, 2012.

AZ ÁRNYÉK, A MÚLT ÉS A LEHETSÉGES

Galantai Zoltán jegyzetei Borges világairól

AZ ENCIKLOPÉDIA ÉS A HOMOKKÖNYV

„Részint a lexikonoknak köszönhetjük a társadalomban immár általánosan elterjedt fölvilágosultságot“, olvasható a Nagy Francia Enciklopédia bevezetésében, amely valamivel később azzal folytatódik, hogy egy teljes és átfogó leírás létrehozásához „meg kellett jelölnünk a természet alkotó és az embereket érdeklő lények távoli vagy közeli kapcsolatait; a gyökerek és az ágak szövevénye révén meg kellett mutatnunk, hogy lehetetlen jól megismernünk az egésznek néhány részletét, ha nem emelkedünk sok más részhez“. És így tovább egészen addig bezárólag, hogy a korábban megjelent enciklopédiákon „bár nem érződik... átfogó lángelme, legalább munkáról és ismeretekről tanúskodnak“ még akkor is, ha ezen vállalkozás idején már mérhetetlenül több tudás állt az emberiség rendelkezésére, mint korábban bármikor. Elvégre mostanra megjelent az „igazi filozófia“, a „végtelen mindenség mértana“ meg a kísérleti fizika...

Ám az Enciklopédia megértése – állítja D’Alembert még mindig a bevezetésben – ennek ellenére sem kíván előzetes ismereteket, és ez nagy előnye. Mint ahogyan az is, hogy képes helyettesíteni a „művelt ember“ könyvtárát – még ha a tudósét nem is váltja ki. Persze éppen elég merész elképzelés ez is a teljes emberi tudást legalább egy bizonyos szinten felölelő Könyvről, és innentől két irányba indulhatunk tovább: vagy arra, amerre Borges is; vagy pedig az ellenkezőbe.

Borges legalább kétszer foglalkozott a témával: közülük a *Bábeli könyvtár* a közismertebb. Ebben egy olyan világot ír le, ahol hatszög alakú szobák sora húzódik beláthatatlan távolságokba, és eközben „minden hatszög minden falának öt polc felel meg; minden polcon harminckét azonos nagyságú könyv, minden könyv négyszáztíz oldalas, minden oldalon negyven sor, minden sorban mintegy nyolcvan fekete betű... [és] az ortográfiai jelek száma huszonöt“. És mivel mindegyik itt található könyv mindegyik másiktól különbözik, kiszámítható, hogy a filozófus Quine kifejezésével élve valóban „hipercsillagászati számosságú“ különböző példány kell, hogy legyen belőlük: mintegy 100 az 1 milliomodikon, és ha valaki elég ideig keresni, akkor meg fogja találni például a saját életrajzát is minden létező és nem létező nyelven, illetve ezeknek minden lehetséges hamisítást, ferdítést, félreértést, elírást és hazugságot tartalmazó verzióját is.

Ehhez viszonyítva a Francia Enciklopédia egyáltalán nem tűnik különösebben átfogónak vagy nagyra törőnek.

Ráadásul ott van a szintén Borges által írt *Homokkönyv* is. Ez azzal kezdődik, hogy „a vonal végtelen számú pontból áll, a sík rengeteg vonalból, a térfogat a síkok végtelenjéből“, és ez segít ha megérteni nem is, de legalább értelmezni azt a könyvet, amelynek a történet szerint végtelen számú lapja van, és ahol két lap között mindig ott van egy harmadik is (és azért hívják Homokkönyvnek, mert „sem [ennek] a könyvnek, sem a homoknak nincs se eleje, se vége“, mondja Borges). Ennek megfelelően viszont nem szenved a Bábeli Könyvtárra érvényes korlátozásoktól sem: egy ebben szereplő életrajz bármilyen (akár végtelenül) hosszú is lehet, mint ahogy azok lehetnek a különböző létező vagy nem létező nyelveken írott, különböző módokon hamis, téves és hazug verziói is. Itt már nem 100 az egymilliomodikon verzió van, hanem tényleg a szó szoros értelemben végtelenül sok, és ezen a ponton akár a Francia Enciklopédia is az eszünkbe juthat, amely olyan büszkén említi a végtelen mennyiségek mértanának a megismerését, és amely mégsem elég a Homokkönyv teljes és mindent felölelő tudásának az eléréshez. Az ilyesmi ugyanis legfeljebb egy Borges-novellában lehetséges (ahol lehetséges a Homokkönyv is).

Úgyhogy érdemesebb a másik irányba indulnunk: a Borgeshez hasonlóan a mágikus realizmus módszereivel dolgozó Milorad Pavić Kazár szótára például már csupán az állítólag valaha létező eredeti szótárnak „csak a morzsáit“ tartalmazza, „miként az álomból is csupán a szem káprázata marad“, de már az állítólagos eredeti Lexicon Cosri sem vállalkozott többre, mint arra, hogy „azoknak a személyiségeknek az életrajz-kódexe“ legyen, „akik bármilyen módon megmutatkoztak, ha futólag is, a kazár birodalom egén“. De a Francia Enciklopédiával ellentétben még ez az állítólagos eredeti sem foglalkozott a növény- vagy az állatvilág, a dugókészítés vagy a kémiai laboratórium, a takácsszövőszék vagy a méhészkedés leírásával meg a korpuszkularitás, az

építészet és az érzetek mibenlétének meghatározásával. És a módszert tekintve hasonlóan a töredékességen alapul bármilyen írásmű: ez is ugyanúgy, mint akár a leghosszabb regény.

TLÖN

Borges *Tlön, Uqbar, Orbis Tertius* című novellájában elmondja, hogy miként bukkann rá az 1917-es Anglo-American Cyclopaediában, amely csupán a „szó szerinti és ráadásul ügyetlen utánnomása” lenne az 1902-es Encyclopaedia Britannicának”, egy képzeletbeli világról szóló rövid összefoglalóra az Uppsala szócikk után a XLVI. kötet legvégén. Ez a kötet a többi, forgalomban lévő példánytól eltérően 917 helyett 921 oldalból állt, írja Borges, és egy Alan White nevű amerikai filozófus azóta nem csupán azt mutatta ki, hogy ha az Uqbar szócikk nem is, de a Cyclopaedia – ellentétben az általános meggyőződéssel – azért valóban létezett. hanem azt is, hogy Borges állításával ellentétben nem a tizedik, hanem a kilencedik Encyclopaedia Britannica kiadás utánezata volt, és ennek megfelelően nem az volt a gerincén olvasható, hogy „TOR-UPS” (ahogyan Borges állítja), hanem az, hogy „TOT-UPS”. De ennek ellenére is UPSALA szócikkkel ért véget a 917. oldalon, és a következő kötet ellen ismét csak a borgesi leírással összhangban tényleg az Ural-altáji nyelveket tárgyaló szócikkkel kezdődött.

Viszont az Encyclopaedia Britannicának a novellában szereplő tizedik kiadása a valóságban tartalmaz egy olyan szócikket is, amely a szintén nagyon is valóságos Cyclopaediában nincs benne, és amely Urt, „az egyik legfontosabb korai babilóniai várost” mutatja be. Innentől nem nehéz észrevenni bizonyos párhuzamokat. Egyfelől azt, hogy mint ahogy a valóságban az egyik kötetből hiányzik egy szócikk, a novella szerint a másik kötetben egy betoldás van. Másfelől az Uqbarról szóló leírásban említett létező helynevek: Khorassán, Örményország, Erzerum Szmerdisz, a szélhámos varázsló és perzsa király említésével Borges nagyjából el is helyezi a valós világ térképén a képzeletbeli Uqbart. Ugyanekkor a novella szerint „Hume egyszer s mindenkorra megállapította Berkeley érveiről, hogy a legcsekélyebb ellenvetést se tűrik, de a legcsekélyebb meggyőző erő sincs bennük. A Földre vonatkozóan teljességgel érvényes ez a vélemény, de Tlönben teljességgel hamis”, állítja Borges, és ebből a szempontból ez a képzeletbeli világ ugyanúgy az ellentéte a valóságosnak, mint ahogyan Tlönt, illetve a Tlönről szóló szócikket tekintve az „eredeti” Encyclopaedia Britannica meg az „ügyetlen utánnomás” is egymás ellentétei.

Nem folytatom. A lényeg mindenképpen az, hogy „az uqbari irodalom fantasztikus jellegű, és... eposzai, legendái sose a valóságról

szólnak, hanem két képzeletbeli tartományról, Mledzsanszról és Tlönről“. Vagyis Tlön – Mledzsanszal [Mlejnas] együtt – csupán egy képzeletbeli hely lakosai által megalkotott fikcióban létezik. És hogy még bonyolultabb legyen a helyzet, bár itt még két képzeletbeli tartományt említ a szöveg, innentől kezdve csupán Tlönről olvashatunk: az ottaniak vallásáról, filozófiájáról, az általuk beszélt nyelvek sajátosságairól; az átlátszó tigrisekről meg a vértornyokról és végül arról is, hogy különböző országokban kezdtek tlöni tárgyak feltűnedezni azt követően, hogy a Nashville-i könyvtárban előkerült a Tlöni Első Lexikon negyven kötete. Aminek nem csupán az lett az eredménye, hogy „a valóság... szinte nyomban engedni kezdett, és nem is egy ponton“, hanem az is, hogy Mledzsanszról viszont mintha mindenki elfeledkezett volna Borgest is beleértve, aki a novella címébe sem vette bele. Az általam ismert szakirodalom sem foglalkozik vele.

Eames Demetrios amerikai képzőművész a „három dimenziós történetmesélés“ nyújtotta lehetőségeket kihasználva azt „térképezi fel“, hogy a *Kcymaerxthaere* nevű képzeletbeli világ hol érintkezik a miénkkel. Én viszont annak a feltérképezésére készülök, hogy miként érintkezik a tlöni valóság a miénkkel; milyen tárgyak, történetek, emlékek, jegyzetek, töredékek szivárogtak át. Maga Borges is említ a fentebbi negyven kötet mellett egy, a tlöni ábécé betűivel díszített iránytűt meg egy apró, fényes fémkúpot mindössze akkora átmérővel, „mint egy játékkocka éle“, tehát miért is ne folytatnám ezt a játékot. Méghozzá annyira komolyan véve, amennyire csak lehet, és elkezdem felkutatni az eredetileg Tlönből származó dolgokat: erős a gyanúm például, hogy Borges a Képzelt lények könyvében valójában egyes ottani állatokat is leír. És minden bizonnyal vannak olyan tárgyak is, amelyek közvetlenül onnét származnak. Az első ilyen szerintem a jelenleg a Yale ritka könyv gyűjteményében MS 408-as jelzettel nyilvántartott *Voyntich-kézirat*, hiszen mi más is magyarázhatná, hogy ilyen tökéletesen megfejtethetlen és idegen a számunkra.

UQBARI SZÖRNYEK

Borges azt írja a Képzelt lények könyve előszavában a valós állatkeret összevetve azzal, amelyben a képzeletbeliek találhatóak, hogy „ennek a másodiknak... elvileg népesebbnek kellene lennie, mint az elsőnek, hiszen egy-egy szörny tulajdonképpen több valóságos lény összekapcsolása, a kombinatorika lehetőségei pedig végtelenek... csakhogy más az igazság; szörnyalakjaink – Istennek hála – eleve holtan jönnének a világra“, mivel csupán „elenyésző részük mozgatja meg a képzeletet“. Később pedig annyit tesz hozzá, hogy ha komolyan venné a címet, akkor Hamlet dán királyfi mellett a pontot, a kockát és

Egy másik eretnek szekta szerint egyenesen ő álmodja még mindig magát Uqbart is az uralkodóval együtt; Tlönt és Mlejnost azonban, amelyek az uqbariak által elképzelt helyek, nem. És ismert az a hagyomány is, mely szerint ezen két utóbbi országban (kontinensen, világban – kinek hogyan tetszik) is található egy-egy alvó szörnyeteg, és mindegyik a másikat álmodja – és persze ha csupán egyetlen pillanatra felriadna valamelyikük, akkor megszakadna a létezés gyűrűje, és az ébredés nem az öntudatra, hanem a halálra ébredés lenne. Eközben pedig némely fővárosi tudósok azt is elképzelték tartják, hogy nem is csak három, hanem 137 vagy éppen végtelenül sok világ létezik ugyanannyi, a másik valóságáról álmodó szörnnyel. És végül a krónikák tudnak egy olyan királyról, akinek a létének ugyanúgy a része volt egy szám (talán a 137-es), mint ahogy az árnyékunk is hozzánk tartozik (noha sem nem a testünk, sem nem a lelkünk), vagy éppen egy másik uralkodónak az Anud.

Ami egyben rávilágít az uqbari szörnyek (és ezen keresztül az uqbari gondolkodás) azon sajátosságára is, hogy nem csak azonos kategóriába tartozó dolgok kapcsolódhatnak össze – és innentől kezdve az egész borgei bestiárium meglehetősen szegényesnek tűnhet a számunkra, hiszen az abban szereplő lények mindössze egyfajta biológiai kombinatorikus játék eredményei. Uqbarban azonban semmi akadály sincs annak, hogy egy szörny ne csupán emberarcú és bikatestű legyen (vagy éppen fordítva, mint ahogy Dante képzelte a minotauroszt), hanem összeállhat egy emberből, egy, a bolygók látszólag megijósolhatatlan mozgására vonatkozó számításból meg egy különleges, szintén a fantasztikum világába tartozó gyümölcs ízéből. Vagy összeállhat egy, az uqbari központi könyvtár gyűjteményében található könyv apokrif Özönvíz-leírásából meg egy olyan, apró, szivárványszínű halból, amely száz évenként egyszer szólal meg, de aki végighallgatja a szavait, az meghal vagy megbolondul, és így legfeljebb találgathatunk azzal kapcsolatban, hogy miről beszél.

Vagy egy metafizikai fogalomból (mondjuk az istenhitből, a jósból, a kötelességből) és annak a korszónak az árnyékából, amelybe az Özönvíz elvonultakor a maradék vizet felfogták, hogy legyen mivel locsolgatni az alvó Anud bőrét, és az így ne száradjon ki, és a szörny ne ébredjen fel a fájdalomra, és így tovább.

Borges egyik kedvenc költője, Milton azt írja az Elveszett paradicsomban, hogy a fénykoronát viselő Halál teste egybeolvad az árnyékával. Az uqbari felfogás szerint ebben semmi csodálatos sincs: inkább az lenne a meglepő, ha nem így történne. Viszont abból a világból nézve, ahol az Anud ugyanúgy hozzátartozik a mindennapokhoz, mint nálunk az ember árnyéka a tűző napon, a mi valóságunk látszik nagyon is különösnek.

Czuczor Gergely és Fogarasi János a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából, több évtizedes munkával készítette el az első tudományos magyar értelmező szótárt, amelynek hat kötete közül az első 1862-ben jelent meg. Az október 6-án és 7-én Budaörsön megrendezett nemzetközi konferencia főhajtás volt a szótár írói és az utókor által oly mostohán kezelt, monumentális művük előtt.

Czuczor–Fogarasi-émlékkonferencia

Százötven éves A magyar nyelv szótára

Keresve sem találhattak volna a szervezők kellemesebb helyszínt, mint a korszerű, mégis otthonos Jókai Mór Művelődési Központ a főváros nyugati „előörsének“ számító Budaörsön. Felette, csupasz dombhátakon a kommunizmus szétmállása után újraépített Kálvária rajzolódik az októberi kék égre. Feltekintve rá óhatatlanul eltűnődik az ember a Nagyszótár kálváriáján.

Mert a Magyar Tudományos Akadémia – vagyis az alapítók, mindenekelőtt Széchenyi szándéka szerint „a nemzetiség és nyelv erősítése, terjesztése és pallérozása szent céljára“ alakított Magyar Tudós Társaság – másfél évszázada, szinte megjelenése óta gyakorlatilag nem vesz tudomást a Nagyszótárról, mintha nem is a megbízásából, több évtizedes áldozatos munkával készítette volna el két kiváló tagja, a papköltő és nyelvész Czuczor Gergely és a jogtudós Fogarasi János. A hetedikként elkészült pótkötet – jóval a Kiegyezés után – már meg sem jelenhetett a Vörösmarty-Arany nemzedék utáni vezetés új, a nemzeti hagyományokkal szakító irányvonala miatt. A Nagyszótárt, ha egyáltalán, csak lekicsinylően vagy becsmérően emlegetik azóta a magyar nyelvészek nemzedékei – tisztelet a kevés, túl kevés kivételnek. Akár Bécs, akár Berlin, akár Moszkva diktált a politikai Budapestnek. S most, hogy – legalábbis elvben – nem diktál senki (?), nem sokat változott a helyzet.

A száz évvel a Nagyszótár után, 1967 és 1976 között ugyancsak az Akadémia égisze alatt megjelent, három kötetes **A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára** előszavában nem is említi (!) Czuczor és Fogarasi nevét és művét, illetve közvetve, egy sanda utalás erejéig mégis: „*A jelen mű tudománytörténeti előzményeként – néhány korai, ma már nem számottevő művet figyelmen kívül hagyva* [saját kiemelés] – két szótárszerű feldolgozás vehető számba” – s következik Gombocz Zoltán és Melich János 1914-ben indult, torzóban maradt vállalkozásának, az Etimológiai Szótár füzeteinek, illetve Bárczi Géza 1941-es Szófejtő Szótárának méltatása.

Alig néhány éve, Magyarországon zajló nemzetközi nyelvésztanácskozáson hangzott el németül, majd jelent meg nyomtatásban is egy magyar tudós előadása a Nagyszótárról. Idézet a szövegből: [Több évtizedes munka után] „...*megjelent 1862 és 1874 között egy kisebb értelmező szótár hat kötetben (25 cm)* [saját kiemelés]: *A magyar nyelv szótára (...)* Körülbelül 110 000 címszót tartalmaz, amelyek között viszonylag sok a hely- és személynév és a *(gyakran tévesen) rekonstruált gyök* [saját kiemelés].“¹

És végezetül egy mai értékelés: „*Szerzőinek széles, de saját koruk nyelvészetének színvonalától elmaradó tájékozottsága* [saját kiemelés], *ebből következően már korukban is naivnak ható szemlélete, kialakulatlan terminológiája miatt a nagyközönség számára már csak kuriózumként, sajtóságos kordokumentumként ajánlható, a benne rekedt értékek [!] (nyelvi adatok és invenciózus nyelvi magyarázatok) csak a szakavatott nyelvészek, közülük is a nyelvészet története iránt különösen érdeklődők számára tárulnak föl és válnak értékelhetővé.*“²

Nos, ami Czuczor és Fogarasi „koruk nyelvészetének színvonalától elmaradó tájékozottságát“ illeti, a budaörsi konferencián **Marác László** nyelvész, az Amszterdami Egyetem tanára nemcsak e nemzedékek óta hangoztatott vád képtelenségét bizonyította, hanem azt is, hogy éppen ellenkezőleg, e két magyar nyelvész sok tekintetben nemzetközileg is megelőzte korát. És ezt erősítették meg közvetve a tanácskozás külföldi vendégei is, akik a Czuczor–Fogarasi Nagyszótár nyelvszemléletének szellemében vizsgálták oly különböző anyanyelveiket.

Mégpedig ünnepélyes környezetben, virágokkal és az előadók országainak nemzeti lobogóival díszített színpadon álló pulpitusról, olyan népes, érdeklődő és lelkes közönség előtt, amelyet a világ bármely – általában csak a bennfenteseket mozgósító – szakkonferenciája megirigyelhet. A tanácskozás lebonyolítója egyébként a Karizma

Czuczor Gergely életét és munkásságát tekintette át, majd a **Lenbingó** népi énekegyüttes és a **Szélrózsa** néptáncgyüttes színes műsorát élvezhették a külföldi és magyar előadók, és természetesen a közönség is. A nap kellemes hangulatú vacsorával és beszélgetéssel ért véget.

A vasárnap délelőttöt a gyöknyelvészeti és hangszimbolikai alapú oktatás ismertetésének és gyakorlati bemutatásának szentelték a tanácskozás szakmai szervezői, és egyben e részének főszereplői. A tanításfejlesztéssel foglalkozó budaörsi házaspár – **Molnárné Czeglédi Cecília** és **Molnár Zsolt** – érdeme, hogy néhány éve lefektették, tankönyvbe és szakkönyvekbe foglalták, mindenekelőtt pedig gyakorlatba ültették az iskolába lépő kisdíjakok élményszerű, a magyar nyelv természetének leginkább megfelelő anyanyelvi oktatását, játékos és mégis alapos ismerkedésüket a beszédhangokkal, majd a betűkkel, illetve a jelentésekkel és a szóalkotással. S hogy ezt megtehették, az **Prohászka Jánosné**, az akkori igazgatónő széles látókörét és bátorságát dicséri. Ők tartották az első két előadást, Molnár Zsolt az új anyanyelvtanítási rendszer ismeretudományi és hangszimbolikai alapjairól, Molnárné Czeglédi Cecília pedig ennek gyakorlati alkalmazásáról. Ezután két pedagógus kollégájuk következett, előbb **Boncz Tamás** ismertette, személyes élményei alapján, a Molnár-Czeglédi módszer alkalmazásának rendkívül pozitív tapasztalatait, majd **Szabóné Márta** beszélt e tanítás alkalmazásának további lehetőségeiről.

Jelenleg három iskolában – Budaörsön, Mezőörsön és Biatorbágyon – tanítják a legkisebbeknek ezzel a módszerrel a magyar nyelvet, a megszabott tanterv kiegészítéseként. Csak remélni lehet, hogy ez a kör szélesedni fog, abban az értelemben is, hogy idővel a nagyobb diákok számára is érthetőbbé és érdekesebbé teszi majd a nyelvtanórákat. E tanítási mód sikerében nem kételkedhet az, aki látta a bemutatatóórát, amelyet Molnárné Czeglédi Cecília tartott az elméleti előadások után a színpadon a budaörsi Mindszenty József Általános Iskola csillogó szemű, buzgón közreműködő negyedikeseivel.

Az ebédszünet után **Göncziné Orbán Ildikó**, a Molnos Angéla Közhasznú Alapítvány titkára beszélt a névadójuk elindította anyanyelvvédő tevékenységükről. **Hudy Árpád** a nyelv eredetének gyökelméleti megközelítését ismertette, Arnold Wadler munkássága alapján. **Czeglédi Katalin** természet, gondolkodás és nyelv összefüggéseit elemezte a gyökökből kiindulva, míg **Végh László** az anyanyelvünk gyökrendszere és a magyar észjárás bensőséges kapcsolatát világitotta meg. Felesége és saját maga által előadott dalrészletekkel, hangszeres muzsikával is alátámasztotta a magyar népzene nyelvi és ritmikai összefüggéseiről tett megállapításait **Csajághy György** zene tanár-népzene kutató, történész. **Mandics**

György író és íráskutató a magyar rovásírás történetének egy újabb kori, krimibe illő fejezetének ismeretlen részleteit világitotta meg, majd **Sípos László**, a Rovás Alapítvány elnöke kapcsolta össze előadásában nyelvünk gyökrendszerét és ősi írásunkat. Végül **Frang Gizella** a magyar gazdasági szaknyelv kifejezéseit vizsgálta a gyöknyelvészet segítségével.

Zárszavában Marác László sikeresnek ítélte a konferenciát, méltatta annak színvonalát és felhívta a figyelmet a további munka és szakmai párbeszéd fontosságára. Szavait áthatotta a megilletődöttség, s joggal érezhetett személyes elégtételt ő, a messze földön született, nevelkedett és most is holland földön élő és munkálkodó hazánkfia, aki már a kilencvenes években a nyelvészek közül elsőként emelte fel szavát nemzetünk szellemi megújulásáért, anyanyelvünk tudományának új, vagyis éppen a régi alapokra helyezéséért, sok, nemegyszer nemtelen támadást is elviselve ezért. Mert vele együtt előadók és közönség egyaránt úgy érezhették, remélhették, hogy e két tartalmas és szép budaörsi napon visszavonhatatlanul kezdetét vette a magyar nyelvészetben egy új, biztató korszak. Amilyenért a maga mostoha korában lankadatlanul küzdött Czuczor Gergely és Fogarasi János.

Hudy Árpád

¹ **Gerstner Károly (Budapest – Piliscsaba): Die Rolle des Großwörterbuches des Ungarischen in der ungarischen Kulturgeschichte.** (A Nagyszótár szerepe a magyar művelődéstörténetben.) In: *Congressus XI. Internationalis Fenno-Ugristarum, Piliscsaba, 9–14. VIII. 2010. Pars VI. Dissertationes symposiorum ad linguisticam. Piliscsaba, 2011. 23. l.*

² **Simoncsics Péter: Előszó a Czuczor–Fogarasi szótár új kiadásához.** Ez az önmagáért beszélő előszó egyébként címével ellentétben **nem** a szótár új kiadásának, hanem egy válogatásnak – **Etimológiák, szóelemzések a Czuczor–Fogarasi szótárból. Tinta Könyvkiadó. Budapest, 2010** – az elején található. Ennek belső címlapján például ez olvasható: „A Czuczor Gergely és Fogarasi János által szerkesztett, 1869 – 1871 [sic!] között megjelent A magyar nyelv szótárából kiindulva [!] összeállította Jankovicsné Tálás Ildikó“.

A *Tiszatáj* folyóiratot, a 2011 óta működő új szerkesztőséget az elmúlt hetekben erős kritika érte, amely szerint a lap eltávolodott a szegedi hagyományoktól, így nem tölti be a várossal szembeni hivatását. Az eddigi egyoldalú vitát foglaltuk össze, és megszólaltattunk néhány érintettet.

„Vajdasági megszállók” és „tájidegen” *Tiszatáj*?

(1. rész)

A *Tiszatáj* eltávolodott a helyi hagyományoktól, nincs tekintettel a szegedi szerzőkre, és a városhoz kötődő tematika sem jelenik meg a folyóiratban. Ezzel és ehhez hasonló megjegyzésekkel illetve Péter László irodalom- és helytörténész, a Somogyi-könyvtár egykori igazgatója, Szeged város díszpolgára az irodalmi lapot a *Délmagyarországban* 2012. szeptember 13-án megjelent olvasói levelében. A változás fő okaként említette a „vajdasági megszállók“-at, Hász Róbert főszerkesztőt és Orcsik Roland szerkesztőt, akik 2011-ben vették át a folyóiratot. Péter László írásának befényképezett változatát teljes terjedelmében közöljük.

Péter László olvasói levelét másik két reakció is követte a helyi napilapban. Az egyikben Szuromi Pál megvédte a jelenlegi szerkesztőséget, míg Kovács Miklós hozzászólása Péter László felvetéseit erősíti. Mindkét írást elérhetik cikkünk alatt csatolt fájlként.

Az új szerkesztőség 2011-ben nem tett közé olyan írásos programnyilatkozatot, amelyben szereplnének a *Tiszatáj* legfontosabb célkitűzései, a helyi hagyományokhoz fűződő viszony körvonalazása. Feltételezhetően ezt Hász Róbert főszerkesztői pályázata tartalmazhatta, amely nem érhető el nyilvánosan. Az elmúlt év szeptemberében az egyik lapszámbevezetőn a következők hangzottak el: „*A Tiszatáj országos lappá vált, azonban az az elvárás is megfogalmazódik felé, hogy úgy legyen értékmegőrző, hogy helyi értékekre is koncentráljon. Olykor pedig nehéz megőrizni az egyensúlyt.*“ A kétféle, helyi és országos igény közötti egyensúlyozás szükségességéről pedig Hász Róbert így nyilatkozott: „*Ha már eljutottunk az országos olvasottságig, nem léphetünk vissza*“.

A Békéscsabához kötődő *Bárka* folyóiratnál viszont a fenntartó által elvárt gyakorlat a Békés megyei szerzők megjelentetése, és időnként százalékos kimutatás is készült a lapban megjelenő helyi írók, költők arányáról. Talán ez és az ehhez hasonló precedens, valamint a lokálpatriotizmus szelleme sarkallhatta Péter Lászlót arra, hogy elmarasztalja a szerkesztőséget. Érveit Kovács Miklós még azzal egészíti ki, hogy a Szeged pénzéből megjelenő folyóiratnak kötelessége lenne a helyi témákra és a szegedi olvasóközönségre is tekintettel lennie. A lap azonban a város és a megye támogatása mellett a Szerencsejáték Zrt. és az NKA támogatását is élvezzi, tehát nem kizárólag Szeged és a megye a fenntartója.

A Péter László hiányolta helyi szerző azonban nehezen definiálható fogalom, hiszen sem a születés helye, sem a bejelentett lakcím nem tesz senkit a hivatalos okmányokon túl szegedivé. Ha viszont végiglapozzuk a *Tiszatáj* 2012-es szeptemberi számát, akkor jócskán találhatunk Szegedhez kötődő szerzőket. Lázár Bence András a helyi egyetem orvostanhallgatója, Pál Sándor Attila a szegedi bölcsészkar magyar szakos hallgatója, Szajbély Mihály pedig a szegedi egyetem oktatója. Emellett Mikola Gyöngyi irodalmár a városban él néhány évtizede, bár születési helyét tekintve akár ő is találva érezhetné magát a „vajdasági megszálló“ kifejezéstől. Pál Sándor Attila ráadásul a szegedi Lázár Bence András kötetéről írt recenziót, míg az említett szerzők a városban élő írók, költők gondolkodására is igen nagy hatással lévő vajdasági szerző, Tolnai Ottó alkotásait elemzik.

A szegedieknek valójában nem lehet panaszuk, ha helyi szerzőket és a városhoz kötődő tematikát szeretnének olvasni. A Tandí Lajos főszerkesztésével készülő *Szeged* című folyóirat ugyanis szinte kivétel nélkül eleget tesz a Péter László-féle kritériumoknak, bár internetről összeollózott, a szerzői jogokat súlyosan megsértő tartalma etikailag kérdőjelezi meg a lap hitelességét. Ez a helyzet a Szegedről Szegedig antológiával is, amely a terjesztés hiányosságai miatt a város polgárainak is nehezen beszerezhető. Ha azonban fiatal, kortárs, a szegedi szellemiséget magán hordozó igényes kiadványt keresünk, akkor a *Szeged effekt* antológia első és második része mindenképpen eleget tesz „táji hivatásának“. De ilyen kezdeményezésnek tekinthető a *Szegedi Lap* is.

A *Tiszatáj*at ért kritika számos, a város kulturális életét alapjaiban érintő kérdést is felvet. Létezik-e a városnak saját, a helyi szellemiséget megjelenítő irodalma? Hogyan hat a vajdasági kultúra Szeged város életére? Mi a feladata a *Tiszatáj*nak? Két generáció vagy inkább két mentalitás összeütközésének lehetünk tanúi? A Szegedet jellemző évszázados nyitottság, amely befogadta a különböző nemzetiségeket a 18–19. században, a kolozsvári egyetemet 1921-ben és a balkáni háborúk elől ide menekülő vajdasági magyarokat, mára problémává vált?

Az elmúlt héten megkerestük Hász Róbertet és Orcsik Rolandot, akik nem kívántak reagálni a *Tiszatáj*at ért támadásokra. A lap egykori

szerkesztője, Iliá Mihály kérdéseinkre azzal válaszolt: nem szeretne beleszólni a vitába. Emellett körkérdéssel fordultunk a Szegedhez kötődő értelmiségiekhez, a *Tiszatáj* olvasóihoz és szerzőihez, hogy megkérdezzük véleményüket a lap körül kialakult vitáról. A továbbiakban a beérkezett válaszokat olvashatják.

Az alábbiakban Bíró-Balogh Tamás, Gaborják Ádám, Sisák Gábor és Szajbely Mihály reakcióit olvashatják.

(2. rész)

– *Mi a véleménye a Délmagyarországon 2012. szeptember 13-án megjelent, Péter Lászlótól származó olvasói levélről?*

– **Bíró-Balogh Tamás, irodalomtörténész, a szegedi egyetem oktatója:** Péter László azon kevés ember közé tartozik, akitől Szeged hely-, irodalom- és művelődéstörténete az elmúlt több mint fél évszázad alatt nagyon sokat kapott. Korábbi művei – legyenek azok összegző munkák vagy cikkek-tanulmányok, sajtó alá rendezések vagy szerkesztések – szerves részei a város kultúrtörténetének, a későbbi kutatók számára jelentős részük megkerülhetetlen. (Egyetemi hallgatóként én is sokat tanultam tőle, textológiából.) Ez a mostani cikke azonban nem szerencsés: egy idős, megkeseredett és talán sértődött ember rosszindulatú írása. Ráadásul tele van tárgyi tévedésekkel – ezt a fiatalabb Péter László nem bocsátaná meg –, melyeket hosszasan lehetne sorolni. Egy olyan fölösleges indulatkeltő írás, amely megírásának szándékai homályosak: eredetileg vélhetően valóban a „tájjelleg“ féltése írathatta, de másra sikerült. Célközönsége nem is a *Tiszatáj* olvasói: a *Délmagyarországot* nagyjából olyanok (is) olvassák, akik a *Tiszatáj*at nem, így nem is alkothatnak pontos képet a vitáról. Péter László azonban díszpolgár, sokak számára sokat jelent a szava, és ez adja cikkének veszélyét: a témában nem jártas, a *Tiszatáj*at nem ismerő, de befolyásolható tömeg e cikk által formálja meg saját véleményét.

És még egy dolog: az cikkekre két válasz érkezett, az első Szuromi Páltól, aki a *Tiszatáj* Alapítvány egyik kurátora, a második pedig Kovács Miklóstól, a *Tiszatáj* egy korábbi szerkesztőjétől. Ez

utóbbi cikk még rosszindulatúbb, mint Péter Lászlóé, írója tételesen bevallja, hogy a lap új szerkesztőségét előre „feljelentette” a megyei önkormányzatnál stb. Sajnos, ez a cikk is – de nem a gesztus – Péter László írásának következménye.

– **Gaborják Ádám, egykori szegedi egyetemista, a József Attila Kör elnöke:** Röviden: elkésesítő. Kicsit hosszabban: felháborító, számos emberre nézve sértő és kirekesztő, továbbá megint felesleges vitákat gerjeszt, amiken már ideje lenne túllépni itt a kopár szik sarján. Sajnálom, de úgy tűnik, mintha a szerzője nem sokat érzékelne Szeged mindennapjaiból. Tanulság: az elegancia ezek szerint mégsem csak tanult szokás, hanem alkati kérdés is. Alighanem bölcsőbb lenne nem komolyan venni és legyinteni rá, én legalábbis egyre inkább így kezelem. Mindenesetre remélem, a körülötte kialakult vita visszhangjának köszönhetően csak többen fogják majd olvasni a *Tiszatáját*.

– **Sisák Gábor, középiskolai tanár a szegedi egyetem gyakorlógimnáziumában:** Péter László tanár úr olvasói levele nem tetszik. A sajátos kozmopolitizmus söprűjével takarító vajdasági megszállókkal való riogatás, az efféle indulatosság eleve kizárja a higgadt értékelést, az érvelő kritikát. A patinás lap arculatáról („hivatásáról”, „rendeltetéséről”) lehet és kell beszélgetni. Tisztában vagyok vele, hogy az olvasói levél műfajának keretei erre nem elegendők. Péter László provokál, minden bizonnyal a szívügyének tekintett folyóiratért aggódva, jó szándékkal, de rossz szájízt okozóan.

– **Szajbély Mihály, a szegedi bölcsészkar egyetemi tanára:** Szomorú lettem, amikor a végére értem. Péter Lászlót, a kiváló textológust és irodalomtörténészt, egyetemi szobatársamat, mindig nagyra becsültem. Nagyra becsültem egyebek mellett azért, mert helytörténeti munkái sem váltak soha provinciálissá. Mintha sohasem hitt volna abban, hogy a *helyi* csak a *helybeliek* számára lehet érdekes, miközben mindig világossá tette, hogy ami nemcsak a helybeliek számára érdekes, az ezer szállal kötődik a helyhez, máshol aligha születhetett volna meg. A *helyit* éppen potenciális közönségének tágassága különbözteti meg a helyi érdekűtől, miközben a helyi közönség sem csak a helyi érdekű iránt érdeklődik. Péter László helytörténeti publikációi, úgy tűnt számomra, mindig ennek a felismerésnek a jegyében születtek. Most, amikor a *Tiszatáját* nem is csupán csak a helyi, hanem a *helyiek* számára reklamálja, mintha elfeledkezett volna erről.

– *Ön szerint betölti-e a Tiszatáj a Péter László emlegette sajátos hivatását: „a Város és Délkelet-Magyarország tollforgatóinak írónevelését, olvasóinak a táj múltjával, jelenével, jövőjével való megismertetését, a hely szelleméből fakadó föladatokat öntudatosítását”? Jogos-e a számonkérés?*

– **Bíró-Balogh Tamás:** Feltehetőleg a szőregi magányában élő Péter László nem követi napjaink irodalmának alakulását, különben nem írt volna olyat, hogy a lap utolsó három számában nincs, illetve alig van helyi szerző. Ez a fogalom, hogy „helyi szerző”, amúgy is problémás, maga a cikk nem definiálja. Én úgy értelmezem, hogy „szegedi” az a szerző, aki valamilyen módon kötődik a városhoz: vagy itt született, vagy itt élt, itt tanult, itt él, itt tanul, itt dolgozik, pl. itt tanít stb. Ebben a tekintetben semmi különbség nincs pl. Radnóti Miklós, Zalán Tibor és Kiss László között: egyikük sem Szegeden született, de ide jártak egyetemre, miután azonban el is költöztek a városból. Ebben a tekintetben nincs különbség Juhász Gyula és Lázár Bence András között: mindketten Szegeden születtek és itt éltek, illetve Bence él.

Ha Péter László követné az utóbbi évtizedekben született magyar szépirodalmat, minden bizonnyal nem írta volna le keserű véleményét, hogy az új szerkesztőség nem közli a „helyi” szerzőket. Egy más fórumon összeszámoltam őket, közel kéttucatnyian voltak csak az utóbbi három lapszámban. És ez bizony nem kevés, valaki már szinte még túlzott lokálpatriotizmussal is megvádolhatná a lapot. Jellemzőnek tartom azt is, hogy a lap az inkriminált három havi számában is – saját mindenkori hagyományaihoz illeszkedően – több egyetemi hallgatót tudhat szerzőjének, s van köztük olyan, akinek éppen első nyomtatásban megjelent publikációját közli.

Ami pedig a „szegedi” témák hiányát illeti: szintén csak az előző három lapszámából sorolnék pár példát arra, hogy igenis jelen van az, amit Péter László hiányol. A szegedi születésű és a piarista gimnáziumba járó Váraljai Anna pl. *Ember a tűz mellett* című írásában Kacziány Ódón szegedi éveiről értekezik, a SZTE bölcsészkarán tanító Marjanucz László pedig *Egyetemünk történetének első évszázadairól* címmel írt recenziót egy egyetemtörténeti kötetről. Péter László mindkét témában érintve van. S nem „szegedi” téma-e az, amikor egy irodalmi lapban egy Szegedhez „köthető” íróról írnak? Ilyen írás pl. (a Szegeden tanuló) Pál Sándor Attila bírálata Lázár Bence András második verseskötetéről, ilyen (a Szegeden tanult és itt tanító) Kovács Krisztina recenziója a Szegeden tanult Kiss László kritikagyűjteményéről, ilyen Németh Zoltán kritikája a

Szegeden PhD-tanulmányokat folytató Laczkor Gábor kötetéről, vagy ilyen Fekete J. József írása a Szegeden tanult és jelenleg is itt élő Mikola Gyöngyiről.

Ugyanakkor amit Péter László a legjobban hiányol, az – kissé szerénytelenségnek tűnhet – ott van a tiszatajonline.hu oldalon, olyan „helyi” témákkal foglalkozó irodalom- és művelődéstörténeti írások, amelyek Juhász Gyulával, Bartók Bélával, Radnóti Miklóssal stb. foglalkoznak, és Péter László korábbi írásaira is hivatkoznak. (Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a mai, fiatalabb generációkat a kultúra valóban más területei foglalkoztatják, mint a hely- és helyi irodalom- vagy művelődéstörténet.)

– **Gaborják Ádám:** Miért ne töltené be? Ha összeszednénk az elmúlt időszakban publikáló szerzők nagy részét és a választott témákat, valószínűleg mind mellé pipát kellene helyezni. A *Tiszatáj* új szerkesztői csak még szélesebbre tárták a lap befogadói horizontját, leginkább a kortárs magyar és nemzetközi tendenciák bemutatása, valamint a tehetséges fiatal(abb) alkotók irányába (akikkel eddig leginkább az online folyóiratok foglalkoztak, szerencsére). Ez Szeged a 21. században, s mindaz, ami erről a pontról látható a múltból és a jövőből. Mindezt úgy, hogy a korábbi hagyományokról sem feledkeztek meg. Szerintem ez üdvöztető. Illúzió lenne azért azt elvárni, hogy ezeken a fogalmakon, kitételeken ugyanazt értsük 2012-ben, mint 1947-ben. Az idő nem áll meg, legfeljebb az emberek fejében. Hogy kicsit visszaforgassam a cikk állítását: az új seprű jól söpör, való igaz, de azt már Harry Pottertől is tudjuk, hogy igenis van különbség a Jólsepr-R széria, a Nimbus 2000 vagy a Tűzvillám között.

– **Sisák Gábor:** Nehéz ügy a tájékozódás és eligazodás a „táji hivatás” és a provincializmus, az európai nyitottság-nyíltság és a gyökértelen kozmopolitizmus széles és ingoványos határmezsgyéjén... A regionális irodalom belső (erő)viszonyait nem ismerem. Néhány kivételtől eltekintve sejtésem sincs a szerkesztők és szerzők származásáról és származási „szocializációjáról”.

– **Szajbély Mihály:** Az igény jogos, legfeljebb a *táj jövőjével való megismerttetést* venném ki az elvárások közül, mert ahhoz nem szerkesztőnek, hanem látnoknak kellene lenni. A múlt és jelen, mint téma, a helyi szellem, amennyiben az előbb vázoltak jegyében fogjuk fel, a környék tollforgatóinak író-nevelése, amennyiben nem stilisztikai hibák javítását és dilettánsok dédelgetését, hanem az arra érdemesek számára publikációs

lehetőség biztosítását értjük alatta, természetes elvárás. Kérdés persze, hogy a régióhoz tartozónak tekintjük-e azokat az egyetemistákat, akik időnként nagyon távolról, esetenként az ország határain túlról érkeznek hozzánk, eltöltenek itt néhány évet, esetenként itt is maradnak, vagy rendre visszatérnek ide, személyükben és publikációikban. Számomra ez nem kérdés. Szeged mai kultúrájának legfőbb jellegzetessége, értéke és vonzereje az a sokféleség, amit az ő sok helyről jött („gyüttmönt“) voltuk biztosít a városnak, s hogy most ők megjelentek a *Tiszatáj* szerkesztőségében, az számomra egy természetes folyamat eredménye, amelyet csak üdvözölni tudok.

– *Péter László szerint „vajdaságiak szállták meg a szerkesztőséget“. Létezik-e Szegednek saját irodalmi hagyománya? Milyen hatással van a vajdasági (magyar) kultúra Szeged kulturális életére?*

– **Bíró-Balogh Tamás:** Természetesen Szegednek van egy irodalmi hagyománya, Dugonics Andrástól Lázár Bence Andrásig. Ugyanilyen hagyománya van Debrecennek, Pécsnek, Egernek stb. Hogy Budapestről ne is beszéljünk. Ez a szegedi hagyomány elég jól feldolgozott, köszönhetően éppen Péter László, illetve Lengyel András munkásságának.

A vajdasági (magyar) kultúra és „Szeged kulturális élete“ szervesen összefügg, elsősorban természetesen a földrajzi közelség miatt. Kosztolányi Dezső a „Vajdaságból“ ruccant át – élete első vonatútja során – Szegedre. Mások meg a Sínbusz Fesztivál keretében ruccannak le Szegedről Szabadkára. De komolyabban: a két közeli – valójában egy – térség kultúrája szétválaszthatatlan egymástól. Csak mesterségesen lehetett szétválasztani, előbb 1920-ban, majd 1949-ben – ezt a mesterséges határt igyekezett Ilia Mihály a hatvanas évektől lerombolni, éppen a *Tiszatáj* szerkesztésével, és ezt tartják-tartották szem előtt utódai is.

Az pedig, hogy származása alapján rendeljünk valakihez értéket, nagyon rossz emlékeket idéz fel. Egy adott irodalmi vagy más művészeti alkotás esztétikai értékét sem lehet meghatározni aszerint, hogy szerzője hol született. Az, hogy valaki a Vajdaságban született, miért lenne rosszabb, mintha bárhol máshol született volna, és ha valaki Szegeden született, még nem jelenti azt, hogy Nobel-díjat kell kapnia. Megjegyzem, Péter László Jánoshalmán született, Szegedtől közel nyolcvan kilométerre. De ez sem jelent semmit.

– **Gaborják Ádám:** Alighanem ez a legízleltelenebb, ugyanakkor legnevetségesebb része az egész cikknek. Látom is magam előtt a konkvisztádorokat: a félszemű vajdaságiak tigrisbukfencet vetve lepattantak az Ezüst Nyílról és 3 fő

seregeikkel, valamint régi-új kollaboránsaikkal karöltve – miután a Mignonban legurítottak egy jó tájjellegű sört –, a páternosztert kihagyva inkább Batmanként az ablakot törték be, hogy gyarmatukká tegyék a szerkesztőséget. Ráadásul elindították káros propagandaszurnáljukat is *Tiszatáj Online* címmel. Ugyan már!

Ezek a kérdések előbb-utóbb a *Brian élete* című film filozofikus kérdéséhez vezetnek minket: mit adtak nekünk a „rómaiak”? Ez egy meglehetősen hosszú távú, intenzív és nagy hagyományokkal rendelkező kulturális kapcsolat a két irodalmi tér és diskurzus között, ami például már a 20. század első felében is létezett, nem mai találmány. Természetesen a mindenkori ikonikus, meghatározó figuráival, akiknek írói és szervezői munkássága elég nagy hatással volt erre az irodalmi közegre, pró és kontra. Mindezt nem lehet egy kézmozdulattal kiradírozni a város mentális térképéről vagy helyi könyvtárból. A vajdasági irodalom progresszivitása – köszönhetően talán a nyugati, (poszt)modern kulturális-filozófiai trendek korábbi reflexiójának is – a mai napig meglehetősen inspiratívan hat erre a közegre, Szeged kulturális élete éppen a transzferben, ennek közvetítésében játszott közre. Az a jó ebben, hogy rá kell döbbernünk, a kulturális határok nem érnek véget a városjelző tábláknál, hanem sokkal szövevényesebb és izgalmasabb hálót rajzolnak ki, amiben mindig érdemes felszededegetni a fonalakat. Mindezt elfojtani, kritizálni olyan, mint a WC-be nyomni valakinek a fejét.

Egy másik nézőpontból azt mondhatnám, hogy Szeged kulturális élete (következésképp a *Tiszatájé*) pedig talán mindig is többféleképpen szerveződött. Legalábbis szerény 10 évem alatt ezt tapasztaltam. Erre pedig a legjobb példa a *Virágzabálók*, a nem-szegedi „szegedi“ Darvasi László legutóbbi regénye. Péter László gondolatmenetét követve ezt leginkább csak antropológiai közhelyekkel lehetne leírni: a helyi bennszülöttek és (a leginkább az egyetem köré szerveződő) olykor letelepedő bevándorlók vagy az átutazók együttesen alakítják a kulturális életet. A közös bennük, hogy mind a minőségre törekednek. Mint „a Csongrád megye pénzéből megjelenő időszak kiadvány“ és nem mellesleg *országosan* elismert folyóirat, a *Tiszatáj* ezt a változatosságot igyekezett lekövetni a története során. Ennek köszönhetően, ahogy másoknak, nekem is van egy saját irodalmi és virtuális Szegedem. Ezt a Szegedet pedig elég sokan írják, és sokan olyan „szegediek“, akik ezek szerint nem a hely, de azért a lámpás szellemei.

– **Szajbély Mihály:** Szegednek természetesen van saját irodalmi hagyománya, amelybe Móra és Tömörkény éppen úgy beletartozik,

mint a távolról jött és messze távozott József Attila vagy Radnóti Miklós. De a hagyomány nem a múlt lezárt darabja. Éppen ellenkezőleg, hagyomány az, ami él a múltból, kapcsolódik a jelenhez és folyamatosan bővül a jelen múlttá válása által. Kéthárom évtized múlva ennek a hagyománynak része lesz a mai Szeged kultúrájának sokfélesége, nem ritkán jövevények által megörökített, helyi színekkel kifejezett anti-provincializmusa, része lesz az a *Tiszatáj* is, amelyet néhány hónapja – kifejezve a város szellemi életének nyitottságát – jórészt a hajdani Jugoszláviából jött szegediek szerkesztenek. Világra nyitottságukat látva – mely a Szegedre költözött vajdasági kultúra legfőbb hozadéka – biztos vagyok abban, hogy a helyi és helytörténeti érdekű témák publikálásától sem zárkoznak el, ha azok Péter László korábbi munkáinak szellemében és színvonalán íródnak.

– *Mennyire tulajdonítható a Délmagyarországban kirobbant vita két generáció nézetkülönbségei közti összecsapásnak?*

– **Bíró-Balogh Tamás:** Mivel eddig nem túl sok vélemény jelent meg nyilvánosan, és a *Délmagyarországban* megjelent fanyalgó cikkek szerzői (Péter László és Kovács Miklós) valóban korosak már, annak tűnik. Ennek biztos megvan a magyarázata, találgatásokba nem érdemes belemenni. A fiatalabbak pedig leginkább a Facebook-on fejtették ki véleményüket. Jellemzőnek tartom azonban, hogy az 1934-ben született Ilia Mihály nem csatlakozott a háborgókhoz – és ez, a témát ismerők számára, minden hóbörgő hangnál beszédesebb.

– **Gaborják Ádám:** Valójában itt több generációról beszélhetnénk, s ezeket sem lehet ennyire élesen szembeállítani. Én inkább kétféle irodalmi ízlés és mentalitás különbségét érzékelem. Erről leginkább az az anekdota fog eszembe jutni, amit egy német egyetemről hallottam: egyszer csak felbukkant egy fiatal, zöldfülű kutató, aki vitatta a hatalmas elismertséggel rendelkező öreg, tanszékvezető prof tétéleit, mire X professzor meglátván a tehetséget, felkínált egy helyet a tanszéken az ifjú titánnak, hogy rendben, tessék, dolgozd ki az ellenvéleményed, minden lehetőséget megadok hozzá. Nem tudom, a magyar kultúrában mikor fogunk már erre a szintre elérni, s nem elgáncsolni minden a „mienktől” különböző, új vagy eltérő kezdeményezést. Fogadjuk el, jön egy másik, fiatalabb generáció, ifjú padawanok, akik máshogy gondolkoznak a hagyományokról és jelenről, és hogy semmit sem akarnak megszállni, hanem ugyanúgy a (magyar) kultúráért akarnak tenni valamit, ahogy azt a mestereiktől tanulták. Lehet

köpködni, meg fanyalogni, de szerencsésebb erre büszkének lenni és ugyanúgy teret adni ezeknek a gondolatoknak is.

– **Szajbély Mihály:** Nem hinném, hogy generációk összecsapásáról lenne itt szó, inkább annak különböző megítéléséről, hogy kit és mit tekintünk ma szegedinek, illetve mit tekintünk a *Tiszatáj* ma már több mint fél évszázados múltjából élő hagyománynak.

– *Hogyan értékeli a Hász Róbert főszerkesztésével, Annus Gábor, Orcsik Roland és Tóth Ákos szerkesztésével készülő lap rovatainak összeállítását, a megjelentetett anyagok színvonalát?*

– **Bíró-Balogh Tamás:** Nyilvánvaló, hogy tökéletes lap nincs. Ez szintén nem helyfüggő és nem szerkesztőségfüggő. Minden lapban vannak erősebb és gyengébb írások, ez óhatatlan. Ilia Mihálytól többek közt azt lehetett megtanulni, hogy minden jó írás egy rosszat szorít ki a lapból. A *Tiszatáj*ébből a szemszögből – a mindenképp mélypontnak számító ötvenes éveket leszámítva, amikor nagyrészt a helyi dilettáns szerzők írták tele – a jó lapok közé tartozik.

Darvasi László és Podmaniczky Szilárd Szegedről való elköltözése után – ezt tudomásul kell venni – a *Tiszatáj* jelenlegi főszerkesztője, Hász Róbert Szeged legjobb írója, műveit több nyelvre (német, francia, olasz) is lefordították. Orcsik Roland költő, műfordító, irodalomtörténész és kritikus, irodalomszervező (a JAK sorozatának szerkesztője) munkássága szintén nemzetközileg elismert. Tóth Ákos mint irodalomtörténész és -teoretikus, kritikus, szintén jól ismert a saját területén. Annus Gábor pedig mindent megtesz, hogy a lap külsője – a lehetőségekhez képest – megfeleljen az elvárásoknak (ráadásul a dinamikus fejlődő online felület egyik gazdája is ő). A print-változat tipográfián ugyan valóban lehetne javítani – ez pedig, véleményem szerint, előbb-utóbb úgyis bekövetkezik. Mint ahogy eddig is többször változott. A szerkesztőség tagjai munkásságának kvalitásával tehát nincs baj.

Amúgy meg miért lenne az baj, hogy egy Szegeden szerkesztett lapban országosan, illetve nemzetközileg is ismert, illetve elismert szerzők munkái (is) megjelennek? Rég rosszul állnánk, ha ez nem így lenne.

– **Gaborják Ádám:** Erre visszautasítanám a választ, mert néhányukat személyesen ismerem, így nem lenne szép tőlem senki irányában sem értékelni. Én szívesen olvasom most is, ahogy korábban is a *Tiszatáj*at. Legyen elég ennyi.

– **Sisák Gábor:** Rendszeres és alapos olvasója sem vagyok a lapnak, holott abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy tálcán kínálva (a tanári szoba olvasósarkában) minden számot kézbe vehetek. A kötelező olvasmányomnak számító Diákmellékleten túl csak szemezgetek, hol többet, de inkább kevesebbet – érdemben tehát a lapot ért tartalmi jellegű kritikáról sem szólhatok.

– **Szajbély Mihály:** E kérdés kapcsán az előbbi kérdésre adott választ szeretném folytatni. A *Tiszatáj* azáltal válhatott országos érdekeltségű lappá, hogy az 1960-as évek végétől, leginkább Ilia Mihály tevékenységének köszönhetően, megnyitotta lapjait más városok, sőt más országok magyar íróinak is. Mára mindez Szeged irodalmi hagyományainak legértékesebb részéhez tartozik, s úgy látom, a mostani szerkesztők e hagyomány ápolását tekintik legfőbb feladatuknak.

Boldog Zoltán

Elek Tibortól, a Bárka főszerkesztőjétől az alábbi levelet kaptuk:

„Az Irodalmi Jelen honlapján a „Vajdasági megszállók“ és „táji degen“ *Tiszatáj*? (1. rész) című írásban a szerző hamis állításokat fogalmaz meg a Bárkával összefüggésben: „A Békéscsabához kötődő Bárka folyóiratnál viszont a fenntartó által elvárt gyakorlat a Békés megyei szerzők megjelentetése, és időnként százalékos kimutatás is készült a lapban megjelenő helyi írók, költők arányáról.“ Ezúton tájékoztatom az érdeklődőket, hogy a Bárkában a Békés megyei szerzők, témák, események stb. szerepeltetése soha nem volt és ma sem a fenntartó által elvárt gyakorlat, hanem önként és dalolva vállalt gyakorlat. Ahogyan csaknem 12 évvel ezelőtt, a 2001/1-es számunkban, az Olvasóköszöntő zárójében írtam: „Szeretném remélni, hogy a regionalitás és az egyetemesség a minőség- és értékeltvű szemlélet- és gondolkodásmód keretei között nincs feloldhatatlan ellentétben egymással; a látszólag lokális érdekeltségű témáknak és a térségben élő, ide kötődő szerzőknek a „vidéki“ folyóiratok többségénél hangsúlyosabb szerepeltetésével ezt is bizonyítani fogjuk.“ Mivel a fenntartó ilyen elvárást soha nem fogalmazott meg felénk, épp ezért nem készítettünk időnként sem és egyszeri alkalommal sem százalékos kimutatást számára. Aki ilyet állít, hamisat állít, vagy rosszul emlékszik. Aki újságíróként meg nem gondolt, vagy félreérthető facebook-os hozzászólások alapján komoly témában másokról hamisat állít, helytelenül cselekszik.

Elek Tibor
a Bárka főszerkesztője“

- 3 **Böszörményi Zoltán** versei
 6 Piros, zöld, fekete – **Adorjáni Panna** novellái
 10 **Nagy Zopán:** Tékozló mámor – vers
 13 **Faludi Ádám:** Bugyborék, a tyúknyal – novella
 16 **Farkas Wellmann Éva:** Túlhajszott lelkek balladája – vers
 17 **Százai Attila:** Nem kell sok neki – novella
 19 **Kinde Annamária:** Forró nyár végén – vers
 25 **Majoros Sándor:** Nagykanális – regényrészlet – Egy makulátlanul tiszta zsebkendő
 35 Múlandóságbarlang – **Jónás Tamás** versei
 38 A tarjánosi kanrózsa – **Mányoki Endre** tárcanovellája
 41 Sziget – **Hudy Árpád** tárcája
 43 Csak székek és vászon – **Laik Eszter** tárcája
 45 Egy flamandul beszélő film dicsérete – **Gömöri György** tárcája
 47 Aláírásgyűjtést kezdtek Czakó Gábor ellen – **Boldog Zoltán** tárcája
 49 Örszi néni fülese – beszélgetés **Czakó Gáborral**
 53 „Minden nagy mű létezéskalauz” – beszélgetés **Kukorelly Endrével** és **Harkai Vass Évával**
 62 Szükség van-e kulturális örökségvédelemre?
 68 Véres komolytalanságok – **Bárdos József** rovata: Slavomir Mrozek – Az olcsó állam
 70 Felvonó – üzemen kívül – **Novák Valentin** *Páternoszter* című kötetéről
 73 A harmadik szem lírája – **Filip Tamás** *Kő, papír, olló* című verseskötetéről
 77 Összeesküvés-elmélet magyar módra – **Sumonyi Zoltán** *Az azeri baltás* című könyvéről
 80 Édes hazánk cukorral és édesítőszerrel, instant – az *Édes hazám* antológiáról
 85 Mennyi bőr van a képen? – **Jakatics-Szabó Veronika** és **Rónai Balázs** **Zoltán** *Urbánus poémák* című kötetéről
 90 Szenvtelenség és figyelem – **Dunajcsik Mátyás** *Balbec Beach* című kötetéről
 94 Az árnyék, a múlt és a lehetséges – **Galantai Zoltán** jegyzetei Borges világairól
 100 **Hudy Árpád:** Czuczor–Fogarasi-émlékkonferencia – Százötven éves *A magyar nyelv szótára*
 105 „Vajdasági megszállók” és „tájidegen” Tiszatáj?

2012. november

Szerkesztőség és kiadó:

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5

310085 Arad, Eminescu utca 55–57. szám,

tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja a **Művészeti és Irodalmi Jelen Kft.**
és az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: **Böszörményi Zoltán**

Főszerkesztő-helyettes: **Bege Magdolna**

Mányoki Endre (Főmunkatárs), **Boldog Zoltán** (Kritika, Interjú),

Laik Eszter (Helyszíni tudósítás), **Szőcs Tekla** (Fotó).

Olvasószerkesztő: **Hudy Árpád**

Lektor: **Jámbor Gyula**

Makkai Ádám (Főmunkatárs, Hawaii)

Rendszergazda: **Csipkár Nándor**

Igazgató: **Kurjatkó Péter**

A borítón: **Molnos Zoltán *Harmónia* című festménye**

Irodalmi Jelen Könyvek 2012

Dsidá Jenő
összegyűjtött versei

Balogh Gyula,
Bíró Gyula,
Kocsis Csaba
Az utolsó párttitkár
és egyéb történetek

Onagy Zoltán
Páros játékok A-val

Simándi Ágnes –
[a mennybeszállás
gyakorlata]

500 forint, 6 lej, 1,50 euró

9789634842970 1 50 10